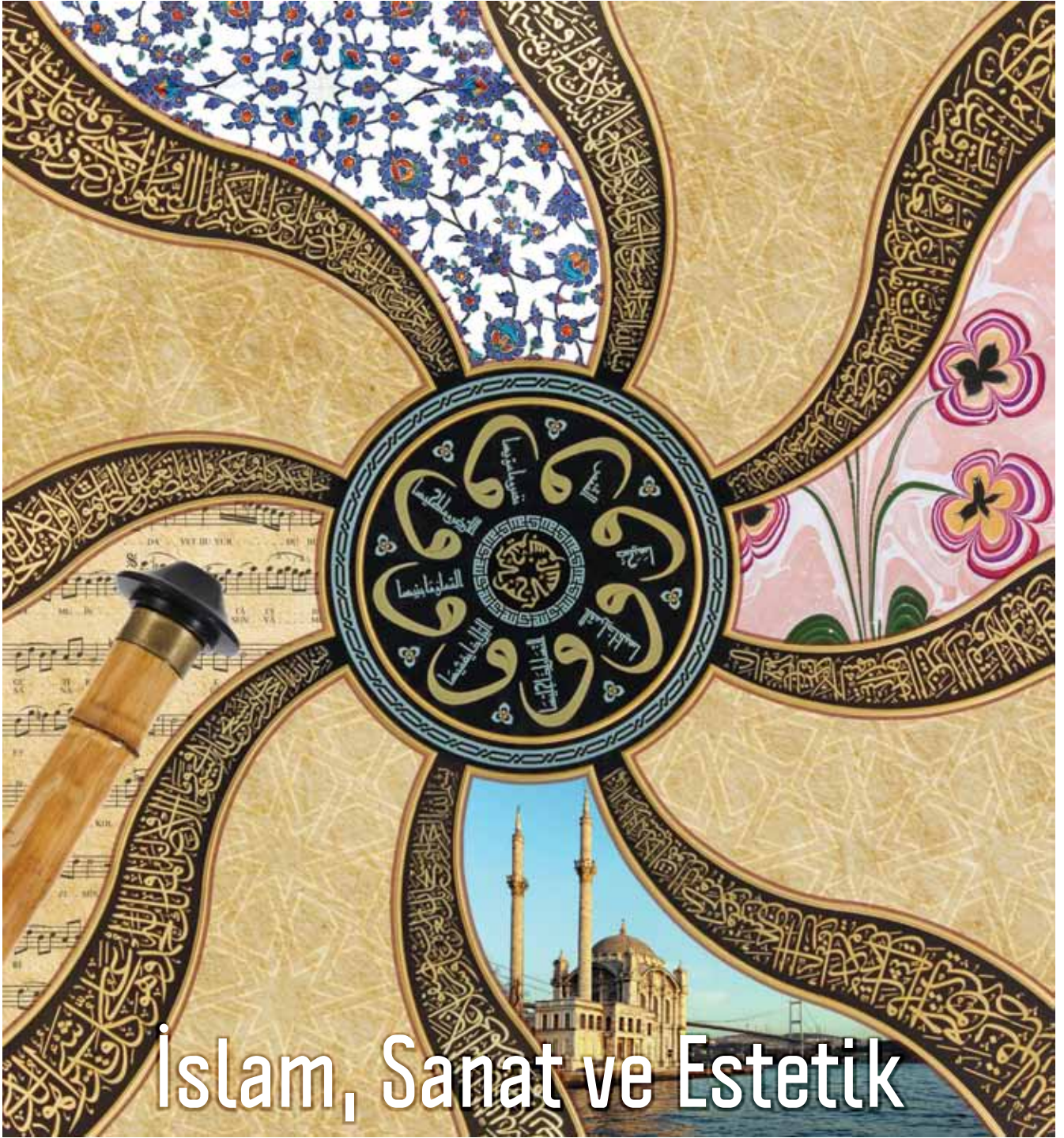

diyanet

Aylık Dergi • Kasım 2013 • Sayı 275

İslam, Sanat ve Estetik

İslam
Sanatının
Teşekkülü

Prof. Dr.
Turan Koç ile
Din, Sanat ve
Estetik Üzerine

Bugün
Ensar Olmak
Zamanı

Erzurumlu İbrahim Hakkı DİVAN

Vurt içinde Diyanet Yayınları satış
yerlerinden, vurt dışında Muşavirlik ve
Ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

www.diyaret.gov.tr

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Prof. Dr. Mehmet Görmez
Diyanet İşleri Başkanı

İslam, Sanat ve Estetik

Din-i Mübin-i İslam'ın, eşyaya ve varlık âlemine bakışını Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)'in "Allah güzeldir ve güzeli sever." (Müslim, İman, 147.) nebevi öğretisi en güzel şekilde ifade etmektedir. Hiç kuşkusuz insan aklı, Allah'ın güzelliğini idrakten acizdir. Ancak O'nun güzelliği ya da cemel sıfatı âlemde yarattığı varlıklara bakılarak anlaşılacak bir husustur. Zira Yüce Yaradan, yarattığı her şeyi en güzel bir biçimde yaratmıştır. (Secde, 32/77) Kâinat, "ahsenü'l-hâlikin" olan Allah'ın sanatıdır. Bu itibarla zerreden kürreye bütün kâinata bambaşka bir güzellik, zarafet, ahenk, düzen, ölçü, zevk ve özgünlük bulunmaktadır.

İnsanı en güzel bir biçimde yaratan Rabbimiz, din duygusu gibi estetik ve güzellik duygusunu da onun fıtratına yerleştirmiştir. Bu sebeple insanoğlu var olduğu günden bugüne doğru, gerçek ve iyi kadar, güzelin ve estetiğin de peşinde olmuştur. Bütün peygamberler aslında insanlığa güzeli ve güzelliği öğretmek için görevlendirilmişlerdir. Âlemlere rahmet olarak gönderilen Rasul-i Ekrem (s.a.s.)'in hayatı, güzelliğin, zarafetin, ahengin ve estetiğin en güzel örnekleriyle doludur. Hz. Peygamber'in

rehberliğinde ilk Müslüman nesiller Medine'de kendi mescidini, kendi kiblesini, kendi ezanını, kendi mimarisini, kendi el sanatlarını, kendi şehirleşmesini oluşturmuşlar, böylece sonraki nesiller için sanat ve estetik adına ilk örnekler verilmiştir. Dolayısıyla İslam sanatının ilk nüveleri Medine toplumunda atılmıştır. Tarih boyunca Müslümanların sanat ve estetik anlayışını tevhit inancı şekillendirmiş, sadaka-i cariyeye ve salih amel niyet ve düşüncesi, sanat ve zanaat dallarının gelişmesini teşvik etmiştir.

Kaynağını Allah'tan ve O'nun Rasulünden (s.a.s.) alan İslam sanat ve estetiği, ihsan prensibine, yani her şeyi güzel yapma ve her daim güzel davranma ilkelerine dayanmaktadır. İhsan, maddi ve manevi güzelliği ifade ettiği gibi ruhi ve fiziki estetiği de içermektedir. Sadelik, faydalılık, ferahlık, kullanışlılık, tasarruf, tevazu, tabiiyet ve ihsan ahlakı İslam'da sanat anlayışının temel özellikleridir.

İslam kültür ve medeniyeti sanat ve estetiğin şaheserleriyle asırlara damgasını vurmuştur. Nitekim bilgi ve hikmetin, taş, tuğlaya sindiği estetik

harikası camiler, nağmeden gönüle dökülen musikiler, bilinçli dindarlığın ilim aşkıyla şekillendirdiği külliyyeler, olabildiğince naif bir dindarlık anlayışının izini taşıyan nice mimari eserlerle İslam sanatı, bir dantel gibi arzın dört bir yanında işlenmekle kalmamış, aynı zamanda öte dünyadan inşirahlarla ruh ve gönüllerin manevi ikliminde de derin izler bırakmıştır.

Hiç şüphesiz, taş kütleler, Sedefkâr Mehmet Ağa, Koca Sinan gibi ustaların elinde, cami, imaret, kervansaray, köprü ve çeşmeye dönüşerek bir zarafet ve bir mana oluşturmuş; Sultanahmet, Süleymaniye, Selimiye ve diğerleri, Levni'nin, Lâmiî'nin, Dede Efendi'nin ve İtri'nin boyaya, mısralara ve musikiye dokuşlarıyla kucaklaşmıştır. Süleyman Çelebi'nin, Fuzuli'nin, Yunus Emre'nin, Mevlana'nın belagat ve fesahatinde dil ve edebiyata yansımıştır. Dahası bu zengin koleksiyon hat, ebru ve en güzel çini örnekleriyle İslam sanat ve estetiğinin en güzel örneklerini sergilemiştir. İslam sanatının paha biçilmez bu estetik eserleri karşısında insan hayranlığını gizleyememektedir. Kısacası İslam medeniyeti, ilim ve irfan medeniyeti olduğu kadar aynı zamanda estetik ve sanat medeniyetidir de.

Modern zamanlara gelindiğinde İslam medeniyetinin estetik ve sanat yönü derinliğini kaybetmeye başlamıştır. İslam'ın sanat ve estetik anlayışı, şehirlerimize, metropollerimize, megapolle-rimize, topyekûn mimarimize ve cami mimarisine, bilgi, kültür ve eğitim hayatımıza yansıtılamadığı gibi bazı İslam sanat dalları maalesef yaşatılamamış,

birçoğu da unutulmaya yüz tutmuştur. Elbette bunda İslam dünyasının son asırda içinden geçtiği süreçlerin büyük etkisi ve rolü olmuştur. Müslümanlar, sanat ve estetik alanında geçmişte çok güzel örnekler bulunmasına rağmen, bu örneklerden hareketle yeniçağın estetik ve sanat anlayışını da dikkate alan, bugüne ve geleceğe dair özgün eserler ve çalışmalar yapmada yeterince başarılı olamamışlardır.

Bir işi belli bir estetik duyguyu yansı-tacak biçimde gerçekleştirme tarzı demek olan sanat, modern zamanlarda popü-ler kültürün de etkisiyle bazı alanlara indirgenmiştir. Sanat ve estetiğin, pek çok özgün sanat dallarının görmezden gelinerek sadece müzik, tiyatro, sinema gibi görsel alanlardan ibaret zannedil-mesi ve bu alanların gölgesinde kalma-sı büyük bir sorundur.

Aynı şekilde, sanat ve estetik açısın-dan Müslümanlar asırlarca ortaya koydukları eserlerle sanatı, zarafeti, güzelliği zirvede temsil etmişken, modern zamanların metafiziği ve aşkın olan her şeyi dışlayan anlayışının etkisinde kalarak İslam'la sanatı karşı karşıya getirmek büyük bir yanılgıdır.

Son olarak bugün İslam'ın sanat ve estetik anlayışını hep tarihte sergilenmiş sanat dallarının ürünleriyle tanıtmak yeterli değildir. Bu anlayışı yeni zamanlarda tekrar tüm çeşitliliğiyle özgün eserlerle ortaya koymak ve bütün insanlığın beğenisine sunmak, zarafetin timsali Habibullah'ın yanın-da Allah'ın cemaliyle müşerref olmak isteyen bütün müminlerin üzerine düşen bir vazifedir. ■

Güzelliği arama çabası olan sanat, Allah'ın en güzel surette yarattığı insanın kadim bir serüvenidir. Cenab-ı Hakk'ın yarattığı güzellikleri görünür ve hissedilir kılmak ve görünen güzellikler aracılığıyla görünmeyene ulaşmak İslam sanatının en karakteristik özelliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Tarihsel süreçte İslam sanatı, yüzyıllar boyunca yaşayacak ve sonraki nesillere ilham verecek nice şaheserler ortaya koydu. Amacı sadece "sanat yapmak" olmayan sanat erbabı, öz değerlerinden beslenen, yetkin, tutarlı ve içinde yaşadıkları toplum ve kültürle uyum içerisinde, ancak yaşadıkları çağa sıkışıp kalmayan ürünler verdiler. Bu ürünlerle İslam'ın insan ve âlem tasavvurunu ve sanat ruhunu ortaya koydular. Bu değerli miras sadece sanat derinliğimizi ifade etmekle kalmadı, söz ve davranış estetiğimize kadar tesirini gösterdi.

Modern döneme gelindiğinde, özellikle de yirminci yüzyılın başından itibaren İslam kültür ve medeniyeti farklı kültürlerin oluşturduğu algılarla değerlendirilmeye başladı. Bunun sonucunda sanat ve sanat eseriyle ilgili bir kafa karışıklığı yaşandı. İslam dünyası çoğunlukla, sanat anlamında önceden ortaya çıkarılan eserlerin bir tür taklidini üretmekten ya da modern sanat anlayışıyla İslam sanatını birleştiren eserlerden öteye geçemedi.

İslam sanatının ne olduğu, ne olması gerektiği, bugün neden geçmişin mirasının tekrara dayalı sanatsal üretimler yapılabildiği

gibi sorular, temeldeki önemli bir problemi, kültür ve medeniyet problemini işaret etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığınca bu ayın sonunda gerçekleştirilecek olan "İslam, Sanat ve Estetik" konulu kongrenin, İslam kültür ve medeniyetinden beslenip günümüze hitap eden, kendisini sürekli yenileyen ve özgün eserler ortaya koyan bir sanat anlayışının yeniden inkişafına fikrî açıdan katkı sağlayacağı beklenmektedir. Biz de Diyanet Aylık Dergi'nin Kasım sayısını bu konuya ayırdık.

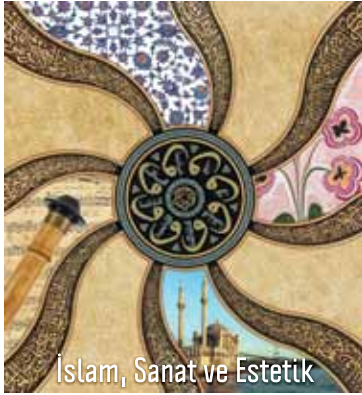
Turan Koç ile "Din, Sanat ve Estetik" üzerine gerçekleştirdiğimiz doyurucu bir söyleşinin yer aldığı dosyamızda Aziz Doğanay, İslam'da sanatın doğuşu ve gelişimini "İslam Sanatının Teşekkülü" başlıklı yazısında ele aldı. Aydın Işık, modern bakış açısından kaynaklanan bir sorunun cevabını aradı: "Din Sanatın Önünde Bir Engel midir?" Zeynep Gemuhluoğlu, İslam sanatının modern zamanlarda değerlendirilmesini "İslam Sanatının Özgünlüğü" problemi başlıklı yazısıyla ele alırken, Osman Mutluel "Sanat, Sanatçı ve Toplumsal Değerler" başlıklı yazısıyla sanatın topluma bakan yüzünü bizimle paylaştı. Selçuk Mülayim, İslam sanatının geleceğiyle ilgili olarak düşüncelerini "İslam Sanatının Yarınları" isimli yazısıyla bizimle paylaştı. Din ve Sosyal Hayat bölümünde Ramazan Altıntaş'ın "İslam'da Söz ve Davranış Estetiği" başlıklı yazısının da yer aldığı dergimizin bu sayısını, farklı kalemlerin birbirinden kıymetli yazılarıyla istifadenize sunmaktan mutluluk duyuyorum. ■

içindekiler | 275

diyanet

Aylık Dergi • Kasım 2013 • Sayı 275

İslam, Sanat ve Estetik

İslam
Sanatının
Teşekkülü

Prof. Dr.
Tunç Kocak
Dr. Sanat ve
Estetik Üzerine

Avusturya
Etnik Çiçek
Zamankı

gündem

06

İslam Sanatının Teşekkülü

Doç. Dr. Aziz Doğanay

**Diyanet İşleri Başkanlığı Adına Sahibi
ve Genel Yayın Yönetmeni**
Dr. Yüksel Salman

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Faruk Görgülü

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Mustafa Bayraktar (Dön. Ser. İşl. Müd.)

Yayın Koordinatörleri
Mustafa Bektaşoğlu
Dr. Lamia Levent
Mutlu Doğan
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Tashih
Mesut Özünü

Teknik Servis
Latif Köse

Arşiv
Ali Duran Demircioğlu

Yönetim Merkezi
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mahallesi Dumlupınar
Bulvarı No:147/A 06800
Çankaya/ANKARA
Tel: (0312) 295 73 06
Fax: (0312) 284 72 88

Abone İşleri
Tel : (0312) 295 71 96-97
Fax : (0312) 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

Abone Şartları
Yurt içi yıllık: 33,60 TL
Yurt dışı yıllık: ABD, 30 ABD Doları
AB Ülkeleri, 30 Euro
Avustralya, 50 Avustralya Doları
İsveç ve Danimarka, 250 Kron
İsviçre, 45 Frank

Abone kaydı için, ücretin Döner
Sermaye İşletme Müdürlüğü'nün
T.C. Ziraat Bankası Ankara - Akay
şubesindeki
IBAN: TR84 0001 0007 6005 9943 0850 01

no'lu hesabına yatırılması ve makbuzun
fotokopisi ile abonenin hangi sayıdan
başlayacağını bildirir bir dilekçe,
mektup, yazı, faks veya e-postanın
Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye
İşletme Müdürlüğü Üniversiteler
Mahallesi Dumlupınar Bulvarı No:147/A
06800 Çankaya /ANKARA adresine
gönderilmesi gerekir.

Yayın Türü: Aylık, Yerel, Süreli Yayın
Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Temsilcilikler:
Yurt içi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri
Yurt dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri,
Din Hizmetleri Ataşelikleri

www.diyanet.gov.tr
diniyayinlar@diyanet.gov.tr
sureliyayinlar@diyanet.gov.tr
aylikhaber@diyanet.gov.tr

Yayınlanacak yazılarda düzeltme ve
çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel
sorumluluğu yazarlarına aittir.

Tasarım: Acar Basım ve Cilt Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Beysan Sanayi Sitesi Birlik Caddesi No: 26 Acar Binası
Haramidere / Beylikdüzü / İstanbul - Türkiye
Tel: (0.212) 422 18 34 / Faks: (0.212) 422 18 04
www.acarbasim.com

Baskı: Korza Yayıncılık Basım Sanayi Tic. Ltd. Şti. Ankara - Türkiye
Tel: (0.312) 342 22 08 / Faks: (0.312) 341 28 60
www.korzabasim.com.tr
Basım Yeri: Ankara / **Basım Tarihi:** 12.11.2013
ISSN - 1300 - 8471

söyleşi

24

Prof. Dr.
Turan Koç ile
Din, Sanat ve
Estetik Üzerine

din ve sosyal hayat

42

Bugün
Ensar Olmak Zamanı
Hatice Kübra Görmez

hikmet penceresi

64

Kendini Bilme
ve Sanat
Dr. Kevser Çelik

10 Din Sanatın Önünde Bir Engel
midir?
Doç. Dr. Aydın Işık

13 İslam Sanatı ve "Özgünlük"
Doç. Dr. Zeynep Germürluoğlu

16 Sanat, Sanatçı ve Toplumsal
Değerler
Yrd. Doç. Dr. Osman Mutluel

20 İslam Sanatının Varlıkları
Prof. Dr. Selçuk Mülayim

30 İslam'da Söz ve Davranış
Estetiği
Prof. Dr. Ramazan Altıntaş

34 Allah'ın Ayı: Muharrem
Dr. Murat Kaya

37 Hac ve Hüzün
Prof. Dr. Ahmet Yaman

44 Ailede İletişimin Şifresi:
"Biz" Dili
Salih Aybey

47 Cezaevinde Bir Koşuş
Ziyareti...
Yakup Tetik

50 Geleneksel Sanatlarımız
Yrd. Doç. Dr. Savaş Çevik

53 Millî Mirasımız Katı' Sanatı
Emel Nurhan Oğan

58 Kimsesiz Çocuklar:
İmtihanımız
Prof. Dr. İbrahim Hilmi Karslı

60 Günün Şükürünü
Eda Edebilmek
Hale Çerçibaşı

62 Bestekâr Din Görevlilerimizden
Râkım Elkutlu (Râkım Hoca)
Ahmet Şahin Ak

67 Din Hizmetleri ve Cami
Musikisi
Ahmet Şahin Ak

70 Fıkıh Köşesi
Din İşleri Yüksek Kurulundan

72 Mustafa Mulani
(İrlandalı, Eski Piskopos)
Haz. Prof. Dr. Abdülaziz Hatip

74 Kur'an Kavramları
Doç. Dr. İsmail Karagöz

76 Yetim ve Yoksullara Yardım
Dr. Zafer Koç

79 Kitap Tanıtımı
Kâmil Büyüker

gündem

İslam Sanatının Teşekkülü

Doç. Dr. Aziz Doğanay *Marmara Üniv. İlahiyat Fak.*

İslam sanatı, bir dizi tesadüf sonucu yan yana gelmiş veya birbirine karışmış tarihî eklentilerden ibaret değil, İslami vahyin süzgecinden geçmiş ve tevhit potasında eritilmiş değerler topluluğudur.

İslam sanatından bahsetmeden önce sanat nedir sorusuna cevap arayıp daha sonra İslam sanatının niceliği hakkında seslendirilecek düşüncelere geçilebilir.

Sanat, ilk bakışta sanki herkesin kolayca anlayabileceği bir ifadeymiş gibi görünse de aslında çok geniş ve müphem bir kavramdır. Bakış açılarına göre kendisine çok farklı anlamlar yüklenmiştir. Sanat, tabiattaki şeylerin estetik değer endişesi güdülerek insanın kullanımına hasredilme çabasıdır. Çoğu

zaman ilhamla desteklenen teknik bir süreç gerektirir. Güzelliğin dışı vurumudur bir bakıma sanat. Onu anlayanın ve algılayanın yolu göz, kulak ve gönül terbiyesinden geçer. Sanat, ayrıntıları fark etme, derin duyguları anlama ve anlatma, hissederek yaşama ve paylaşma işidir. Cihanşümül bir duygu dilidir sanat.

İslam inancına göre en büyük sanatkar Yüce Yaratıcı'dır. O'nun sanatının inceliklerini kavramak ve başkalarına bunu aktarmak da Yaratıcı'nın üstün kabiliyet verdiği sanatkar insanlara düşer. Allah'ın cemel sıfatı, O'nun yarattığı her zerrede tecelli ettiğine göre bu tecelliyatı açığa çıkararak insanların anlayabileceği bir dille müşahhaslaştırmak sanatın ve sanatkarlığın alanına girer. Sanat evrenseldir, yalnızca bir dine, bir millete ve bir kültür çevresine mâl edilemez. O hâlde bir sanat eserini İslami veya İslam dışı

kılan hususlar nelerdir. Hangi şartlar onu İslami sanat çerçevesinde değerlendirmemizi sağlar veya onu İslami olmaktan uzak kılar. Yıllardır tartışılan ve ortak bir noktada uzlaşamayan asıl mesele budur ve bu husus asgari müşterekler bulunarak aydınlatılmalıdır. Bu meselenin sınırlarını belirlemek o kadar kolay değildir. Ayırt edilemeyecek grilikleri çoktur ancak kırmızı çizgilerin yerinin doğru tespit edilmesinin gereği çok açıktır.

Günümüzde büyük ölçüde, hem kendini Müslüman olarak tanımlayan bazı kesimler ve hem de İslam'ı âdeta terör kelimesiyle kaynaştırmaya çalışan kesimler, sanatla İslam kelimelerinin yan yana zikredilmesinden pek hoşnut görünmemektedirler. Bu anlayış, ilkinin İslam'ın sanata bakış açısını doğru kavrayamayışından; diğerinin ise bu konuda bilgisiz veya art niyetli oluşundan ileri gelmektedir.

Güzelliğin dışavurumudur bir bakıma sanat. Onu anlamanın ve algılamının yolu göz, kulak ve gönül terbiyesinden geçer. Sanat, ayrıntıları fark etme, derin duyguları anlama ve anlatma, hissederek yaşama ve paylaşma işidir. Cihanşümül bir duygu dilidir sanat.

İslam sanatı, bir dizi tesadüf sonucu yana gelmiş veya birbirine karışmış tarihî eklentilerden ibaret değil, İslami vahyin süzgecinden geçmiş ve tevhit potasında eritilmiş değerler topluluğudur.

Kur'an-ı Kerim'de resim ve heykel gibi tasvir sanatları dâhil, sanat dallarının icrasını yasaklayan herhangi bir ifade bulunmamaktadır; aksine Hz. Süleyman'ın sarayı için yaptırdıkları arasında heykeller de vardır ve şükretmeyi gerektirecek nimetler arasında gösterilmiştir. (Sebe, 34/13.) Tabii ki tapınmak maksadıyla yapılan putlar istisnadır.

Sanat duygusu insanda fitridir, Allah Teala tarafından insana bir lütuf olarak doğuştan verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de geçen birçok ayet-i kerimede, Allah Teala'nın insanı en güzel biçimde ve kâinatı da yüce bir hikmetle yarattığı belirtilmiş, tabiatın yaratılışında ölçü ahenk ve dengenin mevcudiyetine işaret edilmiştir. Bugün "altın oran/altın kesit" diye bilinen ölçüler, tabiatta var olan yaratılmışlardan ve mukaddes kitapta en güzel biçimde yaratıldığı bildirilen insanın beden ölçülerinden çıkmıştır.

İslam sanatı tevhit temelinde yükselen bazı prensiplerden müteşekkildir. Bu prensipler

yalnızca ayetlerle sınırlı kalmayıp hadislerden de ilham alınarak zaman içerisinde ortaya çıkmış ve İslam coğrafyasının farklı bölgelerinde ve farklı zaman dilimlerinde birbirinden farklı şekillerde tezahür etmiştir. Bu tezahürleri şöylece özetleyebiliriz:

İslam inancına göre Tanrı tektir gözle görülemez. Bunun için de zaten resmedilemez; kalan mevcudatın resim ve heykellerini yapmaktan uzak duruşun asıl sebebi ise hadis-i şeriflerdeki şirke karşı tutumdan kaynaklanmaktadır.

Minyatür resme daima nakış gözüyle bakılmıştır; minyatür resim (nakışresim), anlatılan konuyu daha iyi açıklamak için başvuru bir araçtır. İslami tasvirlerdeki derinlik anlayışı Batı perspektifinden oldukça farklıdır. İslami eserlerde dünyanın geçiciliği vurgulanmış olup konuya şeş cihetten (altı yönden) ve bazen de şeffaf bakılmıştır. Canlı figür vesair yaratılanı taklitten kaçış, Müslüman sanatkarı zorunlu olarak üsluplaştırmaya ve mücerret düşünmeye yöneltmiştir.

Ruhani bir hendese olarak tanımlanan hat sanatı, canlı figürlerden uzak duruşu ve Allah kelamına daha çok hizmet etmesi bakımından İslam sanatında müstesna bir yere sahiptir.

Allah Teala (c.c.) sanat konusunda insanların dikkatlerini daima kendi yarattıkları üzerine çekerek, mütemadiyen ölçü ve dengeye vurgu yapmıştır. Bu daha çok hendesi bezemenin (geometri) ve ritmik unsurlarla sonsuza kadar uzanan desenlerin gelişmesine sebep olmuştur. İslam sanatının temeli, tevhit ve sonsuzluk fikri üzerine bina edilmiştir. Bu fikir, en iyi ritim ve hendese ile ifade edilebilir.

Yaratma iddiasında bulunmamak ve yaratılanı taklitten kaçınmak; israftan kaçınmak ve güzelliği sadelikte aramak İslam sanatlarında özellikle aranan bir husus olmuştur.

İslam sanatı her ne kadar düşüncesini soyut şekillerle ifade etse de formlarını ne doğrudan doğruya Kur'an-ı Kerim'den ne de hadis-i şeriflerden almıştır. Aslında tamamen İslami bir karakter kazanmış görünen birçok desen ve formu kutsal metinlere dayandırmak mümkün görünmemektedir. Mesela Hristiyan sanatında ikonlar, İncil'de geçen bazı olayları anlatırken, İslam sanatının sıkça başvurduğu hendesi motiflerin, islimilerin ve hatayilerin Kur'an-ı Kerim'de bir karşılığı ve hikâyesi bulunmamaktadır.

Son ve mükemmel olma iddiası taşıyan bir din, insan hayatında bu kadar önemli yer tutan sanat olgusunu ihmal etmiş olamaz; hele hele dışlamış olduğu hiç düşünülemez. Bu hususta ön yargılarımızdan kurtularak Kur'an ve sünnete daha âlemşümül bir pencereden bakmalıyız. Hz. Peygamber'in hayatı incelenirse onun, nasıl estetik duygularla yüklü bir hayat anlayışına sahip olduğu uygulamalarından hemen fark edilecektir. İbn Sa'd'ın rivayet ettiği şu hadis-i şerif buna güzel bir örnek teşkil etmektedir:

Hz. Peygamber bir gün bir cenaze merasimine gitmişti. Kabir üzerin-

de gözü rahatsız eden hafif bir kazılış hatası görerek bunun derhal düzeltilmesini emretti. Birisi ona bunun ölüye rahatsızlık verip vermeyeceğini sordu. O da, "Aslında böyle şeyler ölüyü ne sıkar ne de ona rahatlık verir, fakat bu sağ olanların gözlerine güzel görünmesi içindir." demiştir.

İslam sanatının esas, tevhidi merkez alan vezin, ritim, ahenk ve işve formülüyle özetlenebilir. Sonuç yerine Nur suresinin 35. ayetindeki tasvirleri hayal etmek bile İslam sanatının ruhunu anlamaya fazlasıyla yardımcı olacaktır:

"Allah göklerin ve yerin nurudur. O'nun nuru, içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer. O ışık bir cam içindedir, cam ise, sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır; bu ne yalnız doğuda ne de yalnız batıda bulunan bereketli zeytin ağacından yakılır. Ateş değmese bile, nerdeyse yağın kendisi aydınlatacak! Nur üstüne nurdur. Allah dilediğini nuruna kavuşturur.

Allah insanlara misaller verir. O, her şeyi bilir." ■

III. Ahmet Çeşmesi. 1729 yılında III. Ahmet tarafından inşa ettirilmiştir. Topkapı Sarayı'nın giriş kapısı ile Ayasofya arasındadır. Mimar Ahmet Ağa tarafından yapılmıştır.

Din Sanatın Önünde Bir Engel midir?

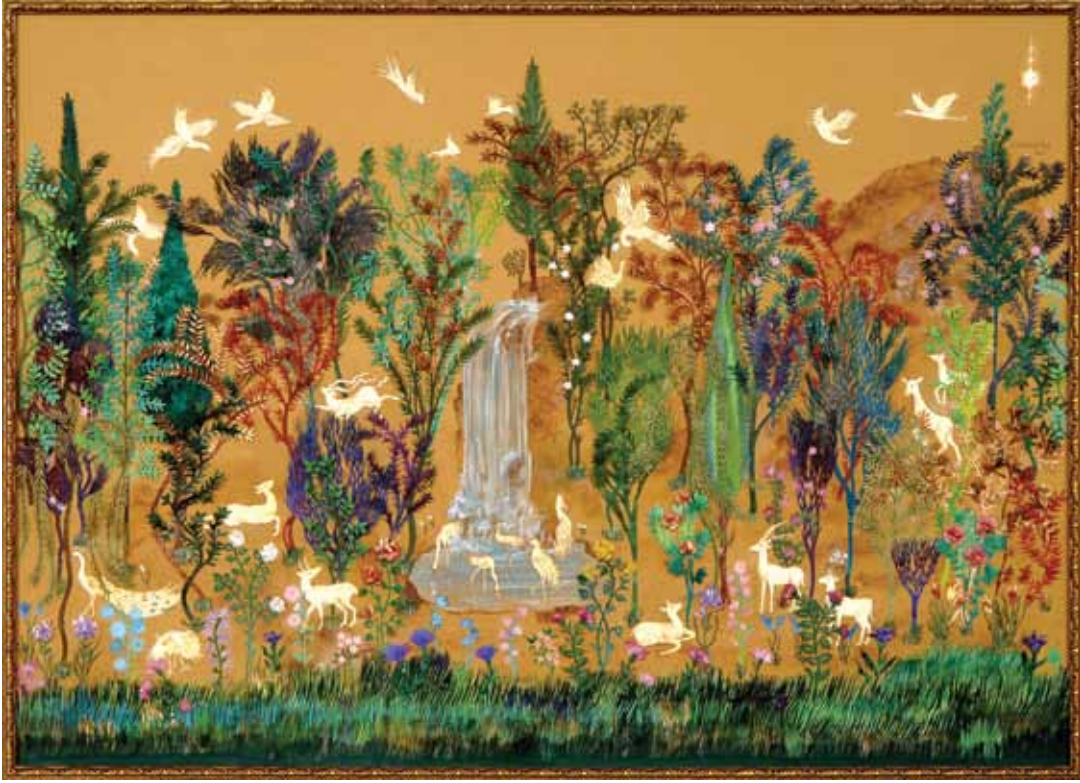
Din ve sanat özgürlükler alanına aittir; en azından öyle olmalıdır. Bir kişiyi belirli bir dini kabul etmeye zorlamanın ya da sanatla ilgilenmeye veya “Şu estetik açıdan güzeldir.” dolayısıyla “Sen de onu güzel bulmalısın.” yargısını onamaya zorlamanın, ne dinin ne de sanatın doğasına uymadığı açık.

Doç. Dr. Aydın Işık *İzmir Kâtip Çelebi Üniv. Sosyal ve Beşeri Bilimler Fak.*

Gerçek anlamda sanatla uğraşan kişi dindar ya da Tanrı inancına sahip olmamalı; dindar kişi de sanatla ilgilenmemeli şeklinde bir yaklaşımın son dönemlerde artarak savunulması oldukça tuhaf bir olgu. Elbette din ve sanat özgürlükler alanına aittir; en azından öyle olmalıdır. Bir kişiyi belirli bir dini kabul etmeye zorlamanın ya da sanatla ilgilenmeye veya “Şu estetik açıdan güzeldir.” dolayısıyla “Sen de onu güzel bulmalısın.” yargısını onamaya zorlamanın, ne dinin ne de sanatın doğasına uymadığı açık. Ya da biz öyle olduğunu düşünüyoruz. Böyle bir düşünce örgüsünden hareketle isteyen yine dinin sanatın önünde bir engel olduğunu savunma özgürlüğüne; dindar bir kişi de sanatın dindarlığına zarar verdiğini/vereceğini çok rahatlıkla savunabilir. İki alanda da kişi kabul ve reddetme özgürlüğüne sahiptir; çünkü meselenin doğasında ve olmazsa olmazında bu var. Fakat mevcut makale sözü edilen özgürlükler alanına rağmen yani

çatışmacı kuramların farkındalığıyla birlikte dinin sanat için bir engel teşkil etmediği tezini ele alacaktır. Diğer üç yaklaşımın argümanları burada tahlil edilmeyecektir. Makalede dinden kastedilen teistik dinler özelde ise İslam olacaktır.

Din insan içindir; İslam’da uluhiyete layık olan Varlık dinin sahibidir; Allah beşere ve mahlukata vahyeder; fakat kendisine vahyetmez. Çünkü O, her şeyi bilendir ve dolayısıyla O vahyi bilgilenmeye açık değildir. Kısacası din insan içindir ve din bir amaç değildir. Kur’an’a göre aslolan beşerin vahiy ya da din vasıtasıyla kendiliğini kazanabilmesi, “haki-ki anlamda insan olabilmeyi” başarabilmesidir. İşte insan nedir sorusuna verilen ya da verilecek cevap din ve sanat ilişkisini de belirlemede mihenk taşı niteliğindedir. Söz konusu soruya cevabı ya vahye dayanarak vereceksinizdir ya da yine insana dayanarak. Mahlukatı yaratan hatta onu “güzel” kılan Varlık, aynı zamanda insana akli da bahşet-

Emel Nurhan Ogan - Hayal Ormanı

miştir. Kitabı anlayacak olan bu akıl ve bu varlık; âleme, kendisine, Yaradan'ına ve diğer mahlukata sadece düşünsel bir düzlemde yaklaşmayacaktır. Zira insan sadece düşünen bir varlık değildir; o aynı zamanda hisseden, seven, nefret eden, hoşlanan, güzel ya da çirkin vb. bulan bir varlıktır. Âlem topyekûn var olanların oluşturduğu bir varlık sahasıdır; âlemde var olanlar, donmuş, birbiriyle ilişkisi olmayan varlıklar toplamı değildir; çünkü varlıklar şu veya bu derecede birbirini algılar ya da "tecrübe ederler." (Lowe, 1963, s. 125-127.) Evrende bir varlık olarak insan dış dünyayı sadece tecrübe etmez, ona hayranlıkla yönelir, korkar, güzel bulur ya da ondan kaçmaya çalışır. Aslında bunların hepsi birer tecrübedir; fakat içinde değer yargıları, anlamlar ve yorumlar barındıran bir tecrübedir. İnsan yaşadıklarıyla ya da tecrübe ettikleriyle "insan olur"; bu oluş sürecinde insanı insan yapan en önemli tecrübelerden biri de "estetik tecrübe"dir. Estetik ve

dinin olumlu ya da olumsuz bir etkiye sahip olması, onların bizi diğer varlıklardan ayıran bizi biz yapan; yani bize insanlığımızı hissettiren temel yapılar olmasını değiştirmez. Din ve estetik hissedişler insani doğamızla alakalıdır ve insanı insan yapan hasletlerdir. Mesela bir değer olarak ortaya çıkan güzel, bizi dünyaya bağlar, dünyayla bütünleştirir. Kesinlikle din ve estetik duygunun gerisinde böyle bir anlayışın saklı olduğunu söyleyebiliriz. Bu bir bakıma dünyaya "evet" diyebilme cesaretidir. Elbette ki her değer, üst düzeyde insan olmakla ve insanı insan yapan amaçlarla alakalıdır. İnsan, geleceği olan bir varlık olmakla her zaman daha üst düzeyde yeni varoluş koşullarına yönelir ya da onları tasarlar. Kısacası din ve estetik, içeriden ve dışarıdan durmadan bize insanlığımızı ve ne olduğumuzu hatırlatır. Kant'ın ifadesiyle "Estetik haz, yalın bir duyusal uyarıma değil, tersine bilgi yetilerimiz olan duyarlık ile zihin arasındaki uyuma ve özgür

Giresun Kale Camii

oyuna dayanır. Estetik haz, sui generis (kendine özgü) tir. Estetik haz, bize insanlığımızı yaşatır ve bu anlamda mutluluk verir.” (Kant, Critique of Judgement, s. 46.) Kendine ve dünyaya “evet” diyebilen insan yalnız içinde doğup büyüdüğü ve kendisine hazır olarak verilmiş bir evren içinde yaşamaz; insan, bu doğa evreni üzerinde hazır olarak bulmadığı, ama kendisinin yarattığı bir başka evren içinde daha yaşar. (Tunalı, Estetik, s. 182.)

İslam, güzelliğin temel bir hakikat ve yüceltilmesi gereken bir değer olduğunu sürekli vurgular. Kur'an, âlemdeki güzellik olgusunu ilahî sanatkarın bir sun'u olarak takdim eder ve bizden bunun takdir edilmesini talep eder. Bir Müslüman âlemdeki güzellikleri ilahî cemel sıfatını yansıtan bir ayna olarak görür. Gerçekte, ilahî güzellik veya Allah'a çok yakın olduğumuzu hissettiren sıfatlardır. Zaten güzel olan bir şey sevimli ve çekicidir. Gerçek güzel Allah olduğu için bizi hakkıyla çeken ve kendisini bağlayan da O'dur. Müslüman sanatkar, güzelliği yarattığına değil, keşfettiğine inanır. Allah'ın cemel sıfatının eseri olarak var olan her türlü güzellik, sanatkarın faaliyeti sayesinde dokunulabilir, görülebilir hâle gelmektedir. Müslüman sanatkar var olan her şeyin Allah ile bağlantılı olduğuna inanır; çünkü Kur'an “yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar onu tespih eder; O'nu hamd ile tespih etmeyen hiçbir şey yoktur...” (İsra, 17/44.) buyurur. Yine Kur'an “Allah göklerin ve yerin nurudur.” (Nur, 24/35.) der. İşte sanatkarın, bir mümin olarak görevi, sadece estetik zevki tatmin etmek değil, birliğin ve nurun perdesini aralayarak hakikatin bilinmesine yardımcı olmaktır. İslam'ın “ihsan” boyutu düşünüldüğünde, yani “müminin Allah'ı ve Allah'ın cemalini görüyormuşçasına davranması” düşünüldüğünde, inananların güzellik, incelik, derin algılayıştan, kısacası estetik temaşadan uzak kalması asla düşünülemez; çünkü Müslümanın kâinatın ve hayatın güzelliklerinden geçerek muhsinlerden biri olmak gibi bir hedefi vardır. Özetle İslam estetiği, yoğunluğu değişse de metafizikle ilgisini asla kesmez. (Koç, s. 15.) ■

İslam Sanatı ve “Özgünlük”

Ülkemizde “İslam Sanatı” başlığı altında yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun, Batı’nın Kant ve sonrasındaki sanat kavramlaştırmasını aşamadıklarını, günümüzdeki tartışmalara paralel ilgiler bile kuramadıklarını söylemek mümkündür.

Doç. Dr. Zeynep Gemuhluoğlu *Marmara Üniv. İlahiyat Fak.*

İslam sanatının özgün olup olmadığı sorusunu sormak, daha en başından hem İslam’a hem de sanata dair bazı önkabullerden hareket ettiğimiz anlamına gelir. Hatta bu kabuller, “İslam sanatı özgün değildir.” diyenle “İslam sanatı özgündür.” diyeni aynı zeminde eşitleyebilir. Bunun sebebini “İslam Sanatı” başlığı altında ele alınan “eser”lerin aslında “sanat” olmadığını, bu tabiri sadece tırnak içinde kullanabileceğimizi öğreten ideolojik metinlerle onlara karşı savunmacı bir dil geliştiren ve yine ideolojik kalan cevaplarda aramamız gerekir. Zira her iki taraf da söz konusu iddiadaki “İslam” ve “sanat” kavramlarını tartışılmaz doğrular olarak kabullenirler. Oysa belki de öncelikle sorunun tam da burada, ilk iddianın bir iddia olmasını sağlayanın bile bu kavramlaştırmada olduğunu fark etmeliyiz.

Batı’da sanat, “bilim”, “ahlak”, “siyaset”, “felsefe” gibi alanların Yeniçağ’la birbirinden ayrılmasıyla kendisine verilen bir temsil biçimi ayrıcalığıyla var olur. Bu temsil biçimi, görünmeyenle görüneni, zahirle batını birleştiren değil görünmeyeni “yeniden varlığa getiren” (representation) hatta gerçekliği kuran imgeler yoluyla işler ve sonrasındaki kavramlaştırmayı da felsefe üstlenir. Bir anlamda, artık klasik metafiziğin mümkün olmadığını gösteren Kant felsefesi olmadan sanat için bugün kullandığımız anlamda “yaratıcı” ve “özgün” tabirlerini kullanamazdık ve sanatı “sanat eseri” ile eşitleyemezdik.

Bu yorum, önceki dönemlerde hem Batı’da hem Doğu’da neden zanaat ve sanatın ayrılmadığını, bugün sanat eseri olarak gördüğümüz eserlerin günlük hayatın, eylemlerin ve

“Sanat” ı varlığın ve insani eylemlerin bir parçası olmaktan çıkararak özerk bir alana ve “eser” e indirgeyen bütün çabaların, başında “İslam” kelimesi olsa da “gecikmiş bir modernlik” gayretinden başka bir şeyi beslemeyeceği gerçeğidir.

hatta ibadetin bir parçası olduğunu da anlamamızı sağlar. Zira klasik metafizik, sanat eseri kabul ettiklerimiz de dâhil bütün eserleri nihayetinde “taklit” olarak açıklamaya izin verir. En azından klasik metafiziğe tabi olduğumuz sürece. 18. yüzyılda ortaya çıkan estetik ise modern metafiziğe eklenir ve duyularla duyguların bilgisi olarak kabul edilir. Estetikle beraber sanat da artık “nasıl yaşanacağıyla” değil “estetik deneyim”le ilişkilendirilir.

Batı düşüncesinde sanatın tarihi böyle başlamıştır ancak hemen akabinde Hegel’in sanatın ölümünü ilanı ve devamla özellikle Nietzsche ve Heidegger’in sanatın asli kökeni üzerine yeniden düşünme çağrısıyla çok farklı ve yeni boyutlar kazanmıştır. Özellikle Heidegger, Hegel’in işaret ettiği ölümün estetik anlamda gerçekleştiğini ancak sanatın hakikatle olan ilişkisinin henüz düşünülmediğini söylemektedir. Batı düşüncesi için geçerli olduğu kabul edilen bu önemli yorumun İslam düşüncesi için ne ölçüde geçerli olduğunu söyleyebilecek durumda değiliz. Zira modern dönemlere kadar sanat, -Batı’da olduğu gibi- Müslüman toplumlar ve medeniyetlerde de farklı bir temsil ayrıcalığına sahip değildi, şimdi “sanat eseri” dediğimiz eserler, mekânların

ve “nasıl yaşanacağını” bir parçasıydı. Sanat başlığı altında ele alınan konular da felsefe, teoloji, bilim ve ahlaktan özerk bir alanda konuşuluyor değildi.

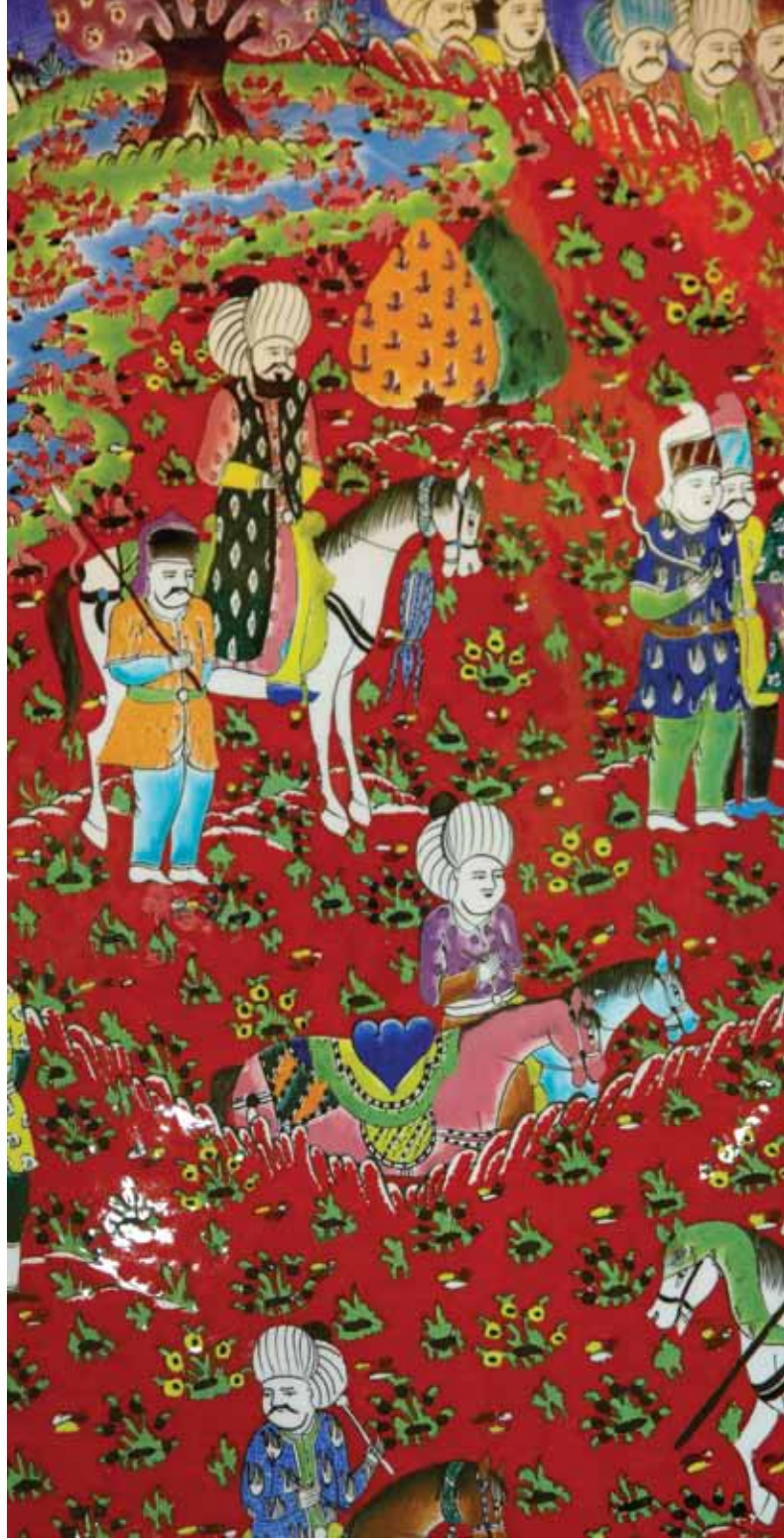
Modernizmle birlikte ve sonrasında Batı sanatının ve felsefesinin geçirdiği değişimlerin hiçbirisi Müslüman ülkelerde ve düşüncelerde kendi doğal seyri ile yaşanmadı. İthal edilen felsefi sonuçlar ise büyük ölçüde dayatmacı ideolojiler olarak işlev gördü. Tam da bu yüzden İslam ve sanatla ilgili yapılan çalışmalarda veya tartışmalarda konuyu ele alanların sanat ile ne kastettikleri, mezkûr düşüncedeki sanat anlayışlarından hangisini esas aldıklarına göre değişiyor ve ciddi karışıklıklara sebep oluyor. Mesela “büyük sanat” “özgünlük”, “sembol” gibi birçok kavramın kendi entelektüel tarihlerinden azade bir şekilde kullanılması da karışıklığı derinleştiriyor. Hatta bir adım daha atarak, özellikle ülkemizde “İslam Sanatı” başlığı altında yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun, Batı’nın Kant ve sonrasındaki sanat kavramlaştırmasını aşamadıklarını, günümüzdeki tartışmalara paralel ilgiler bile kuramadıklarını söylemek mümkündür.

O hâlde “özgünlük sorusu” da dâhil “sanat sonrası” estetik kavramlaştırmaları Müslüman toplumların “sanat öncesi” eserlerine uygulamak, her aşamasında hapsolunan belirli kavramsal çerçevelerin otoritesini bir şekilde yeniden üretmekten başka şeye yaramayacaktır. Bu noktada karşı karşıya kaldığımız ödev, öncelikle “İslam”ı belirlenmiş özcü yaklaşımlardan uzak tutmaya özen göstererek ve kendi tarihinde oluşan yorum geleneklerinin çokluğuna riayet ederek yeni düşünce patikaları bulmak olabilir. Bu patikalar da Anadolu, İran ve Endülüs’te farklı yollarla tezahür eden İslam yorumlarına, sufiler, filozoflar, teologlar, dилciler ve belagatçıların “sanat öncesi” metafizik, epistemo-loji, ahlak hatta siyaset düşüncelerine geri dönülmesi ile açılabilir.

Öncelikle, iman, İslam ve ihsanın dinin aslı unsurları olarak dile geldiği Cibril Hadisi'nde belirtildiği üzere "güzel olan"ın (ihsan) "Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmek" olduğu hatırlanırsa burada işaret edilen kelimelere dikkat kesilmemiz gerekir. Yani "ibadet" ve "hayal". Bu iki kelimenin bizi taşıdığı diğer kelimeler de "hakikat", "zuhur", "tecelli", "aşk" ve "imar"dır. Bütün bu kelimelerin işaret ettiği şey, özellikle de hakikatin klasik metafizikte olduğu gibi "önergelerin ve akıl yürütmenin doğruluğu" değil, varlığın zuhuru ile ilgili olmasıdır. Sanat da böylece sadece teknik bir "yapma" olmaktan çıkarak varlık ve varoluşun bütün tarzlarını aşk ile birleştiren, sadece eserde değil hayatın kendisinde ve içinde "açığa çıkan" olarak belirir.

Diyebiliriz ki "İslam sanatı", günümüz Müslüman toplumlarında "İslam sanat eserleri" olarak kabul ettiğimiz mimari, hat, tezhip, minyatür, katı, halı vb.'den ibaret değildir. Esasen kendi tarihlerinde nasıl yaşanılacağına dair bir hakikati açığa çıkaran bu eserler, günümüzde de ancak sahibinin mal varlığını veya siyasal güç ve otoritenin niceliğini temsil etmekten kurtulduklarında ve mekânların, ibadetin, hayatın bir parçası olduklarında kendilerine "özgü" canlılığı devam ettirebilirler. Zira diğer eylemlerin hepsi gibi sanata da temsil ayrıcalığının tanınmadığı bir âlem tasavvurunun sonucu olan bu eserler, hiçbir şeyi "temsil" yahut "sembolize" etmezler; sadece her dem yeniden yaratılan âlemin, tecelli eden hakikatin varoluşuna bir "zuhur" ve "perde" olarak katılırlar, yani imar ederler.

O hâlde son söz niyetine ve bir uyarı olarak söylenmesi gereken, "sanat"ı varlığın ve insanı eylemlerin bir parçası olmaktan çıkarak özerk bir alana ve "eser"e indirgeyen bütün çabaların, başında "İslam" kelimesi olsa da "gecikmiş bir modernlik" gayretinden başka bir şeyi beslemeyeceği gerçeğidir. ■

Osmanlı Minyatürü

Sanat, Sanatçı ve Toplumsal Değerler

Sanatçı, içinde yaşadığı toplumun bir parçası olarak ortaya çıkan ve diğer insanlardan farklı duygular taşıyan kişidir. Pek çok insanın gördüğü ancak fark edemediği şeylerin, sanatçı tarafından görülmesinin nedeni, sanatçının bakış açısının farklı olmasındandır. Bu açıdan bakıldığında sanatçı, toplum vicdanının sesidir.

Yrd. Doç. Dr. Osman Mutluel *AlBÜ İlahiyat Fakültesi*

Sanat kelimesi kök itibarıyla “sanaa” kelimesinden türetilmiş olup, İngilizce “art” kelimesinin karşılığıdır. Sanatı “belli bir yetkinliğe eriştirilmiş olma”, “bir şeyi kendi iç yasalarına göre özgürce biçimlendirme yeteneği” (Akarsu, Bedia (Trz), Felsefi terimler Sözlüğü, İnkılap Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 155.) olarak tanımlamak mümkündür.

Ayrıca sanat, “insanların gördükleri, işittikleri, his ve tasavvur ettikleri olayları ve güzellikleri, insanlarda estetik bir heyecan uyandıracak tarzda ifade etmeleri.” (Çam, Nusret (1997), İslam’da Sanat, Sanatta İslam, Akçağ Yayınları, Ankara, 2.) olarak da tanımlanabilir.

Sanatsal duygular, her insanda potansiyel olarak doğuştan verilen bir özellik olup, insanın yaşamı süresince gelişerek varlığını sürdürür. Bu duygu, insanın ailesinden gelen terbiye, aldığı sanat eğitimi ve aynı zamanda yaşadığı toplumun sahip olduğu kültür, inanç, örf ve âdetleri sayesinde şekillenir. Bu açıdan sanatın insan üzerindeki etkisini tam olarak anlatabilmek ve sanatsal duyguları tam olarak ifade edebilmek oldukça güçtür. Çünkü sanatsal duygular her insanda farklı boyuttadır. Bu durum, insanın sahip olduğu kültür derinliği ile alakalıdır. Ancak sanatsal duyguların sanatçılarda en üst seviyede idrak edildiği bir

gerçektir. Bu açıdan sanatçı, içinde yaşadığı toplumun bir parçası olarak ortaya çıkan ve diğer insanlardan farklı duygular taşıyan kişidir. Pek çok insanın gördüğü ancak fark edemediği şeylerin, sanatçı tarafından görülmesinin nedeni, sanatçının bakış açısının farklı olmasındandır. Bu açıdan bakıldığında sanatçı, toplum vicdanının sesidir. Ayrıca sanatçı, verdiği sanatsal ürünlerle, toplumdaki diğer insanlar üzerinde, olaylara karşı farklı bir bakış açısı oluşturur. Örneğin her insan evlerdeki balkonlardan söz edebilir. Ama Sezai Karakoç'un "Balkon" şiirini okuduğunda, evlerin balkonları ile tabut arasında kurulan benzerlik karşısında, balkonlara ayrı bir duygu ile bakar. Yine her insan kaldırımlar üzerinde dolaşır ve yürür ama Necip Fazıl Kısakürek'in "Kaldırımlar" şiirini okuduğunda, kaldırımların da bir ruhu olduğunun, orada başka bir âlemin varlığının farkına varırken, kaldırımlarla yalnızlık duygusu arasındaki ilişkiyi fark eder. Bu açıdan sanatçı, verdiği sanat

ürünleri ile insanların her gün sıradan görerek yaptıkları şeylerin sıradan olmadıklarının, her şeyin bir ruhunun ve hafızasının olduğunun bilincindedir. İşte toplumda ki bu farkındalık, sadece sanatçı bakışı ile oluşturulabilir. Böylece toplum, hayata ve olaylara karşı daha duyarlı hâle gelir.

Sanatçı, kendi dünyasında oluşturduğu bakış açısını, içinde yaşadığı toplumun örf, âdet, inanç ve kültürü ile oluşturduğu zaman, toplum içinde yaşayan insanlarla birlik, beraberlik ve bütünlük içinde sanatını icra eder. Çünkü insan, hangi toplum içinde doğup büyümüş ise, o toplumun kültürü, inançları ve sosyal değerleri ile yetişir. Bu değerler içinde sanat, insanların ruhlarındaki güzellik duygularını tatmin etme açısından son derece önemli bir etkiye sahiptir. Ortak sanatsal değerler, toplum içinde bulunan farklı inanç ve kültüre sahip insan topluluklarının birbirlerine karşı daha toleranslı bir bakış açısına sahip olmasını sağlar ve birlikte yaşama kültürü oluşturur.

Menekşe Ebrusu - Hicabi Gülgen

Toplumsal sahip olduğu değerleri birbirinden ayırır ve uzaklaştırırsak, insanların yaşamlarından bir şeyler eksiltmiş oluruz. Bu bağlamda içinde sanatın bulunmadığı bir dinî anlayış veya dinin etkilemediği bir sanat oluşturmaya çalışmak, son derece yanlış bir yaklaşım olacaktır. Bir insan için din ve sanat, hayatın vazgeçilmez iki unsuru olarak algılanmalıdır. Bu anlamda Kur'an okurken sesimizi güzelleştirmemiz gerektiğini söyleyen Hz. Peygamber'in bu hadisi, Kur'an'a hürmet gösterme amaçlı olarak

Sanatçının, toplumu oluşturan diğer insanlardan, duruşu, kendini ifade etmesi, sorunlara yaklaşımı ile farklı ve toplumun problemlerine karşı daha duyarlı olduğu gerçeği elbette göz ardı edilemez.

anlaşılabileceği gibi, insanın yaratılışındaki güzellik ve sanat duygusunun da göz ardı edilmediğini gösterir. Yine Kur'an'ın, Hz. İbrahim'in döneminde tapınmak için heykel yapma karşısında "Ne bu tapınıp durduğunuz heykeller?" (Enbiya, 21/52), ifadesiyle Hz. İbrahim'in ağzından sert ve yasaklayıcı ifade kullanmış olmasına karşın, Hz. Süleyman'ın yaptırdığı çeşitli havuz, kale ve heykellere karşı, "Ona (Süleyman'a) kalelerden, timsallerden, büyük havuzlar gibi çanaklar ve sabit kazanlardan dilediğini yaparlardı." (Sebe, 34/13), ayetinde olduğu gibi aynı sertlikte ifadeler kullanmamış olması, insanoğlunun sanata olan ihtiyacı açısından son derece önemli bir ayrıntıdır.

İslam dünyasında soyut sanatın ön plana çıkışının ana sebebi olarak, resim ve heykel yasağını göstermek, günümüzde revaç bulmasına karşın, kanaatimizce soyut sanata yönelmenin nedenlerinden biri, İslam'ın insanlara getirdiği Allah inancında yatmaktadır. Çünkü tevhit inancı, her türlü maddi unsurlardan sıyrılarak inanmayı gerektiren bir inanç çeşididir. İnsanları arındıran ve saflaştıran bir inanç sahibi olan Müslüman sanatçının, soyut sanatlara yönelmesi doğal karşılanmalıdır. Bu açıdan tevhit inancına sahip olan bir insanın, ufku ve hayal dünyası öyle genişlemelidir ki, yaptığı ve ortaya

Fotoğraf: Hatice Ürün

koyduğu her türlü sanatsal ürünü, kendi engin dünyasından bir şeyler katarak ortaya koyabilmelidir. Bu açıdan İslam sanatlarını icra ederken, hat, tezhip, ebru, minyatür gibi aslından farklı veya varlık olarak gerçeği bulunmayan çeşitli sanatsal şekillerden oluşan eserlerin ortaya konması, Müslüman sanatçının ufkunun genişliğinin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir.

Ayrıca toplumun değerlerine rağmen geliştirilen bir sanat anlayışı, o toplum içinde gelişme ve ilerleme şansına sahip olamaz. Bu açıdan bakıldığında sanat, toplumu birleştiren ve bütünleştiren bir olgu olmaktan çıkmış ve sadece "Sanat, sanat içindir." anlayışı çerçevesinde sanat ürünleri üreten bir konuma gelmiş olur. Bu durumda toplum ve sanat birbirinden ayrışır ve aralarında uçurum oluşur. Böyle bir ortamda sanatçının ifade ettiği gerçekler, sorunlar, toplumun gerçekleri ve sorunları olmaktan

çıkarak. Bunun sonucu sanatçı, ya toplumdan kopuk, kendi fildişi kulesinde yaşamaya mahkûm olmuş bir kişi ya da toplum içinde ayrılık tohumları eken, toplumun birlik ve beraberliğini ortadan kaldıran bir insan olarak karşımıza çıkar. Bu durumu, sanatçının diğer insanlar gibi olmadığı, onun farklı olduğu, toplumun sesi ve dile geliştiği olduğu şeklinde açıklamak mümkün değildir.

Sonuç olarak sanatçının, toplumu oluşturan diğer insanlardan, duruşu, kendini ifade etmesi, sorunlara yaklaşımı ile farklı ve toplumun problemlerine karşı daha duyarlı olduğu gerçeği elbette göz ardı edilemez. Fakat bu durum, toplumun sahip olduğu ve onu bir arada tutan kültürü, değerleri, ahlakı yok sayma gerekçesi olarak kullanılmamalıdır. Aynı şekilde dini yorumlarken, sanata ve sanatçıya karşı bir tavır içinde olduğunu ifade etmek de yanlış bir yaklaşım olacaktır. ■

İslam Sanatının Yarınları

İslam sanatını, toplumların ruhsal gelişimlerinin bir tarihi olarak da görebiliyorsak, bundan sonraki zamanlar için, güvenilir altyapılar ya da yol haritası olabilecek, şartları ve ayrıntıları belirlenmiş bir dünyayı yeniden oluşturabiliriz.

Prof. Dr. Selçuk Mülayim *Marmara Üniv. Sanat Tarihi Bölüm Başkanı*

Kültür ve sanat geçmişleri çok zengin ülkelerde yaşıyor olmak, sonuçta bu geçmişe dayalı yüksek bir çağdaş kültür oluşmasını garantilemiyor. Hatta tam tersine, zengin kültürel mirasa sahip bir ülkenin insanı bugün çoğunlukla, eğlenceye dönük, günübürlük ve sığ bir kültürel ortamla yetinebiliyor. Bu bağlamda, Mekke'den Tanca'ya, Mezopotamya'dan Afganistan'a, daha önce bu topraklar üzerinde yaşamış olanlarla bugünküler arasındaki ilişkisizlik şaşırtıcıdır. Kültürel varlık olarak tanımlayabileceğimiz folklor ve etnografya değerleriyle eskinin işlenmiş yüksek sanat yaratıları arasında düşey bağlantının sağlanamamış olması, tarihsel olanla güncel olanın nasıl ayrışmış olduğunu gösteriyor. Geçmişte ve günümüzde insan ve toplum hayatının büsbütün farklı yönlerde ilerlemesi Avrupa ve Amerika için de geçerlidir.

Tolstoy, kültür ve sanatın kaynağını değerlendirip, bir yandan da çağının eleştirisini

yaparken, her şeyin tek odaktan (Hristiyanlık) beslendiğini ısrarla vurgulamıştı. Bu düşünce, H. Butterfield'in Christianity and History (1949) adlı eserinde, tarihin, Tanrı'nın bir lütfu olduğu şeklinde tekrar gündeme getirilmişti. Avrupa ve Amerika toplumlarında giderek çoğalan toplumsal çözülme belirtileri her boyutta dile getirilmiş, ünlü psikanalist Erich Fromm, günümüz insanının endişe ve güvensizlik duyduğu ortamı kendince tanımlamış, Escape From Freedom (1941) adlı kitabında, toplumsal normlarla çatışmaktan kaçınan bireyin otoriteye sığınma isteğinde olduğunu anlatmıştır. Yazar, Batılı insanın kimlik sorununu bu bağlamda irdelerken, Karen Horney adlı meslektaş, yazdığı bir kitap için, The Neurotic Personality of Our Age başlığını uygun görmüştür.

Yukarıda görüşlerini hızla özetlemeye çalıştığımız ünlü düşünce adamları, ne zamandır çanların kendileri için çalmakta olduğunu

* Bu makale, Prof. Dr. Selçuk Mülayim'in İslam Sanatı kitabından alınmıştır.

II. Hasan Camii'nin giriş kapısı / Fas.

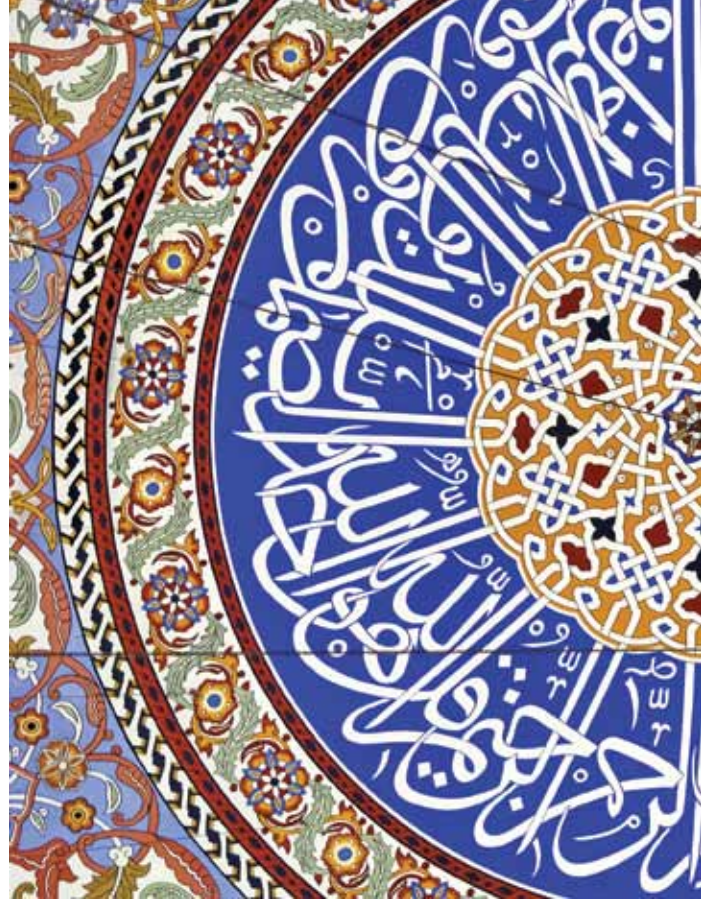
fark etmişlerdir. Bu tedirginlik ve endişe yakın zamanlara kadar sadece Avrupa ve Amerika'da yaşayan insanlar için geçerliydi. Müslümanlar ise, Batı ile hesaplaşmalarının, üstü küllenmiş bir Haçlı seferinden ibaret olduğunu sanıyorlardı. Namlunun ucu tekrar kendilerine çevrilince, kapitalizmin emperyalist şirretliğini yeniden tanıdılar. Ancak iş bununla bitmiyordu; Batı'nın kent toplumlarındaki çözülme Müslüman halklar için de geçerli olmaya başladı. Kâbil, Konya ve Kahire gibi şehirlerde psikiyatri kliniklerinin sayısı artmakta, suç ve intihar istatistikleri yükselmekteyse, buralardaki insanlar da toplumsal sapkınlıklardan paylarını alıyorlar demektir. Âdeta uyuşturucu madde alışkanlığı gibi yerleşen negatif düşünce üretme alışkanlığı, bezginlik ve yoksunluklar Müslümanın da içini karartmak üzeredir. İnançlı, mütedeyyin, mutaassıp ya da inanca kayıtsız, az çok herkes aynı şeyi paylaştığı için

toplumsal hastalık giderek normalleşiyor. Çağımızda kapitalizm, kolaylıkla bir arada çalışabilecek çok sayıda insan ister, onların gittikçe daha çok üretmelerini bekler. Bu insanlar, zevkleri kalıplaşmış, kolayca etkilenebilen, modanın peşinde sürüklenen ve sayıları artırılabilen kimseler olmalıdır. Çağdaş insan, öteki insanlardan, cemaatinden ve doğadan koparılmıştır. Hac görevini yapan Müslümanların coşkusu, dinî bayramlar ve oruç ayının şekil olarak daha tantanalı yaşanması, bu duruma bir tepkidir. İnsan, bir mal durumuna gelmek üzeredir; hayat güçlerini, bulunduğu pazarın şartlarına göre en yüksek kârı getirebilecek bir yatırım olarak kullanmaktadır. Yine bu bağlamda, bir tepki olarak büyü, fal ve burçlara artan bir ilgi duyulmasına şaşırılmamalı. Çünkü insanlar arası ilişkiler, birbirinden kopmuş otomatların ilişkileridir. Bu yüzden bu otomatların her biri güvenliğini sürüye bağlı kalmakta,

Sadece inançlı olmak yetmiyor, geçmişten gelen değerlere; en azından mimari ve el sanatlarına duyarlı olmadıkça ve daha umutlu bir yarın için bunlarla bütünleşmedikçe, zamanı ve mekânı genişletmek mümkün değildir.

"ötekilerden" ayrılmamakta bulurken, inanç olgusunu abartılmış gösteriler, frapan biçimlerle dışa vurmak zorunda kalmaktadırlar. Kültür ve sanatta İslami motiflerin altını kalınca çizmeye çalışan yeni eğilim, mimari ve el sanatlarında, "Ötekilerden ayrılmanın bir yolu olarak kendisini dışa vurmaktadır. İslam'a ait olduğu varsayılan her şekil ve renk, Hint, Endülüs ya da Mamluk kökenli olmasına bakılmaksızın aceleyle devşirilirken, yeni İslam enternasyonalı adına, tuhaf bir Esperanto (Polonyalı göz doktoru Ludwig Lejzer tarafından geliştirilen yapay dil) doğmaktadır. Sanattaki bu eklektik yönelim, panik hâlindeki arayışlar sırasında ortaya çıktığından, ölçü, uyum ve esasları açısından ciddi, fakat daha çok ironik göstergeler sunuyor.

Şu gerçeği yaşayarak gördük ki, sadece inançlı olmak yetmiyor, geçmişten gelen değerlere; en azından mimari ve el sanatlarına duyarlı olmadıkça ve daha umutlu bir yarın için bunlarla bütünleşmedikçe, zamanı ve mekânı genişletmek mümkün değildir. Dünden bugüne gelen değerleri göz önünde tutmayı, bir geri dönüş ya da bir tekrarlama olarak algılamadan, şekillerin anlam boyutlarındaki denklemleri kavramak durumundayız.

Kültür ve uygarlığın hangi şartlarda parladığı, aynı şekilde, neden çöktüğü tam ve doyurucu bir şekilde açıklanamamıştır. Ancak mutlu ve güvenli bir toplumsal hayatın ön şartı sayabileceğimiz kesin olarak bildiğimiz bir şey var: Hayatın detaylandırılması ve kurumlarda süreklilik.

İslam sanatını, toplumların ruhsal gelişmelerinin bir tarihi olarak da görebiliyorsak, bundan sonraki zamanlar için, güvenilir alt yapılar ya da yol haritası olabilecek, şartları ve ayrıntıları belirlenmiş bir dünyayı yeniden oluşturabiliriz. Sanat tarihinin en geniş anlamdaki görevlerinden biri de geleceğe dönük kuşatıcı bir ufuk oluşturmaktır.

Bugünkü İslam mimarisi, ekonomik genişlemenin yarattığı zenginlikten çok, düşük beğenileri dışa vuruyorsa, bu bağlamda bir şeylerin geri gittiğini kolayca düşünebiliriz. Mermer, altın ve türlü oymalar, gerçekte bir fakirliğe delalet ediyor. Klasik dönem Osmanlı mimarisinde ilk algıladığımız şey, güçlü ve sağlam bir tasarımıdır. Buna karşılık kaybettiğimiz şey açıkça belli; soylu ve yalın davranmadığımız için yapılarımızı yoğun ve mübalağalı süslemeyle dengelemeye

Selimiye Camii

çalışıyoruz. Çöküntünün ucuz yoldan telafi edilebileceğini sandığımız içindir ki, süslemeyi hep öne çıkarıyoruz.

Günümüz sanatçıları, hat ve tezhip çalışanlar da dâhil olmak üzere, bir dünya toplumunun üyeleri olarak çağımıza özgü endişelerden kurtulmak için eski (geleneksel) sanata büyük bir sadakatle sarılıyorlar. Türkiye, Kuveyt ya da İran'daki sanatçıların bu tür bir endişeden pay almaktan öte, çok daha anlamlı bir sanat kültürünün desteğinde, sağlam bir vizyonla yola çıkma zorunlulukları vardır. İslam ülkelerinin batısındaki bir coğrafyada ve birkaç büyük şehirde topluca yaşayan Türk sanatçıları, konumları gereği, en azından din-sanat ilişkilerinin iyice yoğunlaştığı bir çevrenin tam ortasında bulunduklarını fark etmek durumundadırlar. Kentleşme, Batılılaşma ve benzeri olgular, yok saymakla yok edilemezler. Onlar vardır ve çok yakınımızda durmaktadırlar.

Çoğu defa iyice birbirine sokularak, hem geçmiş hem de geleceğe ilişkin sorunlardan uzak durmaya çalışan çağdaş İslam sanatçıları; "sanat dışı" saydıkları konuları yapay bir sınır çizgisiyle ayırıp, çevrelerinde gelişmek-

te olan insanlık durumunun temel dinamiklerinden sıyrılmaya çabalıyorlar. Sevgi, hoşgörü ve barış kavramlarına eklemledikleri mahviyetkâr ve mütevazı sanatkâr kişiliğini, korkarız ki, bir kaçış eylemi uğruna kötüye kullanıyorlar. Yanlış anlaşılmasın, politik sanat başka bir şey, sanatın politik eksenini fark etmek başka bir şeydir. Paranoyak, alkolik, depresif, delişmen gözükmemek için, demode ve içeriği boşalmış bir derviş ya da çelebi kimliğine bürünerek yarının sanatını ve sanatçısını temellendirmek mümkün değildir. Hat, tezhip ve minyatür alanında karıncalar gibi çalışanlar arasında, ürettiği işlerin bugünün dünyasında nasıl bir yer tuttuğunu bütüncül bir mantıkla açıklayabilen çok azdır.

Sadece el emeği ve göz nuruna güvenen İslam sanatçısının, meslek kültürüne karşı umursamazlığı anlaşılır bir şey değildir. Gelişen, büyüyen ve yükselen değerlerin, yeni oluşan sanat çevresinde yerini alması, sanatın, gelişme hâlindeki topluma yeni seçenekler sunması gerekir. Bu böyle olursa, geleneksele "evet" diyebiliriz. Tersî hâlinde, rahatça "hayır" demek hakkına sahibiz.

Değer kaybı, yabancılaşma, kopuş, yetenek yitimi, etik-estetik erozyon, ne dersenez deyin sonuçta aynı anlama gelen zarar ziyan-dan kurtulabilmek mümkün müdür?

Ekonomik kurtuluşun yolu aşağı yukarı belli; söz gelişi "bol üretim-fazla ihracat" diyenler var. Sanat için böyle kestirme bir formül bulamıyoruz. Çok sayıda tiyatro açmak, eğitim programlarında sanata daha çok yer vermek, tarihî yapıları restore ederek birer kültür merkezine dönüştürmek, bu tür işler için ulusal bütçeden daha fazla pay ayırmak gibi ilk akla gelen çözüm yolları hep önerilir. Bir kısmı denenmiş olan bu tür girişimlere rağmen, alınan sonuçlar konusunda şüphelerimiz varsa, konuyu daha başka boyutlarda, belki en çok samimiyet ve ahlak boyutunda sorgulamak gerekiyor. ■

Prof. Dr. Turan Koç ile Din, Sanat ve Estetik Üzerine

İman tecrübesi bedii bir zevk ve tecrübedir. İman tecrübesi içerisinde bizim duygumuzu, kalbimizi saran kucaklayan topyekûn belki de ayrımlaşmamış diyebileceğimiz bir tecrübe yaşıyoruz. Bunları birbirinden ayıramayız, dolayısıyla burada bilgi var, hakikat algısı ve idraki var, bu hakikatin güzel olduğu duygusu ve düşüncesi var.

Söyleşi: Dr. Lamia Levent - Kâmil Büyüker

Hocam, öncelikle İslam, sanat ve estetik üzerine çalışan, kafa yoran bir isim olarak Din-Sanat ilişkisini, özel de de İslam-Sanat ilişkisini nasıl anlamamız, nasıl temellendirmemiz gerekiyor?

İslam'da güzellik, mükemmellik dediğimiz zaman ister istemez estetik konusu üzerinde duruyoruz demektir. Kur'an'ın ilk inen ayetlerinden başlayarak şunu söyleyebiliriz: Estetik boyutla, estetik kavrayışla karşı karşıyayız. İlk inen ayetler insanın en güzel bir şekilde (eşrefi mahlukat) yaratılmış olduğunu söylüyor. Peygamberimiz de "İn-

nallahe cemilün, yuhıbbül cemale" (Allah güzeldir, güzelliği sever.) buyuruyor. Zaman zaman bu hadisin Allah güzeldir, güzeli sever şeklinde çevirisi yapılır. Burada bir düzeltme yapmak gerekiyor. Allah güzelliği sever. Sorunuzda da bahsettiğiniz üzere dinimizin üç temel sacayağı diyeceğimiz; iman, İslam ve ihsan boyutları üzerinde durmamız gerekmektedir. Yani dinin tefekkür, düşünce ve kavrayış boyutuna "iman"; bunun hayata yansıyan, davranışlarımızı yöneten, yönlendiren kısmına hatta görünür tarafına "İslam"; bunun nasıl, hangi düzeyde bulunduğu "ihsan" diyoruz.

İhsan, düşündüğümüz sonra bunu eyleme geçirdiğimiz, duygu, düşünce, ahlak, her türlü iş, ilişkinin bir bütünlük içinde güzel olması, güzele yaslanması, güzeli öncelemesi anlamına geliyor. Güzelin, estetiğin bundan belki yüz yıl önceki karşılığı “bediyyat” idi. Nitekim Cenab-ı Hakk, Kur’an’da, “bediu's-semavati ve'l-ard.” buyuruyor. Gökleri ve yeri en güzel şekilde yaratandır. Daha başka ayetlerde ise Halık’tır, Bari’dır, Musavvir’dir. Yine Kur’an’da âleme atıf yapılarak, âlemin muazzam bir düzen, manzume içerisinde işlediği ifade edilir. Sonuç olarak iman tecrübesi bediidir. Estetik bir tecrübedir. İman tecrübesi içinde bizim duygumuzu, düşüncemizi kalbimizi saran kucaklayan topyekûn bir tecrübe yaşıyoruz. Bunları birbirinden ayıramayız. Bu bakımdan İslam, estetikle, sanatla doğrudan doğruya ilgilidir.

Hocam, İslam Estetiği doğru bir tanımlama mıdır?

İslam estetiği tabiri biraz tedirgin edici bir adlandırma oluyor. Yani bir estetik var, bir de bunun yanında İslam estetiği var. Bu tabir, bugün çok farklı estetik programları gördüğümüz için bunların içerisinde de “İslam Estetiği diye bir şey var” diye vurgulamak amacıyla kullanılan bir tabir. Bildiğiniz gibi bundan yüzyıl öncesine gidersek bu tür adlandırmalar neredeyse hiç yok, doğrudan doğruya bediyyat, bedii, ibda’, hasen, hüsn, hüsnücemal denmiştir. Bu tür kavramlar bizim kavramlarımızdır. Bu tür kavramları duyduğumuz zaman da Kur’an, hadis ve onların üzerine bina edilerek açılmış koca bir medeniyetin estetik tezahürleriyle karşılaşabiliriz. Bugün biz İslam estetiği tabirini bir program, bir kavrayış, bir algılama tarzı ve bir medeniyet programı olarak adlandırmak için kullanıyoruz.

Fotoğraf: Kamil Büyüker

İman tecrübesi ile estetik arasında nasıl bir ilişki var? Kur’an bu nizama, ahenge ve güzelliğe nasıl dikkat çekiyor?

İman tecrübemizde sürekli bir estetik boyut vardır. Bu bize heyecan verir. Kaldı ki Kur’an-ı Kerim’de âlemin muazzam bir düzen içerisinde seyrettiği, muazzam bir nizam sergilediği, bir manzume şeklinde ortaya çıktığı, göklerin hiçbir çatlak, hiçbir yarık olmadan, insanı hayretler içerisinde bırakan bir görkem ve güzellik içerisinde bize açık olduğu, böyle kurulduğuna ve bu yapının sağlamlığına, muhkemliğine, mükemmelliğine ve güzelliğine dikkat çeken ayetlerle karşı karşıyayız. Belki de en başta söylememiz gereken hususlardan birisi de Hz. İbrahim’in çocukluk döneminde yaşadığı inanç sürecidir. Önce yıldız görüyor, onlara hayranlıkla bakıyor, temaşa

İslam sanatı dediğimiz eserlerimize baktığımızda düşüncenin gerisinde şu üç unsuru açık seçik bir şekilde görüyoruz. Bunlardan birincisi “kemal”, ikincisi “cemal”, üçüncüsü “celal” dir.

ediyor sonra kaybolduklarını görünce üzüntü duyuyor. Yani güzelliğin kalıcı olmasını istiyor. Arkasından ay doğuyor. İlgisi ona odaklanıyor sonra kayboluyor. Arkasından güneş doğuyor tam da aradığının bu olması gerekiyor, derken onun da kaybolduğunu görüyor. Bu arada diyor ki, “Ben batıp gidenleri sevmem, sönenleri sevmem.” O zaman sevginin, ilginin kalıcı olana yöneldiği şeklinde biz bir sonuç çıkarıyoruz. İnsan ilgisinin estetik duyarlılığının bir yerde kalıcı olanı istediği şeklinde bir sonuç çıkarmamız rahatlıkla mümkündür. Ama ne olursa olsun burada bir iman tecrübesi söz konusu, burada bir gönül, gözümüzün gördüğü ile ilişki içerisinde... Göz görür, gönül sever. Sonuç olarak şuraya gelmeye çalışıyorum; iman tecrübesi bedii bir zevk ve tecrübedir. İman tecrübesi içerisinde bizim duygumuzu, kalbimizi saran kucaklayan topyekûn belki de ayrımlaşmamış diyebileceğimiz bir tecrübe yaşıyoruz. Bunları birbirinden ayıramayız, dolayısıyla burada bilgi var, hakikat algısı ve idraki var, bu hakikatin güzel olduğu duygusu ve düşüncesi var. Dolayısıyla sadece gözümüze değil, gönlümüze hitap eden bir durum söz konusu. Gönlümüzün, kalbimizin katıldığı bir durum söz konusu. İmanda böyle çok boyutlu bir tecrübe yaşıyoruz. Bu açıdan bakıldığında İslam bütünüyle bir estetik tecrübedir ve estetikle doğrudan doğruya ilgilidir.

Sanatın inşa edici bir dili olduğunu ortaya çıkan eserlerde rahatlıkla görebiliyoruz. Peki, Din- Sanat ilişkisi bağlamında yeni bir dil inşa edilebilir mi?

Din ve sanat dediğimiz zaman burada hangi din ve hangi sanat sorusu karşımıza çıkıyor. Her dinin belli bir sanatı vardır. Ve o sanat o dinin çok önemli bir dilidir. Dolayısıyla İslam sanatı dediğimiz bunlar hüsnühat, tezhip olabilir (Doğrudan doğruya İslam'ın kendi üretimi olan) cami, medrese, çeşme mimarisi olabilir, ev mimarisi olabilir, şiir olabilir, bunların hepsi bu açıdan baktığımız zaman İslam'ın çok hususi bir dilidir. Tabii sanat bir dildir ama bu dilin hakikatle buluşan bir dil olması, mükemmeli ve hakikati ifşa eden, ona tercüman olan ve bizim duyarlılığımızı da hakikatle buluşturmayı amaç edinmiş bir dil olması son derece önemlidir. Bu açıdan baktığımız zaman başta İslam olmak üzere, büyük dinlerin kendilerine özgü hakikat algılarını, doğru bildikleri hususları veya nasıl bir hayat yaşanması gerektiğine ilişkin kanaatlerini dile getiren sanatları vardır. O sanat, o dinin yaşanır kılınmasında, hayata geçirilmesinde veya dinin ilkelerinin doğrudan doğruya hayatla buluşmasında son derece önemli ve öncelikli bir rol icra etmektedir. Bu bakımdan bazı düşünürlerin; eğer bir dinin sanatı yoksa o din büyük bir din değildir, demeye gelen ifadeleriyle karşılaşıyorsunuz. Yani din dediğimiz zaman ister istemez sanatla insanı çepeçevre kuşatan bir dille karşılaşıyorsunuz.

İslam sanatının gayesi nedir? Nereden beslenir, neyi esas alır?

İslam sanatı dediğimiz sanat eserleri de sanat için sanat kaygısıyla ortaya konmuş eserler değildir. Bunlar hayatı kolaylaştırmak için İslam'ın hakikat idraki ve algısının

varlık tasavvurunun bir yerde hayatla nasıl buluşacağına ilişkin bir kaygının eşliğinde ortaya konulmuş eserlerdir. Şimdi İslam sanatı dediğimizde sanatı geriye çekip baktığımız zaman mükemmelliği merkeze alan bir yaklaşım görürüz. Bir şey ne kadar mükemmel olursa ne kadar kemale ulaşma sürecinde veya o uğurda ne kadar üst derecelere çıkarsa yaptığı işin o kadar güzel olduğu şeklinde bir anlayış hâkimdir. İslam sanatı dediğimiz eserlerimize baktığımızda düşüncenin gerisinde şu üç unsuru açık seçik bir şekilde görüyoruz. Bunlardan birincisi "kemal", ikincisi "cemal", üçüncüsü "celal" dir. Kavramlar ister istemez bizim geleneksel duyarlılığımızı da yansıtıyor. Atalarımızın kullandığı kavramlar bugün de canlılığını koruyor. "Kemal" dediğimiz zaman mükemmellikten, yetkinlikten, olgunluktan bahsediyoruz. Buradan bahsederken ister istemez varlıktan bahsediyoruz. Varlıktan bahsediyorsak, bilgidен bahsediyoruz demektir. Dolayısıyla İslam eserleri her türlü tezahüründe, gerçekleştiriliş tarzında bilgi ve hakikati dolayısıyla mükemmelliği, kemali merkeze almış eserlerdir. Akif'in Süleymaniye şii-rinde bir mısra var. Akif Süleymaniye'den söz ederken "temeli ilme basan" diyor. Ulu mabedi anlatırken, son derece güzel bir tespit... Dolayısıyla İslam sanatı bilgidен hiçbir zaman ödün vermemiştir.

İkincisi cemal, yani güzellik... Güzellik bu anlamda mükemmelliğin, kemalin müteradifi anlamındadır. Bir başka deyişle bir şey ne kadar mükemmelse o kadar güzel oluyor. Gazali diyor ki: "Atın at olması için ne gerekiyorsa onlar yerine geldiği zaman at güzel olur." Yazı, nasıl yazılması gerekiyorsa onlar yerine geldiği zaman mükemmel olursa, bir hattat önüne kalemi, kamışı aldığı zaman nasıl mükemmel bir hat çekerse o hattı güzel olur. Bizim yazımız, İslam yazısı,

İslam sanatı dediğimiz sanat eserleri de sanat için sanat kaygısıyla ortaya konmuş eserler değildir. Bunlar hayatı kolaylaştırmak için İslam'ın hakikat idraki ve algısının varlık tasavvurunun bir yerde hayatla nasıl buluşacağına ilişkin bir kaygının eşliğinde ortaya konulmuş eserlerdir.

yani hüsnühat dediğimiz yazı bir yazıdır, bir mesaj verir. Camilerde diyelim ki mihrap alınlıklarına, cami duvarına, çeşme alınlıklarına yazılmış, nakşedilmiş bütün yazılar son derece güzeldir. Yazı nasıl yazılması gerekiyorsa öyle yazılmıştır, ama mesajı da vardır. Bu manada bilgi ile güzelliğin tam buluştuğunu hat sanatında görüyoruz. Sonuç olarak bizim medeniyetimizde ortaya konan bütün eserlerimizde kemal ve cemal bir aradadır.

Bir de bunun celal tarafı vardır. Celal, cemalin daha şiddetlisi daha büyük bir çapta, daha ihtişamlı bir şekilde ortaya çıkmış şeklidir, desek herhâlde hata etmiş olmayız. Yani cemalin içerisinde kemal var, kemalin içerisinde de cemal var. Zaman zaman bir benzetme yapılır. Bir ulu çınar ağacını düşünelim. Henüz fidanken haziran temmuz aylarında yapraklarını açtığını görünce onu severiz. Küçük güzeldir. Orada cemalin daha çok tecelli ettiğini görürüz. Bu çınarın, ulu bir çınar olduğunu düşünelim. Dalları 50-60 metre göğe yükselmiş, sağa sola sepilmiş. O zaman celal tecelli eder. Ama hem fidan

Fotoğraf: Kamil Büyüker

durumunda hem çınar olduğu durumunda mükemmeldir. Her ikisinde de kemal vardır her ikisinde de varlık vardır. Ne kadar büyürse o kadar çok celal ortaya çıkıyor. Dolayısıyla İslam sanatı, İslam'ın çok önemli bir dilidir. Bu dilden vazgeçtiği yerde çok kuru, katı belki de soğuk cümlelerle baş başa kalmak gibi bir durumla karşı karşıya kalabiliriz diye düşünüyoruz.

İslam sanatını besleyen merkezlere baktığımız zaman -medrese, tekke ayrımı yapmak çok doğru değil ama- sanatın ve estetiğin daha çok tasavvufi mekânlardan, tekkelerden beslendiğini oralarda neşvünema bulduğunu görüyoruz. Bu noktada neler söylersiniz? Buradan hareketle tekkelerin, tasavvufun sanatı şekillendirici, estetiği, zevkiselimî şekillendirdiği merkezler olarak vazife yaptığını söyleyebilir miyiz?

Şüphesiz bu yaşanan hayatın doğal tabii akışı içinde böyle oluyor da diyebiliriz.

Bugün bile sanatın -tırnak içinde kullanıyorum- amatörce çalışan dediğimiz ruhlar elinde daha canlı bir şekilde geliştiğini, ele alındığını söyleyebiliriz. Yani akademik araştırmalar genellikle tanımlanabilir, aktarılabilir öğrenciye aktarılması kolay olabilen hususlar üzerinde yürür ve biraz da ağır yürür. İlkeli akademik çalışmalar mahiyeti gereği böyledir. Diyelim ki mimarlık fakültesinde bir mimari eserin sağlamlık, güzellik hem mühendislik açısından hem göze görünmesi açısından veya o eserin unsurlarının birbirleriyle tanımlanması gerektiği gibi konular açısından bunları anlatabilecek bir dil yakalamak durumundasınız. Diğer taraftan fakülte dergileri bu anlamda bunların aktarılabilir programlanabilir taraflarına daha çok ağırlık veriyorlar. Diğer taraftan sanat dergileri de çıkıyor. Bunlar da gözümüzün önüne yapılmış eserler ortaya koyuyorlar. Ve biraz da diyelim ki akademik araştırmalarda çok düzenli mizanlı bir yürüyüşle kendi geleneğini sürdürme yoluna gidiyor. İster istemez eleştirilecek, eleştiri gelebilecek noktalar gözetiliyor. Orada da doğrudan doğruya kendi algı ve tecrübeleri üzerinden yürüyen hatta bir huruç hareketi gerçekleştiren bir çıkışla bir atlayışla atılımlar söz konusu. Bizim geleneksel tekke-medrese örneğine benzer şeylerin aşağı yukarı bugün de gerçekleştiğini söyleyebiliriz. İslam düşüncesi içerisinde mesela felsefeye baktığımız zaman ekmel varlık üzerine yoğunlaşıyor. Mükemmeli vurguladıkça güzele bulaşmanız kaçınılmaz olur. Kelama geldiğimiz zaman aynı şeyi görüyoruz. Diyor ki Gazali, "Bu dünyaya baktığımız zaman, bu gördüğümüz bu mümkün oluştan daha bedii yani daha göz alıcı daha göz kamaştırıcı daha alımlı, albenilisi yoktur." Bedii dediğimiz nedir? Estetik. Bu olandan daha

iyisi düşünülemez. Yani bu dünya mümkün dünya ise mümkün içerisinde ben aklımı zorladığım zaman bu kadar yapılır. Bu bir hayret ifadesidir. Bu güzelliğin karşısında söylenmiş bir cümledir. Bu bir açıdan baktığımız zaman da akademik bir cümledir. Ama başka bir açıdan baktığımızda bugün bile insana heyecan veren bir cümledir.

Mutasavvıflara baktığımız zaman onlar sürekli hayret makamındalar. Şairlerimize baktığımız zaman yine öyle. Kelamla uğraşan kanadımız estetik düşünceye hiçbir zaman bigâne kalmamış. Süfîler tamamen bunun içerisinde hareket etmişler. Felsefe dediğimizde onlar da şiir konusunda az kafa yormamışlar. İbn-i Sina'da Farabi'de bunu görüyoruz. Bunların hepsi aynı zamanda şairdir. Yani akıl gücüyle nereye kadar gittiğimiz konusunda, nereye kadar gidebileceğimizin farkındadırlar. Onun için onlar çok zorlandıkları yerlerde hatta tıkandıkları yerlerde şiir söylemişler. Bunun örnekleri var.

Hocam bu kadar güçlü sağlam bir geleneğe ayaklarını basan bir mirasın takipçileri olarak bu sanatı ve estetik duyguyu, düşünceyi süreklilik içerisinde geleceğe aktarmak için ne yapmamız lazım? Toplumumuz içinde yaşadığımız bu sanat ve estetik harikalarının farkına nasıl varacak ya da varması için neler yapmalıyız?

Üzerinde çok konuşulması gereken bir soru. Güzeli ortaya koyan alıcısını bulur. Yeter ki güzel olsun. Tabii bunun mekanizmalarını da elbette hazırlamak lazım. Yani bazen farkına varmayız. Ne güzeldir, dediğimiz zaman 'güzellik izafidir' diyorlar. Ama Kur'an'dan ve hadisten anladığımız şeyde güzellik nesnel bir şeydir. Yani onun için hep mahbuptan ve habipten söz etmişlerdir. Onlar genellikle sevgilinin davranışları-

nın ne yaptığı üzerinde durmuşlar. Buradan hareket ettiğimizde sevgilinin halleri önem kazanıyor. Onu da diyelim ki asıl sevgiliyi, sevgililer sevgilisini Cemalullahı seyrettiği zaman nerede tabiatla, nerede bir güzelin gamzesinde, nerede bir ağacın burcunda bunu seyrettiği zaman hem hayretlerini hem heyecanlarını dile getiren o tecrübelerini yorumlayan şiirler söyleşiler ortaya koymuşlar. Şimdi ne yapmak gerekiyor? İslam medeniyeti dediğimiz İslam sanatları dediğimiz gerçekleştirmeler, oluşumlar ve bugün eser diye ziyaret ettiğimiz veya sevdiğimiz, göz kamaştırıcı eserlerin tamamı aslında eninde sonunda bir kitaba atıfta bulunan anlayışın o günkü dönem o günkü zaman içerisindeki irade idrak üzerinden dışı vurumlarıdır. Yani Süleymaniye Camii'ni yapan irade, orada çalışan ustanın eli, o ustanın idraki, kavrayışı ile Kur'an arasında her şeyden önce doğru bir ilişki var. Yani bu medeniyetin kurucu kaynağı Kur'an'dır. Süleymaniye Camii, Kur'an'ın ortaya koyduğu hakikat anlayışını varlık tasavvurunu bilgi, değer, ahlak telakkisi, insan anlayışı ne varsa bunların hepsinden çok iyi haberdardır. Bugün benzeri bir kavrayışla yaklaştığımız zaman yaklaşacak olursak hem Süleymaniye Camii'ni, genel anlamda mimari mirasımızı yeniden yorumlayacak bir dil ve söylem yakalamamız mümkündür. Aynı zamanda hüsnühattımızı geliştirecek kalemler, kâşşar bulmamız onu gerçekleştirecek idrakler, gönüller ortaya çıkması yine mümkündür. Dolayısıyla bu hakikati kendi tecrübemiz üzerinden uygun bir dile kendi sesimize bindirdiğimiz zaman bu hakikat idrakini kendi sesimiz üzerinden seslendiğimiz zaman öyle sanıyorum çok daha göz kamaştırıcı eserler ortaya koymamız mümkündür. Bu beklenen bir şey. Buna ihtiyacımız var. ■

İslam'da Söz ve Davranış Estetiği

Hız. Peygamber'e hitaben bir ayette: "Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi." buyrulmuştur. Biz Hz. Peygamber'in hayatında "yumuşak söz"ün çok defalar gönülleri fethettiğini görüyoruz.

Prof. Dr. Ramazan Altıntaş *Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi*

Yüce Allah güzellik duygusunu, insanla birlikte bütün bir varlığın özüne yerleştirmiştir. (Secde, 32/7.) Bakmasını bilenler varlıkta bu güzelliğin tezahürlerini müşahade edebilirler. (krş. Mülk, 67/3-5; Tin, 95/4.) İslam geleneğinde estetiğin ne anlama geldiğini en güzel şekilde Hz. Peygamber tanımlamıştır. Küçük yaşta vefat eden oğlu İbrahim'i defnettikten sonra çevresinde bulunan sahabilere toprağın düzeltilmesi konusunda tavsiyelerde bulunur. Bunun üzerine sahabilerden birisi: "Ey Allah'ın Elçisi! Bu bir vahiy midir?" diye sorar. O da, "Hayır, göze hoş gelsin." buyururlar. (İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, Beyrut, 1967, 1. 147.) İşte İslam

düşünce tarihinde bu "göze hoş gelsin" ifadesi, Müslümanların hayatında sözden davranışa, musikiden mimariye, şiirden hitabete hatta gündelik hayatta kullanılan eşyalara varıncaya kadar her şeyde güzelliği aramada bir ilke olmuştur.

İslam bireysel ve toplumsal hayatın her alanında estetik inceliğe önem verir. Velez ki bu, bir söz bile olsa. Söz söyleme, konuşma, bu konuşmayı açıklama ve düşünce üretme faaliyeti, insana mahsus bir özelliktir. Sözü ve insanda söz söyleme yeteneğini yaratan ise, Allah'tır. (Rahman, 55/4.) Söz iyiye de kötüye de alet edilebilir. Bu sebeple mümin-den istenen, bu sözü sadece edebî anlamda

güzel söylemek değil, neticesi maruf olan iyilik ve sevap kazandıracak şekilde söylemektir. Çünkü söz bir emanettir. Bu konuda temel ilkemiz: “Ya hayır söylemek ya da susmak olmalıdır.” (Buhari, Edeb. 31, 85; “Rikâk” 23; Müslim, İman, 74; Lukata, 14.) Her şeyin bir estetiği olduğu gibi sözün de bir estetiği vardır. Bir ayette bu estetik inceliğe şöyle işaret edilir: “Onlar sözü dinlerler ve en güzeline uyarlar.” (Zümer, 39/18.)

Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah, sözün gücüne dikkatlerimizi çekmiş ve davet çalışmalarında söz estetiğine büyük önem vermemizi istemiştir. Bu söz, yerine göre konuşma, yerine göre şiir, yerine göre hitabet ve yerine göre edebî kalıba dökülmüş bir roman ya da öykü olabilir. Söz estetiğine örneklerden birisinde Yüce Allah, Hz. Musa ve Hz. Harun peygamberlere: “Firavun'a gidin. Çünkü o, azmıştır. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar.” (Taha, 20/43-44.)

buyurmuştur. Bu ayette geçen “kavl-i ley-yin”, yumuşak ve tatlı söz söyleme manalarına gelir. Hz. Peygamber (a.s.) de: “Sözde sihir vardır.” (Buhari, Tıb, 51.) buyururken bu inceliğe dikkatlerimizi çekmişlerdir. Bizim kültürümüzde ‘Tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır.’ atasözü, kavl-i ley-yin tabirini en güzel bir şekilde anlatır. İşte kavl-i ley-yin, tam bir söz estetiğidir.

Diğer yandan Hz. Peygamber'e hitaben bir ayette: “Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi.” (Âl-i İmran, 3/159.) buyrulmuştur. Biz Hz. Peygamber'in hayatında “yumuşak söz”ün çok defalar gönülleri fethettiğini görüyoruz. Bu konuda onun hayatından kavl-i ley-yinle ilgili birçok örnek vermek mümkündür. Sahabeden Hz. Enes anlatıyor: “Bir defasında Rasulüallah'la birlikte yürüyorduk. Üzerinde kenarı sert Necran kuma-

İslam bireysel ve toplumsal hayatın her alanında estetik inceliğe önem verir. Veleve ki bu, bir söz bile olsa.

şından dikilmiş bir elbise vardı. Ona bir bedevi arkadan yetişerek, hırkasından tutup şiddetle çekti. Boynuna baktığımda, hırkanın boynunu zedeleyip iz bıraktığını gördüm. Bir taraftan da bedevi: “Ey Muhammed! Yanındaki Allah’ın malından bana da verilmesini emret” diyordu. Peygamber Efendimiz bu adamın kabalığına rağmen ona baktı ve güldü. Sonra da yumuşak bir sözle ona ihsanda bulunulmasını emretti.” (Buhari, Edeb, 92.) Hz. Peygamberin kendisine kabalık yapan bu adama gülmesi, güzel bir ifade ile ona ikram edilmesini emretmesi, söz estetiğinin insan kazanmadaki gücüne örnektir. Kaldı ki, yine bir başka ayette Yüce Allah, Hz. Peygambere öğüt verirken, etkili ve güzel konuşma tavsiyesinde bulunmuştur. (Nisa, 4/63.) Mademki en güzel söz Yüce Allah’a ve O’nun dinine çağrı ise, bu çağrıyı en güzel bir şekilde yerine getirmek gerekir. Bu güzel çağrı kadar, Kur’an’ın beyanına göre bu güzel çağrıyı yapan kimseden de daha güzel kimse yoktur. (Fussilet, 41/33-36.) Bu sebeple, bir Müslüman’ın kullandığı din dili, çatışmacı değil, birleştirici olmalıdır. Unutmayalım ki, insanların gönlüne giden yol, güzel sözden geçmektedir. Söz estetiği bir merdiven basamağı gibidir. Eğer gönüller güzel sözle fethedilirse, bedenlerin fethi daha da kolaylaşacaktır.

Müslümanların, gündelik hayatlarında söz estetiğine verdikleri önem kadar, davranış estetiğine de önem vermeleri gerekir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), bir rivayette: “Allah’ım! Sen yaratılışımı güzel yaptın,

ahlakımı da güzelleştirdi.” (Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 68.), buyurmak suretiyle, davranış güzelliğine dikkatlerimizi çekmiştir. İslam, insanın bütün davranışlarında güzellik arar. Bu konu ile ilgili olarak Hz. Peygamber: “Bir iş yaptığında en güzel yapanı, Allah sever.” (Münavi, Fezû’l-Kadir, Beyrut, 1994, II, 323.), bir başka rivayette de: “Sizden birinin yaptığı işten huzur duymasından Allah hoşnut olur.” (Münavi, a.g.e., II, 324.) buyurmuşlardır. Çünkü maddi güzellik kadar, davranış güzelliği olan manevi (ahlaki) güzellik de çok önemlidir. Maddi güzellik geçici, manevi güzellikler ise, kalıcıdır.

İslam’da ibadetlerden amaç, ahlaki dönüşümü sağlayarak davranışları güzelleştirmektir. Bunun yolu ibadetlerde şekil ve mana bütünlüğünü birlikte sağlamaktan geçer. Kur’an-ı Kerim’de kurbanla ilgili bir ayette bu bütünlüğün önemine şöyle değinilir: “Onların etleri ve kanları asla Allah’a ulaşmaz. Fakat ona sizin takvanız (Allah’a karşı gelmekten sakınmanız) ulaşır.” (Hac, 22/37.) Ahlaki anlamda asıl güzel olan ibadetlerde ihlâs güzelliğinin bulunmasıdır. Nitekim Hz. Peygamber’den gelen bir rivayette de: “Nice oruç tutanlar vardır ki, onların oruçtan payları sadece aç ve susuz kalmalarıdır.” (İbn Mace, Sıyam, 21.) buyrulmakla bu gerçeğe işaret edilmiştir. Bu sebeple ibadetlerde hasbılık göz ardı edilmemelidir. Aynı hassasiyet, zekât ve sadaka gibi yardımlaşma faaliyetlerinde de korunmalıdır. Özellikle yapılan hayır işlerinde, güzelliği giderici, gösteriş ve başa kakmak türünden olan kötü davranışlardan uzak durulmalıdır. Şu ayette açıkça bu hususlara dikkatlerimiz çekilir: “Ey iman edenler! Allah’a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve

incitmek suretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak, pürüzsüz kaya hâline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar. Allah, kâfirleri doğru yola iletmez.” (Bakara, 2/264.) Bu ayet ve hadislerde görüldüğü gibi, ibadetlerde de estetik bir boyut vardır. İbadetler, bizi ahlaki alanda güzellikleri doğurtucu bir etki yapmıyorsa -ki hakkıyla yerine getirilirse yapar- yapılan iş, şekilperest dindarlıktan öte geçemez. İmam-ı Gazali, “Kaliteli Müslümanlık, salt namaz ve oruçta değil, ahlaki değerlerin temsilinde ortaya çıkar.” (Gazali, İhyâ, Kahire, 1994, III, 224.) derken, bu gerçeği dile getirmek istemiştir.

Her konuda olduğu gibi davranış estetiği konusunda da bizim için en güzel rol model, Hz. Peygamberdir. Onun hayatında davranış estetiğinin ne manaya geldiğinin en güzel örneği Mekke’nin fethindeki tutumudur. Hz. Muhammed (s.a.s.), Mekke’ye kibirli seçkinlerin girdiği gibi mutantan bir şekilde değil, devesinin eğeri üzerine eğilerek mütevazı bir biçimde şefkat ve merhamet kahramanı olarak girmiştir. O, davasını ilana başladığı ilk günlerdeki mütevazı, mahviyetkâr, affedici ve merhametli davranışını zafere erişince de sürdürmüştür. Nitekim fetihten sonra, Mekkelilere sorduğu şu soru ve onların kendisine verdiği cevap, onun söz ve davranış güzelliğini yansıtır: “Ey Mekkeliler! Şimdi hakkınızda benim ne yapacağımı tahmin edersiniz?” Onlar da: “Sen kerem ve iyilik sahibi bir kardeşsin, ancak bize hayır ve iyilik yapacağına inanırız.” demişlerdi. Bunun üzerine Efendimiz, benim hâlimle sizin hâliniz Hz. Yusuf’la kardeşlerinin hâli gibidir. Ben size, ay-

İslam, insanın bütün davranışlarında güzellik arar. Bu konu ile ilgili olarak Hz. Peygamber: “Bir iş yaptığında en güzel yapanı, Allah sever.”, bir başka rivayette de: “Sizden birinin yaptığı işten huzur duymasından Allah hoşnut olur.” buyurmuşlardır.

nen Yusuf’un kardeşlerine dediği şu sözü söylüyorum: “Bugün sizin için bir kınama yoktur! Allah, sizi affetsin. O, merhamet edenlerin en merhametlisidir.” (Yusuf, 12/92.) Bu ayeti okuduktan sonra Hz. Peygamber, onlara gidiniz, sizler özgürsünüz, demiştir. (Gazali, Muhammed, Fıkhü’s-Sire, Kahire, 1965, s. 415.) Hiç kuşkusuz bu, onların gönüllerini yeniden İslam’a kazandırmaya yetmiştir. Kaldı ki insanlar, soyut söylemlerden daha çok somut örnekliklerden hoşlanırlar. Bu sebeple, ihtida olaylarının yaşanmasında örnek yaşantıların yeri tartışılmaz.

Netice olarak söylemek gerekirse, Yüce Allah, insanın sözünde ve davranışlarında güzellik ister. Yunus Emre’nin dediği gibi, söylemesini bilenler için, söylenilecek bir söz, zehirli aşı yağ ile bal eder. Onun için herhangi bir Müslüman, gerek söz ve gerekse davranış planında yaptığı her türlü eylemde ihsan ilkesine göre hareket etmelidir. Dolayısıyla, yerine göre yumuşak bir söz, yerine göre erdemli bir davranış muhatapların gönlünde İslam ışığının yanmasına vesile olabilir. Bize düşen görev, kâl (söz) ve hâl (davranış) Müslümanlığını birlikte harmanlamaktır. Gerisi, Yüce Allah’ın bileceği bir iştir. ■

Allah'ın Ayı: Muharrem

Muharrem ayında, bilhassa da aşure gününde bol bol tövbe ve istiğfar etmek icap etmektedir. Cenab-ı Hakk'ın tövbelerimizi, istiğfarlarımızı ve dualarımızı kabul buyurması için de elimizden geldiği kadar iyilikler yapmak, imkânlarımız nispetinde infak ve ihsanlarda bulunmak lazımdır.

Dr. Murat Kaya

Amr b. Abese (r.a.) şöyle anlatır:

“Ey Allah'ın Rasulü! Vakitler içinde Allah'a yakınlık bakımından, diğerlerine göre daha faziletli olan bir vakit var mıdır?” diye sordum.

“Evet, Rabbin kula en yakın olduğu vakit, gecenin son kısmının ortasıdır. Eğer o saatte Allah'ı zikreden kimselerden olmaya gücün yeterse ol! Çünkü namaz (o saatte) meşhuttur (melekler o esnada hazır bulunurlar).” buyurdu. (Nesai, Mevakitü's-Salat, 35.)

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre Allah katında bazı vakitler diğer zamanlara göre daha kıymetlidir. Bunlardan biri de muharrem ayıdır.

“Muharrem” kelimesi, haram kılınan, yasaklanan, mukaddes olan, hürmet edilen manalarına gelir. Önceleri bu ay “Saferü'l-evvel” diye isimlendirilir, “Muharrem” kelimesi de yanına sıfat olarak ilave edilirdi. Daha sonra bu sıfat, o ayın hususi ismi hâline gelmiştir.

(İslam'dan evvel muharrem ayına “Saferü'l-evvel” denirdi. Çünkü Araplar yılın ilk altı ayını her iki aya bir isim vermek suretiyle safer, rebi' ve cumada diye isimlendirmiş, bunları birbirinden ayırmak için birincisine “evvel”, ikincisine “ahir” veya “sani” sıfatlarını eklemişlerdi. İlk iki aya “saferan” ismi de verilmiş, birinci safer haram aylardan olduğu için “saferü'l-muharrem” şeklinde de anılmıştır. (Diyanet İslâm Ansiklopedisi, “Muharrem” md.)

Kur'an-ı Kerim'de, saldırıya uğrama durumu hariç savaşın haram olduğu aylardan bahsedilerek bu aylara hürmet edilmesi emredilir. (Bakara, 2/191, 194, 217; Maide, 5/2, 97; Tevbe, 9/5, 36.) Rasulüllah Efendimiz, bu ayların zilkade, zilhicce, muharrem ve recep olduğunu haber vermiştir. (Buhari, Hac, 132, Meğazi, 77, Tevhid, 24; Müslim, Kasame, 29.)

İbn Abbas (r.a.) Fecr suresinde üzerine yemin edilen “fecr”den maksadın muharrem ayı olduğu görüşündedir. Aynı surede yine üzerine

yemin edilen on gecenin muharremin ilk on gecesi olduğu da ifade edilir. (Taberi, XXX, 107)

Rasulullah Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır:

“Ramazan orucu dışında en faziletli oruç, Allah’ın ayı muharremde tutulan oruçtur. Farzlar dışında en faziletli namaz da gece namazıdır, (yani teheccüt).” (Müslim, Siyam 202, 203; Nesai, Kıyamü'l-Leyl, 6)

Muharrem’in “Allah’ın ayı” diye tavsif edilmesi, onun kıymetini ifade içindir. Yoksa bütün aylar Allah’a aittir.

Yine bir sahabinin:

“Ya Rasullah! Ramazandan sonra hangi ayda oruç tutmamı emir buyurursunuz?” sualine Allah Rasulü Efendimiz (s.a.s.) şu cevabı vermiştir:

“Eğer ramazandan sonra oruç tutacaksan, muharremde tut! Zira o, Allah’ın ayıdır; onda bir gün vardır ki, Allah, bir kavmin tövbesini o günde kabul buyurdu; başka kavimlerin de tövbe ve niyazlarını o günde kabul buyurur.” (Tirmizi, Savm, 40/741.)

Faziletinden bahsedilen o gün, Muharrem’in 10. günüdür, yani: Aşure günü

Rivayetlere göre muharremin onunda yani aşure günü Âdem (a.s.)’in tövbesi kabul edilmiş, Yunus (a.s.) balığın karnından çıkarılmış, Musa (a.s.) doğmuş ve Firavun’dan kurtulmuş, Nuh (a.s.)’un gemisi Cudi dağına oturmuş, İsa (a.s.) doğmuş, Süleyman (a.s.)’a mülk verilmiş, Davud (a.s.)’un tövbesi kabul edilmiş, Rasulullah (s.a.s.)’a geçmiş ve gele-

cek bütün günahlarının affedildiği bildirilmiştir. (bkz. Diyarbekri, Tarih, I, 360.)

Bu rivayetlerden anlaşıldığına göre muharrem ayında, bilhassa da aşure gününde bol bol tövbe ve istiğfar etmek icap etmektedir. Cenab-ı Hakk’ın tövbelerimizi, istiğfarlarımızı ve dualarımızı kabul buyurması için de elimizden geldiği kadar iyilikler yapmak, imkânlarımız nispetinde infak ve ihsanlarda bulunmak lazımdır.

On Muharrem, kaynaklarda işaret edildiğine göre birçok peygamberin hayatında mühim hadiselerin meydana geldiği bir gündür. Ne yazık ki Rasul-i Ekrem Efendimiz’in sevgili torunu Hz. Hüseyin (r.a.)’in Kerbela’da şehit edilmesi de bugüne tesadüf etmiştir. Hicretin 61. senesinde vuku bulan bu elim hadise, bütün müminleri derin bir hüzne gark etmiştir.

Fakat aşure orucunun bu elim hadise ile hiçbir alakası yoktur. Aşure orucunun bu hadise ile irtibatlandırılması yanlıştır. Böyle bir niyetle oruç tutulması veya başka faaliyetlerin yapılması bidattir.

Rasulullah Efendimiz (s.a.s.) Mekke’den Medine’ye hicret ettiğinde Yahudilerin aşure günü oruç tuttuklarını gördü. Sebebini sorduğunda Yahudiler:

“Bugün hayırlı, faydalı ve büyük bir gündür. Allah Teala, bugünde Beni İsrail’i düşmanlarından kurtardı. Musa (a.s.), (Allah’a şükür için) o gün oruç tuttu.” dediler.

Muharrem'in "Allah'ın ayı" diye tavsif edilmesi, onun kıymetini ifade içindir. Yoksa bütün aylar Allah'a aittir.

Bunun üzerine Rasul-i Ekrem Efendimiz:

"Ben Musa'ya sizden daha yakınım." buyurdular. O gün oruç tuttular ve müminlere de oruç tutmalarını emrettiler. (Buhari, Savm, 69, Enbiya, 24; Müslim, Siyam, 127.)

Hanım sahabilerden Rubeyyi' bint-i Muavviz (r.a.) diyor ki:

"A ure gününün sabahı Allah Rasulü (s.a.s.) Efendimiz Ensar köylerine  u haberi gönderdi:

"Kim bugün oruca niyet etmi se tamamlasın! Kim niyet etmemi se günün kalan kısmını oruçla geçirsin!"

Ondan sonra biz o gün oruç tutardık, çocuklarımıza da tuttururduk. Mescide gider, çocuklara yönden oyuncaklar yapardık. Onlardan biri yiyecek için a ladığında bu oyuncak  i eline verip onu iftar vaktine kadar meşgul ederdik." (Buhari, Savm, 47; Müslim, Siyam, 136.)

Allah Rasulü (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurmu lardır:

"A ure orucunu tutun; ancak bir gün önce veya bir gün sonra tutarak Yahudilere muhalefet edin!" (Ahmed, I, 241; Bezzar, no. 1052; Heysemi, III, 188.)

Bu sebeple Hanefi mezhebine göre muharrem'in sadece onuncu günü oruç tutulması, Yahudileri taklit manasına gelebileceği için mekruhtur.

Dolayısıyla Müslümanların a ure orucunu muharrem'in dokuzuncu ve onuncu günlerinde tutmaları müstehaptır.

H .  i e (r.a.)   yle der:

"Rasul llah (s.a.s.) Efendimiz a ure orucunu emretmi ti. Ramazan orucu farz kılınca artık onu dileyen tutar, dileyen de tutmazdı." (Buhari, Savm, 69; Müslim, Siyam, 115.)

 nce farz iken sünnete dönüşen bir hüküm, böyle bir geçmişi olmayan sünnetten daha üstündür. Bu sebeple a ure günü orucuna ihtimam göstermek lazımdır. Nitekim Peygamber Efendimiz'e a ure günü tutulan orucun kıymeti sorulduğunda:

"Geçmiş bir senenin günahlarına kefaret olur." buyurmu lardır. (Müslim, Siyam 197; Ayrıca bk. Ebu Davud, Savm, 54; Tirmizi, Savm, 48; İbn Mace, Siyam 40.)

İbn Abbas (r.a.) da Peygamber Efendimiz'in faziletli günlerde tuttuğu oru lar arasında a ure orucu kadar ihtimam gösterdiği başka bir günü görmediğini ifade eder. (Buhari, Savm, 69.)

A ure günü cömert davranmak hususunda Rasul llah (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim a ure günü (nafaka hususunda) ailesine geniş davranırsa Allah Teala da bütün sene boyunca onun rızkına bolluk ihsan eyler." (Taberani, Evsat, IX, 121, Kebir, X, 77; Beyhaki,  uab, III, 366.)

Cabir (r.a.) bu rivayetle alakalı olarak:

"Biz bunu tecrübe ettik ve aynen öyle olduğunu gördük." der. İbn Uyeyne de:

"Biz bunu elli veya altmış sene tecrübe ettik." demiştir. (Münavi, Feyzu'l-Kadir, VI, 306.)

Cenab-ı Hak, ailesine cömert davranan kuluna böylesine büyük lütuflarda bulunursa, kim bilir fakir ve garip kullarına cömert davranan kişilere ne ikram ve ihsanlarda bulunur! ■

Hac ve Hüzün

Başınızı kaldırdığınızda semavatın enginliğine dalıp kudret-i ilahiyyeyi duyumsamak yerine, gökle ilginizi kesip tepenizden üzerinize âdetâ “ene rabbükümü’l-a’lâ” dercesine abanan heyulalar içinizi acıtıyor.

Prof. Dr. Ahmet Vaman *Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi*

Bu iki kelime hiç yan yana gelebilir mi? Hacda hüzünlenilir mi ya da hacda hüzne yer var mıdır? O bir diriliş, bir arınma, bir durulma, bir yenilenme, bir şuurlanma ve yeni bir kıyam değil midir?

Elbette öyledir; öyle olmalıdır. Beytullah’ın etrafındaki tavafta tevhit, Safa-Merve arasındaki sa’yde adanmışlık, Arafat’ta mahşerin iliklerde hissedilen marifeti, Müzdelife’de Meş’ar-i Haram’da şuurlu bir zikir, Mina’da şeytana verilen ültimat, Medine-i Münevvere’de Rasul-i Ekrem’e gönülden yapılan bey’at somutlaşırken hüzün de ne oluyor ki?

Sorular şaşırtsa da hac ve hüzün, ümmet-i merhumenin şu andaki görüntüsü itibarıyla aynı safta yan yana duran iki gerçeklik. Nasıl mı? Aşağıdaki satırlar bu soruya kısmen

cevap teşkil ettiği gibi şu yargı çok da haksız olmadığımı gösterecektir: Evet hac da hüzünlenir; tıpkı orucun acıttığı gibi.

Yeryüzünde inşa edilen ilk mabet ve Yüce Allah’ın kendisine nispet ettiği evi olan Kâbe-i Muazzama’nın, etrafındaki gökdelenlerce kuşatma altına alınıp işgal edilmesi insanı hüzne boğuyor. Başınızı kaldırdığınızda semavatın enginliğine dalıp kudret-i ilahiyyeyi duyumsamak yerine, gökle ilginizi kesip tepenizden üzerinize âdetâ “ene rabbükümü’l-a’lâ” dercesine abanan heyulalar içinizi acıtıyor. Hatim’den döner dönmez önünüze dikilerek Rûkn-i Yemani’yi istilam/istikbal etmenizi engelleyen bu ucube yapılar huşunuzu gasp ediyor. Gidişat onu gösteriyor ki, birkaç sene sonra gelenler, acaba Mekke’ye değil de yanlışlıkla Newyork

Manhattan'a mı geldik diyecekler. Mekke'nin alemleri Kâbe-i Muazzama iken artık Zemzem Tower'lar/Burcu Zemzem'ler 'modern totemler' olarak onu gölgeleyecek. Nitekim yeni seccadelerde Mescid-i Haram, artık "ulu" Zemzem Kulesi'nin gölgesinde küçük bir figür olarak yer almakta, Kule'nin tepesinden yapılan renkli lazer gösterileri ilginin odağını değiştirmekte, kible artık Kule'ye

göre tespit edilmektedir. Hâl böyleyken siz şu yaman çelişkiyi çözmeye çalışıyorsunuz: Kâbe örtüsüne altın ipek ve simlerle "...Kim Allah'ın ibadet için koyduğu şeaire (alamet ve simgelere) uyup saygı gösterirse, şüphe yok ki bu kalplerin takvasından (Allah'a karşı gelmekten sakınmasından)dır." (Hac, 22/32.) yazmakla, O'nun yeryüzündeki en büyük şiarı olan evini, ümmetin ortak kiblesini bu

yüksek yapılar arasında bir ayrıntı hâline getirmek nasıl bağdaştırılabilir?

Allah'a kulluğun, yaratılmışlara şefkat ve merhametin, dünyadan vazgeçebilme erdeminin ve ahirete hazırlık yapma iştiağının zirvede olması gereken Mescid-i Haram'da sıklıkla şahit olduğunuz kimi manzaralar hüznünüzü artırıyor. Şöyle ki:

a) Tavaf ederken "Hayır, otuzdan aşağı olmaz." diyerek telefonda araba pazarlığı yapan Müslümanın, tavafin şekline uymakla beraber özünden uzak oluşu sizi de etkiliyor. Eliyle, dirseğiyle, olmadı omuzuyla etrafı yara yara tavaf eden Müslümana "İstersen var bin hacca; hepsinden iyisi bir gönüle girmektir." diyen Yunus'un şu dizeleriyle hatırlatmada bulunmak istiyorsunuz:

*Bir kez gönül yıktınsa
Bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi
Elin yüzün yurmaz değil*

b) Göğsündeki armasında haç işareti, arkasında yıldız futbolcusunun ismi bulunan bir Avrupa takımının formasıyla tavaf eden gençlere "en çok kimi seviyor ve örnek alıyorsun?" sorusunu yöneltmek istiyorsunuz. Sırtındaki çantada kocaman bir haç işaretli bayrak olan bir kardeşinize bunun ne anlama geldiğini anlattığınızda hiç umursamadan tavafına devam etmesi karşısında yıkılıyorsunuz.

c) Küresel büyük markaların iri reklam veya amblemlerini taşıyan giysi, aksesuar, şemsiye ve çantalarla metafta sık sık göz göze gelmeniz, kapitalizmin ağırlarına burada bile takıldığınızı hissettiriyor.

d) Mescid-i Haram'ın içinden hastalar ve tekerlekli sandalyede tavaf edecek olanlar için hazırlanan platforma kanguru, evet kanguru resimleriyle donatılmış yer döşemelerini adımlayarak çıkarken Beytullah'ı hayvan resimleriyle "donatan" zihniyeti o evin sahibine havale ediyorsunuz.

Mekke sokaklarında özellikle Mina'da gördüğünüz yürüme ve nefes almayı engelleyecek kesafetteki çöpler, Hz. Peygamber'in sadece beden temizliğini değil çevre temizliğini de niye bu kadar fazla vurguladığını daha iyi anlamanızı sağlıyor.

e) Dünyanın en büyük gazlı içecek üreticisinin kutusunu Altınoluk'un altında Hatim duvarı üstünde gördüğünüzde irkiliyorsunuz.

Mescid-i Haram içinde fotoğraf çekirme merakına ne demeli? Metafta Kâbe'yi arkasına alıp elleri niyaza kaldırmış vaziyette poz verenleri, Kâbe duvarına yanağını dayayıp bir eliyle bunu fotoğraflamaya çabalayanları, güle oynaya yapılan toplu çekimleri, sonrasında acaba nasıl çıkmış diyerek ekrana odaklanmaları görünce bir turistik tatil yerinde bulunduğunuz zehabına kapılıyorsunuz. Bu o kadar çok rastlanan bir durum ki, haccı hiç bilmeyen bir kimse, Kâbe fonlu fotoğraf çekilmeyi sanki onun menasikinden bir mensek ya da hacca gittiğini ispat etmek üzere bir makama gösterilmesi zorunlu olan bir belge olarak değerlendirebilir. Sanki "Ey kulum! Hacca gittin mi?" sorusuna "Elbette Ya Rabbi; işte fotoğraflı kanıtı" denecek gibi.

Ellerindeki bez parçalarını, giysi ya da çamaşırları Kâbe'nin duvarına veya Makam-ı İbrahim'in mahfazasına sürme telaşındaki Müslümanları görünce İslam dünyasının genel eğitim düzeyinin ve din telakkisinin hâlâ diplerde seyrettiğine hayıflanıyorsunuz. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bitirmeye çalıştığı totemizm kalıntılarının ve Cahiliye

Fotoğraf: Burhan Çimen

telakkilerinin milenyumda kitlesel olarak sergileniyor oluşu ne hazin! Neymiş, Kâbe'ye sürülen çamaşırı giyen oraya davet edilirmiş; nasibi açılır, sırat-ı müstakim üzere olurmuş. Mekke'deki güvercinlere atılan yemlerde bile kutsiyet arayan, onları toplayıp "kısmeti kapalı" olanlara ya da çocuk sahibi olamayanlara çare olmak üzere yurtlarına götüren Müslümanlar, Mina'da şeytanları taşıyorlar ama acaba cehalet şeytanını ne zaman taşılayacaklar?

"Hac Arafat'tır" buyruğuna uyarak menasikin en önemlisini eda etmek üzere Arafat'a çıkıyorsunuz. Tıpkı mahşerde toplanmış ve o dehşetli hesap verme gününde mahkeme-i kübraya çıkmak üzere sırada bekliyor gibi vakfeye duruyorsunuz. Ama gel gör ki, milyonlarla birlikte Arafat'a ulaşmak ve oradan Müzdelife ve Mina'ya intikal zorlukları, her birinde karşılaştığınız altyapı yetersiz-

likleri kişiyi Allah'ın huzurunda bulunma duygusundan uzaklaştırıyor. Tuvaletlerin yetersizliği ve düzensizliği, akmayan suları, yolların kifayetsizliği ve araçların çalışmaması sebebiyle Mina'ya kadar saatlerce süren yürüyüşler, "Rahman'ın misafirleri"ne sunulan hizmet böyle mi olmalı dedirtiyor. Yürümekte zorlanan yaşlılar, hastalar, düşkünler ve çocukları görünce ev sahipliğinin kalitesini hatta zekâsını sorguluyorsunuz. Hiçbir altyapı, mühendislik, bayındırlık ve iskân eğitiminiz olmadığı hâlde düşünüyorsunuz: Arafat-Mina arasındaki düz arazide çok hatlı bir raylı sistem düşünmek, sürekli ring yapan raylı ulaşım araçlarıyla milyonları temiz, rahat ve hızlı bir biçimde Müzdelife'ye oradan Mina'ya ulaştırmak çok mu zordur? Cemerat'ı dört kata çıkarmak ve yolları genişletmek için binlerce kişinin telefon olmasının beklendiği gibi Arafat-Mina arasındaki gündeme almak için çok sayıda ölüm ve "hayır dua" mı gerekmektedir. Hem Arafat hem Müzdelife'de tıpkı Mekke ve Medine'de olduğu gibi yeraltı tuvaletleri yapmanın ve su tesisatını ıslah etmenin zihnî ve mali bütçesi çok mu yüksektir?

Mekke sokaklarında özellikle Mina'da gördüğünüz yürümeyi ve nefes almayı engelleyecek kesafetteki çöpler, Hz. Peygamber'in sadece beden temizliğini değil çevre temizliğini de niye bu kadar fazla vurguladığını daha iyi anlamanızı sağlıyor. Asya'dan Afrika'dan ya da kuzeyden nereden gelirse gelsin Müslümanların ihramdan çıkmak için saçlarını herkesin ortasında kestirmeleri, kesilen saçları öylece etrafta bırakmaları, yattığı yerin yakınında def-i hacet yapmaları, eliyle yediği yemeğin artığını olduğu gibi bırakıp gidenleri görünce eksikliğin sadece kültür, görenek ve eğitimle değil, "Temizlik imandandır/imanın yarısıdır" fehvasınca dinî anlayış ile dindarlık seviyesi ve bunların bir toplamı olarak iman zafiyetiyle de alakalı olduğunu anlıyorsunuz.

Dünyanın dört bir köşesinden (min külli fecin amık) gelen Müslümanların, bir anlamda İslam dünyasının ortalaması ve özeti olduğundan eğitim, kültür, bilgi, görgü, temizlik, eşya ve çevre duyarlılığı açılarından sergiledikleri seviyesizlik, yüzyıllardır çok kötü bir sınav vermekte olduğumuzun tescili anlamına geliyor. Buna bir de Müslümanda olması gereken tevazu, diğerkâmlık, nezaket, hilm, cömertlik, hayâ gibi temel ahlaki erdemlerin yine genel anlamda yoksunluğunu eklediğinizde durumun vahameti daha da artıyor. Öyle olunca günün sonunda İslam'ı ve Müslümanları tanımak isteyenlere göstermekten çekineceğiniz bir z raporunuz oluyor.

Yazıyı "Ben de hacı mıyım?" dedirten ve kendimi sorgulatan iki fotoğrafla noktalıyorum:

a) Aziziye'deki otelime giderken gördüm onları. İhram elbiseleriyle yolun kenarında bir duvar dibine uzanmış bir deri bir kemik iki simsiyah Afrikalı. Beyaz ihram kıyafetleri toz toprak içinde ama derilerinin siyahlığı onları bembeyaz parlatıyor. Yaklaşıyor ve selam veriyorum. Yaşlıca olanı cılız ve yorgun bir sesle mukabele ediyor. Dişleri dökülmüş, dili damağına yapışmış ve belli ki aç ve yorgun. Arapça, İngilizce gibi ortak bir dilde anlaşılamadık ama Ganalı olduklarını öğre-

nebildim. Kim bilir, Kâbe ile müşerref olup hac ibadetini eda edebilmek için kaç aydır yoldalar ve ne yokluklar çektiler? Hemen kendilerine yemek, su ve meyve getiriyorum. Titreyen elleri yemeğe uzanırken ben de utançla ve mahcubiyetle kendi kendime soruyorum: Onlar mı hacı, ben mi hacıyım?

b) Tavaf sırasında gözüme iliştiği ilk anda garipsemiştim. Kısa kollu gömleğiyle iri bir siyahi hanım önümde tavaf ediyor. Kısa kollu gömlek ve tavaflı Tavafta setri-i avret ihlalinin ne ceza gerektirdiğini düşünürken sırtına sardığı bebeğini fark ettim; sonra kucağında taşıdığı ikinci bir çocuğunu ve sağ eliyle tuttuğu 5-6 yaşlarında olduğunu tahmin ettiğim üçüncüsünü. Yapayalnızdı ve ikisini bedeninde taşıdığı birini elinden tuttuğu üç küçük evladiyle tavaf ediyordu. Bir taraftan da sırtında ağlamakta olanı susturmak amacıyla olsa gerek beşik gibi sallanıyordu. Onu bu yoksunluk ve yalnızlığa rağmen buraya getiren imanı düşününce setri-i avret ihlalini hepten unutup ve gözlerim yaşarak kendimi sorgulamaya başlıyorum.

Hak Teala'dan niyazım; bütün kusur ve duyarlılığımıza rağmen haccımızı mebrur, amelimizi makbul ve sa'yimizi meşkûr eylesin. ■

Fotoğraf: Burhan Çimen

Bugün Ensar Olmak Zamanı

Bugün akrabayı gözetme, fakirin hakkını verme, yetimin gözyaşını silme günü. Bugün dargınlıkların son bulma, hasretlerin kavuşma, dostlukların pekişme, unutulmuşların hatırlanma günü. Bugün Yesrib'i Medine'ye dönüştüren Hz. Peygamber'i, dünyada ilk ve tek örnek olan Ensar-Muhacir kardeşliğini yeniden y d etme günü. Bugün ilahî bir lütuf olan bayramlaşma günü.

Hatice Kübra Görmez

Bugün bayram. Mübarek Kurban Bayramı. Bugün yeryüzüne gönderildikten sonra Arafat'ta buluşan, insanlığın ilk babası ve annesi Hz.  dem ile Hz. Havva'yı, evladını kurban etmekle imtihan olunan Hz. İbrahim'i ve oğlu Hz. İsmail'i, koştuğu iki tepe şeairullah olan, zemzemle ikramlanan, daha sonra Kâbe'nin kucağına defnedilen, siyahı bir köle iken bir peygambere eş, birine anne olma şerefine eren Hz. Hacer'i anma günü. Bugün, nefsi emmareyi kurban etme, hatalardan, günahlardan tövbe etme, sadece şeytanı değil bütün kötülükleri, zulüm ve şerleri taşlama günü. Bugün akrabayı gözetme, fakirin hakkını verme, yetimin gözyaşını silme günü. Bugün dargınlıkların son bulma, hasretlerin kavuşma, dostluk-

ların pekişme, unutulmuşların hatırlanma günü. Bugün Yesrib'i Medine'ye dönüştüren Hz. Peygamber'i, dünyada ilk ve tek örnek olan Ensar-Muhacir kardeşliğini yeniden y d etme günü. Bugün ilahî bir lütuf olan bayramlaşma günü.

Bugün! Can, mal, namus, akıl ve din emniyetlerini muhafaza edemedikleri için ülkemize sığınan, makam, mevki, servet, eğitim, ev, araba, kısaca her şeylerini terk eden Suriyeli muhacir kardeşlerimize ensar olabilme zamanı. Bugün bayram ziyareti vesilesi ile tanıştığımız, on üç, on dört yaşlarında, eğitimlerini, kitap ve defterlerini ve genç kızlık hayallerini Halep'te bırakarak Antep'te sığındıkları barakada bir dilim ekmek, bir kase sıcak çorba bulamamanın

çaresizliği karşısında evlenmek zorunda kalan Amine ve Fatıma'nın sessiz çığlıklarını duyma zamanı. Bir düğün, bir çeyiz bohçası, tüten bir ocak, hatta bir gelinlik dahi hayal edemedi. Hatay'daki mülteci kampında bir çadıra gelin gitmek zorunda kalan Zehraların umudu olma günü bugün.

Bugün, başka bir barakada şahit olduğumuz, yaşanan savaşta evlatlarını şehit vererek yürekleri dağlanan, diğerlerinden haber alabilmek için gönülleri, kulakları sıldan gelecek haberlere kilitlenen gözü yaşlı annelerin, umutları tükenmiş babaların yanında olma

zamanı. Bugün savaşta kaybettiği eşinin hatırası yavrusunu dünyaya getirebilmek için kampta doğum sancıları çeken Betül'ün elini tutabilme, hiç değilse ciğerparesini kundaklara sarabilme günü.

Bugün, lise ve üniversite hayallerini, doktor, mühendis, öğretmen vs. olabilme hülyalarını yitirip, masmavi gözlerinden gözyaşları ile birlikte umutsuzluk ve hüzün dökülen Zeynepelerin, Aişelerin başlarını dayayabilecekleri bir omuz olabilme zamanı. Onları yeniden eğitime, kitap ve kalemle buluşturacak çareler arama ve bulma zamanı şimdi.

Bugün, oyuncakları ve oyun arkadaşları ile hayaller dünyasına yolculuk etmek yerine, bombalar ve ölüm tarlalarından geçerek bir anda acılarla büyümek zorunda kalan minik yürekleri, yetim çocukları, gördükleri kâbustan uyandırma zamanı. Gurbette, mülteci kampında veya bir barakada da

olsa, bir çikolata, bir şeker, bir kurabiye ve birkaç kuruş harçlıkla, hiç olmazsa samimi bir tebessüm, sıcak bir dokunuşla onlara da bayramı hissettirme zamanı şimdi.

Bugün, maalesef zalimlerin zulümleri, bombaların acımasızlığı ve insanlığın duyarsızlığı karşısında mülteci olmak zorunda bırakılan bir halk tüm bunları ve çok daha fazlasını

yaşamak durumunda kalmıştır. Duamız ve niyazımız bu zor imtihanın bir an önce sona ermesi, yaşanan acıların, reva görülen menfur saldırı ve zulmün ve sıra hasretinin nihayet bulması. Bunun için

de zaman bizim ensar olabileme, Rabbimizin emanetleri misafirlerimize, muhacirlerimize kucak açıp ve onların acılarını paylaşabilme, gözyaşlarını silebilme zamanı şimdi. Sığınmak zorunda kaldıkları topraklarımızda onların yaralı gönüllerini daha da incitmeden, yediklerimizden yedirip, giydiklerimizden giydirme zamanı şimdi. Yaklaşan soğuk kış günlerinde onları parklarda, barakalarda, yıkık dökük yerlerde değil, gönüllerimize yerleştirme zamanı şimdi. Bugün uzak komşularımız aç yatarken tok yatmama, bombalar ve zulüm altındayken duyarsız olmama zamanı. Şimdi zaman hiçbir olumsuz propagandaya kulak asmadan, onları istismar etmeden, iş güçlerini ve emeklerini sömürmeden, onlara en köhne mekânları, sofralarımızdan artan kırıntıları reva görmeden, varlıklarından rahatsızlık duymadan, kavli ve fiili dualarımızla muhacir kardeşlerimize Ensar olabilmek zamanı, bugün; insan olabilmek zamanı... ■

Ailede İletişimin Şifresi: “Biz” Dili

Bireyin gelişiminde ve eğitiminde önemli bir işleve sahip olduğu vurgulanan ailede de, dil ve iletişimin çok önemli bir yeri vardır. İyi bir dille kurulan iletişim, aile üyelerinin karşılıklı olarak birbirlerini, düşüncelerini ve duygularını anlamalarını sağlar.

Salih Aybey *Aydın İl Müftülüğü Murakıbbı*

İletişim, en genel ve yalın tanımıyla “duygu, düşünce, bilgi, haber ve becerilerin paylaşılması; başka bir deyişle bireyler arasında duyguda, düşüncede ve tutumda ortak bir payda yaratılması süreci (Seda sever, “Dil ve İletişim” AÜEBFD, S. 31, 1998, s. 51.) olarak tanımlanmaktadır. Tüm canlılar ve insanlar arasında yüzyıllardan beri süregelen temel bir olgu olduğu realitesinden hareketle iletişim, hem bireysel hem de kurumsal düzeyde toplumsal yaşamın temel ve vazgeçilmez bir özelliğidir. (Nevzat Tarhan, Son Sığınak Aile, Nesil Yay., 15. Baskı, İstanbul 2011, s. 53.) İletişim kurmadan, derdimizi anlatmadan yaşamımızı sürdürmemiz mümkün değildir. Zaten yaşam da, başlı başına iletişim faaliyetlerini kapsamaktadır.

İletişimin önemli unsuru olan “dil” kavramı ise, sözlükte birçok anlama gelmekle birlikte “Bir insan topluluğuna özgü olan, o toplulukta bireylerin duygu ve düşüncelerini anlatmak ve birbirleriyle iletişim kurmak için kullandıkları sesli ve kimi zaman da yazılı göstergeler dizgesi” (Büyük Larousse, Gelişim Yayınları, C. 4, 1986, s. 641.) olarak tanımlanmaktadır. Demek ki dil, insanlar arasında iletişim kurmaya yarayan bir araç olarak da ifade edilebilir.

Görülüyor ki, dil ve iletişim birbirini tamamlayan iki unsurdur. Dil ifade eder; iletişim anlatır. Dil yaşatır; iletişim aktarır. Üzüntümüzü, neşemizi, müjdelerimizi, geçmişimizi dil olmadan aktaramayız. Anlatacaklarımızı dil sayesinde gerçekleştirirken farkında

olmadan iletişim de kurmuş oluruz. Bu çift yönlü etkileşim, beşikten mezara kadar hep bizimledir ve bizim için hava kadar hayati bir ihtiyaçtır. (Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil, TDK Yay., 2000, s. 44.)

İletişim için, dilin nasıl bir öneme sahip olduğu konusunda Konfüçyüs'ün söyledikleri bizim için çok manidardır. Konfüçyüs'e sorarlar:

- Bir ülkenin yönetimi size verilseydi ilk olarak değişime nereden başladınız?

Büyük düşünür şöyle cevap verir bu soruya:

- Hiç kuşkusuz dili gözden geçirmekle işe başladım. Çünkü dil kusurlu olursa, kelimeler düşünceleri iyi anlatamaz. Düşünceler iyi anlatılmazsa, yapılması gerekenler doğru yapılamaz.

Görevler gereği gibi yapılmazsa töre ve kültür bozulur. Töre ve kültür bozulursa, adalet yanlış yola sapar. Adalet yoldan çıkarsa şaşkınlık içine düşen halk, ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki hiçbir şey dil kadar önemli değildir.

Bu kadar önemli olan “dil” Heidegger'e göre “Varlığın evidir. İnsan varlığın evinde iskân eder. Düşünce üretenler ve kelimelerle (bir şeyler) üretenler, bu evin muhafızları olan kişilerdir.” Yani diline hâkim olduğu sürece insanoğlu, nerede olursa olsun huzur içerisinde yaşar. Aksi takdirde insanoğlu varlığın evinde huzursuz olacaktır.

Buradan hareketle bireyin gelişiminde ve eğitiminde önemli bir işleve sahip olduğu

vurgulanan ailede de, dil ve iletişimin çok önemli bir yeri vardır. İyi bir dille kurulan iletişim, aile üyelerinin karşılıklı olarak birbirlerini, düşüncelerini ve duygularını anlamalarını sağlar. Böylece ailede kişilerin birbirlerini daha iyi tanımalarına, kaynakların kullanımında beraberliğin sağlanmasına, davranışlarda koordinasyona, kişilerin kendilerine ve diğer kişilere saygı duymalarına;

en önemlisi de çocukların gelişmesi için uygun bir ortamın oluşmasına neden olur. (İbrahim Dönmezer, Ailede İletişim ve Etkileşim, Sistem Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 36-37) Bu nedenle aile bireyleri arasında, özellikle anne-baba ile çocuklar arasında işbirliği, yardımlaşma ve paylaşma davranışlarına yol

açan etkili bir iletişim dilinin kurulması çok önemlidir. (Kemal Gökcan, Ailede İletişim, <http://www.sosvalhizmetuzmani.ore/ailedeiletisimler.htm>, (17.08.2013).

Eşler ya da aile fertleri arasındaki iletişimde yanlış kullanılan dil, ilişkiyi kötü bir hâle sürükleyeceğinden, aile içi ve eşler arası iletişim dilinin sağlıklı olması, ilişkinin niteliğine de yansır. Denilebilir ki, aile içi iletişimde kullanılacak uygun bir dil, sağlıklı aile kurmak için önemli bir keyfiyettir. Ortak nokta bulamayan ve iletişimde problem yaşayan ailelerde ömür boyu süren gerginlikler yaşanabilmektedir. Bu anlamda aile ilişkileri birey-biz algısına dengeli bir yol tutturmayla başlanabilecek ve başarılabilecek bir ilişki olmalıdır.

Aile içi iletişimde kullanılacak uygun bir dil, sağlıklı aile kurmak için önemli bir keyfiyettir. Ortak nokta bulamayan ve iletişimde problem yaşayan ailelerde ömür boyu süren gerginlikler yaşanabilmektedir.

Bir toplumun, ülkenin, çocuklarının geleceği tamamen aile huzuruna ve aile yapısına bağlıdır. Toplumda aile, insanın kalbi konumundadır. Ailede yaşanan ve yaşanabilecek tüm problemlerin ortak çözümünde aile içi iletişimi kuvvetlendirmek ve iletişim dili olarak da "biz" dilini kullanmak etkili bir rol oynayacaktır. Bu sebeple gerek eşler birbirleriyle gerekse çocuklarla iletişim kurduklarında "sen" ve "ben" iletileri yerine "biz" iletileri göndermeleri en uygun iletişim dili olacaktır.

Ailede "biz" olabilmenin birkaç kuralı vardır. Bunlardan biri mutlaka iyi niyetli olmaktır. Sorunlara; "Bu senin sorunun, beni değil seni ilgilendirir." şeklinde yaklaşan aile bireyi asla "biz" in bir üyesi olamayacaktır. "Bir elin nesi var, iki elin sesi var." atasözü, yeterince anlaşıldığında, sanırım aile bireylerini tetiklemeye yetecektir.

Diğer bir kuralı ise, ben ve sen yerine "biz" diyebilmek için öncelikle günlük giysilerimizden sıyrılmalıyız. Kişiliğimize yerleşen egolar (bencillikler) bizi yavaşlatan ya da anlaşılmanızı zorlaştıran yüklerdir; atılmalıdır.

Burada yeri gelmişken "sen", "ben" ve "biz" anlayışının temellerine de kısaca temas etmek faydalı olacaktır.

"Sen" anlayışının temelinde sorumluluk almayıp, suçu karşıdakine atma duygusu yatar. Bu anlayış içinde olan kişi kendi

yemesinden, içmesinden, sağlığından, günlük yaşamında yapması gereken işlerden, ilişkilerinden, verdiği sözlerden sorumluluk almaz. Sorumluluk hep başkasındadır.

"Ben" anlayışının temelinde ise, diğerlerine güvenmeme, onların aciz olduğunu düşünme, onları denetleme duygusu yatar. "Ben bilirim, bana sormadan bir şey yapmayın, düşünmeyin, planlamayın" gibi sözler bu anlayışın en belirgin ifadeleridir. Bu iki yaklaşımda hem toplumda hem de ailede bireyler arasında problemlerin ve huzursuzluğun kaynakları arasındadır.

Oysa "biz" bilinci içerisinde olan bireyler paylaşmayı, dayanışmayı, insanlarla olumlu ilişkiler kurabilmeyi başarmış kişilerdir. İfade edilen bu üç dili özetlemek gerekirse, Sen dili, zorundalık ve eleştiri algısı uyandırır ve kişi bu yaklaşımdan mutlu olmaz. Ben dili, ben yaparım sen yapamazsın gibi bencil bir algı uyandırır, kişi motive olamaz. Biz dili ise, senin yanındayız gibi birlik ve bütünlük algısı uyandırır, kişiye kuvvet verir; neticede kişiyi mutlu kılar.

Aslında ailede eşler, birbirini tamamlayan iki yarım parçadır. Tıpkı bir çift ayakkabı gibi. Bir çift ayakkabının her biri birbirine eşittir ama birbirinin yerini tutamaz, biri olmadan diğeri bir işe yaramaz. Birlikte olduğu zaman giyene mutluluk verir. Huzurlu bir aile için de "biz" olma zorunluluğu vardır. Bizim arabamız, bizim evimiz, bizim planımız... gibi. Bu her şeyi daha kolay hâle getirecektir. Ancak ailede "biz" yerine "ben" ve "sen" ifadeleri çokça kullanılırsa, istenilen o mutlu yuva zedelenmiş olur. Çünkü eşler arası gerçek sevgi, yürekte gelen "ben"le başlayan övgülerden, "sen"le başlayan suçlamalardan uzak, "biz" olandır. Bu sebeple mutlu bir aile hayatının şifresi, "biz" olmayı öğrenmek, söze "biz" ile başlamak ve her şeyi "bizim" olarak görebilmektir. Unutmayalım ki, 'ben' diyen yalnız kalır, 'sen' diyen tepki alır, 'Biz' diyen yardım alır. ■

Cezaevinde Bir Koşuş Ziyareti...

Buradaki insanlara Allah'ın tövbe kapısını her daim açık tuttuğunu, her kuyunun bir ucunda kurtuluş için mutlaka bir umut ışığı bulunduğunu anlatmak gerekiyordu. Hz. Yusuf gibi yaşayınca zindanlar medreseye dönüşüyorlardı.

Yakup Tetik *Ankara İl Cezaevi Vaizi*

Devasa bir demir kapı... Olabildiğince soğuk, olabildiğince asık suratlı... Üzerinde onlarca kişinin hayatına vurulmuş asma bir kilit... Koridoru tam ortasından ikiye ayırıyor, bir tarafında özgürlük bir tarafında esaret... Demir kapı görev hayatımın tam önünde dikiliyordu. Bugüne kadar imamlık yapmıştım. Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar vaaz vermeye gitmiştim ama bu demir kapının ardında beni neyin beklediğini, mahkûmların beni nasıl karşılayacaklarını bilmiyordum. Belki hayatlarının çıkmaz sokaklarında umutsuzca bekleyen mahkûmlara abıhayat olacaktım, belki de görev hayatımın bundan sonraki kısmı bu demir kapının ardında müebbetle mahkûm olacaktı.

Gardiyan koridordaki demir kapıyı açıyor ve sohbet etmek istediğim koşuşun önüne geliyoruz. Burada demir kapıların çıkardığı ses o kadar ürkütücüydü ki gerçekleri insanın yüzüne çarpıveriyordu. Gardiyan koşuşun kapısını açtı, içeri girer girmez selam verdim. Öyle ya Allah'ın bir selamının yıkamayacağı duvar, açamayacağı kilit ve yumuşatamayacağı bir kalp yoktu. Selamıma nezaketle mukabelede bulunuyorlar. Aklımdan bu nezaket ve misafirperverlik bir iyilik tezahürü mü yoksa bir din adamına gösterilen bir hürmet mi diye geçerken gözüme koşuştaki tespihler ilişiyor. Ne kadar da çok tespih var. Hepsi de sabır taşlarından ince bir işçilikle dizilmiş tespihler. Bu arada masalar kuruyor mahkûmlarla bir bir tokalaşıp bana gösterilen yere oturuyorum. Mahzun bakışlar

bana doğru yöneliyor, dudaklarımdan dökülecek cümleler merakla bekleniyor. “Nasılısınız arkadaşlar, iyi misiniz?” diye soruyorum. Bir kısmı âdet olduğu üzere “iyiyiz” diyor, içlerinden birisi, “ yiyiz hocam, eh burada ne kadar iyi olunursa o kadar iyiyiz.” diyor. Bu sözün  zerine Yusuf suresinden bir a r-ı  erif okumaya ve Hz. Yusuf’un kıssasından bahsetmeye karar veriyorum.

Yusuf suresinden bir a r-ı  erif okuyorum. Kur’an okurken bir taraftan da çevremde hu u içerisinde dinleyen insanları s z yorum. Kur’an tilavetinin eşliğinde büyük bir samimiyetle ba lar  ne eğiliyor, kimisinin gözlerinden ya lar dökülüyor, kimisi de geçmişine dalıp gidiyordu. Okuduğum ayetlere ben mana verebiliyordum ama onların bu ayetleri benden daha çok anladığı her h llerinden belliydi.

Kur’an kıraatinden sonra ya ı bir hayli ilerlemiş bir amcamız, “Hocam diline sağlık, anlamını bilmediğimiz hâlde Kur’an bizi nasıl da etkiledi, hepimiz kendimizden geçtik.” dedi.

Amcamızın bu cümlesi belki de bundan sonraki günlerde bu cezaevinde yapacağımız hizmetin yol haritasını çiziyordu. Böylelikle Kur’an ile söze ba lıyorum:

- Öyle arkadaşlar, Kur’an eşsiz belagatiyle, kulağa ve g nle gıda veren, musikisiyle okuyanı da dinleyeni de kendinden geçiren bir kitaptır. İnşallah sizlere de Kur’an okumasını öğretiriz, siz de bu nimetten doyasıya istifade edersiniz. Kur’an bu yönüyle bizi etkilediği gibi manasıyla da yüreklerimize ferahlık verir, imanımızı korur, bizi iyiye ve iyiliğe teşvik eder.

Kur’an hakkında konuşurken tam karşımda oturan orta ya lı, ya ı çok ileri olmamasına rağmen saçları ağarmış birisi, “Hocam, bizden iyi olur mu, bak buradayız, hapisteyiz, i lediğimiz bir günah var. N’olur doğruyu söyle, bizden iyi olur mu?” şeklinde bir soru sordu. Sanki önceden s zle mişiz gibi konu kendiliğinden Hz. Yusuf’un kıssasına gelivermişti. Buradaki insanlara Allah’ın tövbe kapısını her daim açık tuttuğunu, her kuyunun

bir ucunda kurtuluş için mutlaka bir umut ışığı bulunduğunu anlatmak gerekiyordu. Hz. Yusuf gibi yaşayınca zindanlar medreseye dönüşüveriyordu. Bu duygu ve düşüncelerle sözlerime devam ettim:

- Olur arkadaşlar, yeter ki isteyelim, azmedelim, sabırlı olalım, kendimizi ıslah için Allah'a söz verelim, bakınız ne kadar güzel şeyler olacak. Size Yusuf (a.s.)'dan bahsedeyim. Biliyor musunuz Yusuf (a.s.) da zindana düşmüştü. Onunla kader birliğiniz var. Bakınız Allah bir peygamberini hapse düşürüyor. Hz. Yusuf senelerce hapis yatıyor, bununla birlikte türlü türlü cürümlerden dolayı yanında bulunan cezaevi arkadaşları onun hayat veren derslerinden, ilminden, irfanından istifade ediyorlar. Bir vesile oraya düşmüş olan o insanlar Yusuf (a.s.)'la diriliyorlar. İman ve ahlak bakımından her biri abide şahsiyetlere dönüşüyorlar. Hatta cezaevinden çıktıktan sonra kocaman bir medeniyet inşa edip; ahlakın, erdem, faziletin, doğruluğun timsali kimseler oluyorlar. Diğer taraftan sadece Yusuf (a.s.) değil bugün çok kıymet verdiğimiz mezhep imamları, âlimlerimiz de ömürlerinin azımsanmayacak bir kısmını cezaevinde geçirmişler. Örneğin fıkhumıza büyük faydaları olan İmam Serahsi 30 ciltlik kitabını sizin kaldığınız bu cezaevinin şartlarından çok daha ağır yerin altında yazdı ve okuttu. Bakınız istersek Allah bize de nasip eder, yeter ki biz de isteyelim.

Sohbetimiz klasik vaaz formatından uzaklaşıyor ve soru cevap şeklinde bir dertleşmeye dönüşüyor. Koğuşta bulunan herkesin dikkati, "Hocam, tövbe, o nasıl olacak, Allah bizi affedecek mi?" sorusunun geldiği yere yöneliyor. Belli ki burada bulunanlar tertemiz bir sayfa açmak, yepyeni bir başlangıç yapmak arzusundaydı. "Allah ya tövbemizi kabul etmezse..." endişelerini taşıyanlara tövbe ile ilgili ayet ve hadisleri okuyorum. Beni pürdikkat dinliyorlar. Mahkûmların gözlerinde bir bir Hz. Yusuf'un kuyusunun

Gardiyan koğuşun kapısını açtı, içeri girer girmez selam verdim. Öyle ya Allah'ın bir selamının yıkamayacağı duvar, açamayacağı kilit ve yumuşatamayacağı bir kalp yoktu.

ucundaki umut ışığının parladığını görmeye başlıyorum.

Sohbetimiz devam ederken bir taraftan da çaylar dağıtılmaya başlanıyor. İnsanların yüzünde gülücükler oluşmaya başlıyor. O anda fark ediyorum ki biz günlük hayatımızda küçük şeylerden mutlu olabilmeyi bilmiyoruz. Daha doğrusu şükürün hakkını tam manasıyla veremiyoruz. Böylelikle daha ilk günde medreseyi yusufiyyeden ben de dersimi almıştım. Çayıma iki adet kesme şeker attım ve karıştırmaya başladım. Bugüne kadar belki de binlerce kez çayıma şeker atıp karıştırmıştım ama bugüne kadar şekerin, çayın içerisinde eriyip gitmesi hiç bu kadar anlamlı gelmemişti. Çayımın üzerinde dumanlar çıkıyor ve bir süre sonra kaybolup gidiyor.

Çayım bana zamanın ne olduğunu anlatırken dakikalar hatta saatler birbirini kovalıyor, artık bizim için veda vakti... Vedalaşırken arayı fazla açmamamızı tembihliyorlar. Dua ediyoruz. Allah'ım yolları bir daha buralara düşmesin, ıslahlarında kendilerine yardımcı ol. Aileleriyle huzurlu mutlu olsunlar, evlatları kendileri için hasret çekmesin, anne babalar evlatları için gözyaşı dökmesin.

Kucaklaşıyor, vedalaşıp ayrılıyor. Ben ders anlatmak için geldiğim yerde dersimi almış olarak başka bir koğuşa giderken; onlar dört tarafı çevrili, hasretle geçen günlere şahitlik eden koğuşlarında kalmaya devam ediyorlar. ■

Geleneksel Sanatlarımız

Hat, tezhip, minyatür, cilt, çini, ebru, katı, oyma ve kakma sanatları, sedef, kündekâri vb. sanatlar 'Geleneksel Sanatlar' olarak isimlendirilmektedir. Dünyanın değişik ülkelerinde yine bizdeki bu sanatlara benzer, kendilerine özgü geleneksel sanatları da mevcuttur. Fakat yapı taşları, konuları ve teknik özellikleri birbirlerinden oldukça farklılıklar gösterir.

Yrd. Doç. Dr. Savaş Çevik *Haliç Üniv. Güzel Sanatlar Fak.*

Her milletin, tarihin uzun zaman sürecinde oluşturduğu ve devamlı kullandığı sanatlarına o milletin geleneksel sanatları demek gerekiyor. Bunların arasında mimarlık, resim ve müzik gibi genel yapı itibarıyla benzerlik gösteren sanatlar evrensel bir niteliktedirler. Ancak bu sanatların işlenişinde ve temalarında yine millî değerleri taşımaları nedeniyle birbirlerinden farklılıklar gösterir.

Bu ortak sanatların dışında, tamamen bir millete mahsus sanatlardan da bahsedebiliriz. Bizim milletimizin de böyle geleneksel ve millî sanatları mevcuttur. Hat, tezhip, minyatür, cilt, çini, ebru, katı, oyma ve kakma sanatları, sedef, kündekâri vb. sanatlar 'Geleneksel Sanatlar' olarak isimlendirilmek-

tedir. Dünyanın değişik ülkelerinde yine bizdeki bu sanatlara benzer, kendilerine özgü geleneksel sanatları da mevcuttur. Fakat yapı taşları, konuları ve teknik özellikleri birbirlerinden oldukça farklılıklar gösterir.

Bir hat sanatından söz edersek, diğer milletlerin yazı sanatları ile aralarında gerek somut-maddî değerler, gerekse soyut-manevi değerler açısından belirgin farkları görebiliriz. Yazı sistemlerinin farklı oluşu ilk belirgin ayrımı ortaya koyar. Harf yapılarının geometrik veya organik oluşu, kelime oluşmasındaki kurallar, satıra dizilişindeki kompozisyon kaideleri, okuma yönü, yazı araçları ve mürekkepler tamamen farklıdır. Doğal malzemeler olan kamış kalemler ve el

yapımı is mürekkepleri ile yine elde terbiye edilmiş aharlanmış kâğıtların kullanılması, diğer yazı sanatlarından farklılıklarıdır. Sanatların oluşmasında, o sanatın bulunduğu coğrafyada, mevcut topluma olan mesajı ve algılanması da oldukça önem taşımaktadır. Farklı kültürlerin sanatları, farklı yaklaşımı ve teknik şartları da beraberinde getirir. Sanat, sanatçısının elinde, bulunduğu toplumun kültür değerleriyle yoğrulmuş, benzeri olan diğer milletlerdeki sanatlardan ayrılır. Ulaştığı kitle ve mesajı, ortaya çıkışındaki amaç ve en önemlisi de toplumun sanattan beklentileri de oldukça farklıdır. Dinî ve ladinî konuların işlenişindeki üslup dahi birbirlerinden ne kadar farklı olduğunu ortaya koyar.

Yeryüzündeki bütün kültürlerdeki yazı sanatı, bizde 'Hat Sanatı' olarak çok farklı ve sanatsal değerleriyle de bir üst konuma taşınmış durumdadır. Hat sanatı gibi, hiçbir yazı sanatı bizdeki kadar geniş bir kullanım alanına sahip değildir. Mimarînin iç ve dış mekânlarında, çeşmelerde, han-hamam ve imarette, konutlarda, kitap ve kullanım araçlarında oldukça yaygın olarak yer almıştır. Bu sanatları icra eden sanatçıların yetiştirilmesinde dahi görülen farklılık, hat sanatının dünya kaligrafisine göre çok daha farklı bir konumda olduğunu kanıtlar.

Yine medeniyetimizin önemli bir sanat kolu olan tezhip sanatında da benzer özelliklere rastlıyoruz. Kitap sanatları olarak gelişen bu sanat, yüzyıllar boyu el yazması kitapların sayfalarını süslemiş, altının en saf biçimiyle kullanılmasından doğan güzelliği, seyredenleri etkilemiştir. Genellikle hat sanatı ile bir-

likte kullanılmış ve onu değerlendirmek suretiyle gelişmiştir. Uzun yıllar bir kitap sanatı olarak, el yazması kitapların, başta mushaflar olmak üzere süslenmesinde yaygınlığını korumuştur. Kitapların baş sayfalarında ve mushafların serlevha denen ilk sayfalarında yoğun bir tezhip ile karşılaşırız. Ferman, berat ve diğer el yazması kitaplarda da kullanılmakla birlikte, gündelik hayatta yer alan araç gereçlerde de zaman zaman tezhip motifleri kullanılmıştır. Yine tezhibin bir bakıma daha büyük boyutlu biçimi olan kalemişi

Ebru - Hicabi Gülgen

sanatı da başta dinî yapılar olmak üzere her türlü mekânda kullanılmıştır. Son iki yüzyılda yalnızca kitap sanatları olarak değil, hat ve birlikte bağımsız levha biçimindeki eserlerde de tezhip sanatı yerini almıştır. Dahası, son yarım asır, tezhip sanatının hat sanatından bağımsız olarak da kullanılması dikkati çekmektedir. Günümüzde yetişen sanatçılar elinde artık tezhip, bağımsız bir sanat dalı olarak gelişimini sürdürmektedir.

Kelime anlamı itibariyle altınlamak, altınla süslemek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla tezhip sanatında altın bolca kullanılır. Varak şeklindeki ince altın yaprakları önce elde arap zamkıyla iyice ezilip mürekkep hâline getirildikten sonra da fırça ile kâğıt üzerine sürülür ve kuruduktan sonra da istenirse mührü yardımıyla parlatılır. Günümüzde müzehhipler aynı geleneksel yöntemlerle çalışmalarını sürdürmektedirler.

Kitap sanatlarından minyatür sanatı da, hat sanatının yanında kitaplarda belge mahiyetinde yüzyıllar boyu yer almıştır. Her türlü kitabın tarihi olaylarını resimsel bir biçimde vurgulamak için kullanılmıştır. Minyatürlerde de yine tezhip sanatında kullanılan altın yer almaktadır. Tezhipten ayrı bir sanat olarak ele alınmış ve gelişimini sürdürmüştür. Bugün de klasik eğitimle yeni kuşak minyatür sanatçıları yetişmektedir. Minyatür de tezhip gibi son asırda kitap sanatlarından bağımsız olarak gelişmektedir. Başlı başına bir plastik sanat olarak ilerlemektedir. Konuları da çağın gerektirdiği biçimde ortaya çıkmakta, resim sanatı ile iletişim kurarak, klasik minyatür geleneğinden farklı versiyonlarla, tamamen farklı bir sanat dalı olma yolunda gelişmektedir.

Kitap sanatlarından olan önemli bir sanat da cilt ve ebru sanatıdır. Klasik cilt günümüzde de fonksiyonunu devam ettirmektedir. Cilt sanatını, kitap sanatından farklı ve bağımsız düşünme imkânı yoktur. Ebru ise kitap sanatlarının bir yardımcı dalıdır. Yan kâğıdı olarak kullanılmıştır. Sonraları farklı

amaçlarla da kullanıldığı olmuş, yazı levhalarının etrafında paspartu olarak, gubur ve çeşitli malzeme kutularının üzerinde süsleyici zemin olarak, bazen de kitap-defter kapağı olarak ve pano şeklinde farklı kullanım alanlarına sahip olmuştur. Artık bugün ebru da tıpkı tezhip ve minyatür gibi bağımsız bir sanat olarak sanat dünyasındaki yerini almış bulunuyor. Öyle ki, resim sanatı ile de ilişkilendirilerek, çok çarpıcı tekniklerle, günümüz plastik sanatlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Diğer geleneksel sanatlarımızın, teknik şartlarına bağlı olarak kullanım sahalarını genişlettiklerini veya farklı kullanım alanlarına kaydıklarını görüyoruz. Bu sanatın tabii seyri içerisinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Yaşama biçimleri, sosyal aktiviteler, teknolojik gelişmeler, malzemenin çeşitlenmesi ile insan-mekân kavramlarının gelişerek değişime uğraması ister istemez klasik sanatların da bu ortamda biçim almasını gerektirmiştir.

Klasik sanatlarımız, eğitimle riyle bu değişen dünyada yerini korumaya devam etmektedir. Hem klasik-geleneksel üslup ve malzemeleriyle hem de çağın gerektirdiği değişikliğe uyum sağlayan üslup ve teknoloji farklılıklarıyla iki ayrı yolda gelişmektedir. Gurur verici ve sevin-dirici başka bir hususu daha belirtmeliyiz. Tarihi süreci içerisinde, bu klasik sanatlarımızın oluşumuna ve gelişimine liderlik yapmış olan ülkemiz, bugün de bu konumunu koruyarak, diğer ülkelere, özellikle İslam ülkelerine eğitici vasfıyla önderliğini sürdürmektedir. ■

Millî Mirasımız Katı' Sanatı

Katı' Türklerin kâğıt oyma sanatıdır. XIV. ile XVII. yy.lar arasında altın devrini yaşamış, geleneksel sanatlarımızın çok önemli dallarından birisidir. Yüzyıllarca halk ve saray sanatında seçkin örnekler vermiş olan bir türdür. Zengin bir desen dünyası ve çeşitli uygulama alanları vardır.

Emel Nurhan Ogan *Katı' Sanatçısı*

Eski biçim ve gelenekler kalıcıdır ve her toplumun yaşadığı coğrafyaya göre çeşitlilik gösterirler. İslam öncesi ve İslam sonrası Türk sanatı çok geniş ve kapsamlıdır. Geleneksel sanatlarımız sanat yolculuğunda önemli unsurlardır. Zengin kültürümüzden yüzyıllarca beslenip gelişmişlerdir. Türkler, geleneksel sanatlardan, minyatür, katı, tezhip, hat, cilt, ebru dallarında olağanüstü eserler ortaya koymuşlardır. Birçok el yazması eser katı, minyatür, tezhip ve hat ile süslenmiştir.

Katı' Türklerin kâğıt oyma sanatıdır. XIV. ile XVII. yy.lar arasında altın devrini yaşamış, geleneksel sanatlarımızın çok önemli dallarından birisidir. Yüzyıllarca halk ve saray sanatında seçkin örnekler vermiş olan bir

türdür. Zengin bir desen dünyası ve çeşitli uygulama alanları vardır. Bugün sergilendikleri müzelerde büyük bir ilgi ve hayranlıkla izlenen eserler, katı' sanatının ne kadar önemli ve zor bir dal olduğunu anlatmaktadır. Yazma eserlerin, sanat değerini arttıran katı' sanatı, cilt içinde, yüksek maliyeti nedeniyle sık yer alamamıştır. Bu eserler daha çok saray ve zengin kişilerin kütüphanelerinde yer almışlardır.

Katı' uygun desen, motif veya yazı örneğinin uygun, ince kâğıt veya deriden, bir keski yardımı ile ustalıkla oyulup, çıkan parçanın veya içi oyulmuş parçanın yine ustalıkla başka bir zemine yapıştırılması sanatıdır. Bazı desenler oyulduğu zaman, oyulan kısım kompozisyon bütünlüğünü kaybetmeden,

parçalanmadan çıkarılırsa, aynı anda pozitif ve negatif iki desen elde edilmektedir. Oymaların yapıştırıldığı zeminler paspartu, cam, deri veya kâğıttır. İşçilik çok ince ve temiz olmalıdır. Yapıştırılması da bir o kadar ustalıklıdır.

Bu sanatta geçen kelimelerin kök ve türevleri şöyledir:

Kat: Kesme, kesilme

Katı: Kat' eden, kesen, durduran

Katı-a: 1- Katı' desenin negatifi (dişisi).

2- Çok ustaca oyulmuş, kâğıt veya deri.

Katta': Kâğıt veya deriden ince oymalar yapan sanatkar, kat' eden.

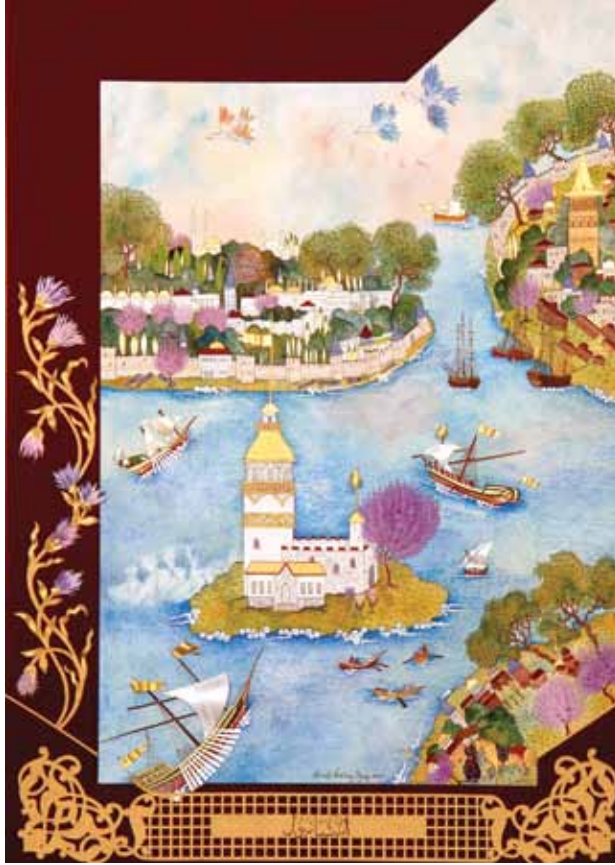
Mukatta: Kâğıt veya deriden oyulmuş desen.

Mukatta Yazı: Eskiden hattatların, kâğıdı olarak oluşturdıkları yazılar.

El yazması kitapların iç ve dış kapaklarında kullanılan deri oymalara "fligree" denilmektedir. Kâğıt oyma sanatının Fransızca karşılığı, bazı kaynaklarda, "decoupage" veya "l'art de la silhouette" olarak geçmektedir. İngilizce karşılığı "silhouette cutting", "papercut" veya "paperfiligree" dir. Almancası "silhouettenkunst" veya "scherenschitt" olarak bazı kaynaklarda yer almaktadır.

Aşık Çelebi (XVII. yy.) kâğıt oyma sanatını, Farsçada efşan kelimesi ile ifade etmiştir. Bu sanatı icra eden sanatçıları ise efşancı (oymacı) veya efşanbür diye adlandırmıştır. Aşık Çelebi, dönemin en büyük üstadının

Efşancı Mehmet olduğunu belirtmiştir. Sarayda önemli görevlerde bulunan Efşancı Mehmet'in katı'a levhalarla, sultandan ve devlet büyüklerinden ödüller aldığını söylemiştir. 1534 de vefat eden Efşancı Mehmet'in günümüze ulaşmış eseri bilinmekle beraber, onun tarzını yansıttığı için, Efşancı Mehmet'e ait olduğu düşünülen "Bahçe Levhası" İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan bir

Eşsiz dünya mirası, İstanbul Boğazı ve Kız Kulesi - Emel Nurhan Ogan

albümde yer almaktadır.

Orta Çağ'dan itibaren sanatçıların, yazarların, tasvir sanatçıların, çini, taş ve ahşap oymacılarının, kendi iradeleri veya yöneticilerinin istekleri ile göç ettikleri bilinir. Bu sanatçılar gittikleri coğrafyadaki sanatsever ve yöneticiler için çalışmış, eserler üretmişlerdir. Bu göçler sanat akımlarının yayılmasına sebep olmuştur. Kitap sanatlarında, Şiraz, Tebriz, Herat, Osmanlı gibi komşu coğrafyaların saray atölyelerinde çalışılmış, katı sanatı da bu süreçte gelişmiş, Kur'anların

ve el yazması eserlerin kaplarında en güzel örneklerini vermiştir.

Katı sanatının ilk örnekleri yaklaşık 700 yıl öncesine dayanmaktadır. İlk eserler XIV.

yy. da Afganistan Herat'da görülmüştür. İslam Sanatında ilk olarak el yazması eserlerin, deri ciltlerinin oyulması sureti ile meydana getirilen kitap kaplarında görülmüştür. Deri cilt kapağı oyma sanatı, daha sonra gelişerek XV. yy.da yerini kâğıt oyma sanatına bırakmıştır. Gelibolulu Mustafa Ali'nin, 1586'da yazdığı, minyatür, katı, hat, cilt sanatlarından ve bunları uygulayan sanatçılardan bahsettiği, "Menakıb-ı Hünerveran" adlı eserde, kâğıt oyma sanatının en usta sanatçısının Abdullah Kaat olduğu belirtilmektedir. Abdullah Kaat,

Afganistan Herat'ta yaşamıştır. İlk dönem sanatçıları arasında, Abdullah Kaat'ın oğlu olan Şeyh Muhammed Dost Kaat ve onun öğrencisi Sengi Âli Bedahşi, hattat Mir Ali'nin oğlu Mevlana Muhammed Bâkır bulunmaktadır.

XVI. yy. başları katı zanaatının Osmanlı'da görülmeye başladığı yıllardır. İlk ve en önemli sanatçılardan biri olan Efşancı Mehmet, Sultan II. Beyazıt, Sultan I. Selim,

Kanuni Sultan Süleyman devirlerine tanıklık etmiştir. XVI. yy.da katı sanatında çok önemli eserler verilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman devrinde katı, tezhip sanatından

sonra gelen güçlü bir sanat dalı olmuştur. Osmanlı sanatına ilgi gösteren, Batılı gezginler kanalı ile XVII. yy.da katı sanatı Batı ülkelerine girmiş ve oldukça ilgi görmüştür. Bu gezginlerin çarşı ressamlarına sipariş verip, ülkelerine götürdükleri albümler batının en ünlü müzelerinde yer almaktadır. Avrupalılar katı sanatına çok önem vermişler, dışı oyma kalıplar ile çalışmalar yapışlardır. Bir süre sonra da, kendi motifleri ile silhouette "gölge" adını verdikleri sanatı geliştirmişlerdir.

Katı sanatında işlenmiş konular kültürümüzün bir yansı-

masıdır. Türkler için yaşadıkları bölgenin bitki örtüsü buna bağlı olarak gelişen bahçe kültürü ve bu kültürün içinde yer alan öğeler önemlidir. Kur'an'a dayanan cennet bahçeleri kavramı, Roma bahçe kültürü içinde yer alan havuz ve fiskiye gibi yapılar Osmanlıları etkilemiştir. Böylece ağaçlar, çiçekler, bitkiler, cennet bahçelerinde yer alan bahar ağaçları, asma bahçeleri, havuzlar, sebil ve selsebiller, gül bahçeleri, bahçe köşkleri, akarsu ve deniz kenarında yer

Beyaz Buket - Emel Nurhan Ogan

Katı' sanatı, el yazması kitapların sayfa aralarında ayraç olarak, yazmaların kaplarında, yazı çekmecelerinde, el yazması eserlerde, hat levhalarında bol miktarda uygulanmıştır. Tezhip sanatının önemli motifleri olan şemse ve köşebentler, bordürler, yazılar geometrik şekillerde bu sanatta önemli uygulanma alanları bulmuştur.

alan köşk ve saray tasvirleri, Topkapı Sarayı tasvirleri, çiçek bahçeleri, vazolar, ibrikler, zarif fiyonklarla bağlanmış çiçek tasvirleri, kuş ve hayvan motifleri, tavus kuşu, leylek, geyik, kuğu, ceylan, keçi, at tasvirleri, gemiler, saltanat kayıkları, ejderha gibi efsanevi yaratıklar, anıt ağaçlar bu sanata önemli kaynak teşkil etmişlerdir. Katı' sanatı, el yazması kitapların sayfa aralarında ayraç olarak, yazmaların kaplarında, yazı çekmecelerinde, el yazması eserlerde, hat levhalarında bol miktarda uygulanmıştır. Tezhip sanatının önemli motifleri olan şemse ve köşebentler, bordürler, yazılar geometrik şekillerde bu sanatta önemli uygulanma alanları bulmuştur. Oyma olarak hazırlanan hatlar hem negatif, hem de pozitif olarak, büyük bir ustalıkla oyulup, son derece dikkatli yapılmışlardır. Oyma kıtalarının etrafı, oyma kalıpların içinden, boya tamponlama tekniği ile boyanmış, motiflerle süslenmiştir. Çiçek tasvirlerinde kullanılan çeşitli kır bitkileri, otlarla, lale, karanfil, gül, nergis, menekşe, zambak, sıklamen, süsen, çiğdem, manisa lalesi, papatya, sümbül gibi

çiçekler, servi, mazı ve çam ağaçları son derece natüralist bir üslupla yorumlanmıştır. Bu eserlerin bazılarındaki tasvirler, gerçek izlenimi verecek kadar canlıdır. Sayfa aralarında ayraç olarak kullanılan geometrik ağlar, üçgen, kare, daire, oval ve dikdörtgenlerden oluşmuşlardır. Bu tarz geometrik süslemeler XIX. yy.da gelişerek, oyma yazılı levhalarda zemin desenleri olarak görülmüşlerdir.

Katı' örnekleri, kesme ve yapıştırma tekniklerine göre çeşitlilikler göstermektedir. Kesme tekniklerine göre üç gruba ayrılır.

1. Motif veya desenlerin tek tek oyulması,
2. Simetrik kesim tekniği,
3. Üst üste yapıştırılan desenlerin tek seferde oyulması,

Yapıştırma tekniğine göre ise katı' kompozisyonları iki gruba ayrılır.

1. Yalın kat yapıştırılan desenler,
2. Çok katlı olarak yapıştırılan desenler.

Bir de dişi oyma kalıplarla yapılmış çalışmalar vardır. Bu süslemeler, kalıbın içinden boya püskürtme veya tamponlanması tekniği ile oluşturulmuşlardır. Oluşturulan desenlere tahrir çekilmelidir.

Katı' sanatı ile uygulanmış hatlarda genellikle talik hat uygulanmıştır. Harfler çok küçük ebatlarda oyulup, başka bir zemine yapıştırılmışlardır. İzleyiciler, bu yazıların kamış kalem ile yazıldığını sanmaktadırlar. XVI. - XIX. yy.lar arasında "resim yazı" denilen bir teknikte de katı' eserler meydana getirilmiştir. Resim yazıların Mevlevi, Bektaşî ve Yeniçeri kültüründe önemli bir yeri vardır. Türk hattatları, leylek, aslan, kuş, neyzen, cami, kayık, ibrik, vazo, sancak, armut, tarikat tacı, el-göz şekli verilmiş yazılar üretmişlerdir. Negatif ve pozitif olarak

hazırlanan bu yazılar ince ve zarif kesimleri ile günümüze kadar gelebilen önemli katı eserler arasındadır.

Katı sanatçılarına ait bilgi çok azdır. Birçok katı eserde sanatçısının ismi bulunmamaktadır. Türk katı sanatının en önemli ustaları XVI. yy.da Ali Çelebi, Mehmed bin Gazanfer, XVII. yy.da Fahri el-Bursavi, Nakşi, Mahmud el-Gaznevi, XVIII. yy.da Derviş Hasan Eyyubi, Halazade Mehmet ve Cambazzade Osman, XIX. yy.da Vahdeti, Abdullah Zuhdi, Mehmet Rifat, Süleyman ve Osman Rıfkı'dır.

Günümüze kalan en önemli eserlerden bazıları ise,

Topkapı Sarayı Müzesi; "Fatih Albümü", sanatçısı Abdullah Kaat

"Guy ve Çevgan", sanatçısı Mehmed bin Gazanfer "Hadis-i Erbain", sanatçısı Ali Çelebi

"Cennet bahçesi", sanatçısı Cambazzade Osman

Viyana Millî Kütüphanesi; "Kâtı bahçe", sanatçısı Bursalı Fahri

İst. Üniv. Kütüphanesi; "Tuhfe-i Gaznevi", sanatçısı Gazneli Mahmud

"Kaside-i İdiyye", sanatçısı Efşancı Mehmet

Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi; "Allah-Muhammed Levhası", sanatçısı Osman Rıfkı

"Ya Hazreti Mevlana Levhası", sanatçısı Abdullah Zühdi

British Museum; "Mundy Albümü", çarşı ressamı,

Kır Çiçekleri - Emel Nurhan Ogan

"Türk Şiir Antolojisi" Paris Bibliotèque

National de France; "Kıyafet Albümü", çarşı ressamı

Ankara Vakıf Eserleri Müzesi; "Mehmet Selim Divanı"

Türk İslam Eserleri Müzesi; "Ya Hazreti Mevlana Levhası", sanatçısı Abdullah Zühdi.

Katı sanatı, çok güçlü eserler verilmiş ve bu eserler, çok önemli dünya ve Türk müzelelerinde yer almış önemli sanat

dallarımızdan biridir. Bugün sanatseverlerin hayranlıkla izlediği katı sanatı, son iki yüz yıldır, temsilcisi çıkmadığı için ölmüş bir sanat dalıdır. Köklü bir geçmişi olan katı sanatına yeniden hayat verip yaygınlaşmasını sağlamak, akademik düzeyde eğitim almış hocaların bu sanata ilgi duyanlara ve genç nesillere bilgilerini aktarmaları ile mümkün olacaktır. Akademik eğitim, bugün canlandırılmaya başlayan katı sanatında yapılan önemli yanlışları, eksik bilgileri önleyecek, sanatseverlere doğru ışık tutacaktır. ■

Bir Ayet Bir Vorum

Kimsesiz Çocuklar: İmtihanımız

Prof. Dr. İbrahim Hilmi Karslı *Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi*

ihkarsli@diyanet.gov.tr

“Onlar kendileri
muhtaç oldukları
hâlde yoksul,
yetim ve esirleri
doyururlar.”
(İnsan, 76/8.)

Kur'an-ı Kerim'in daha ilk surelerinde yetimin elinden tutması ve ona destekçi olması, Rasul-i Ekrem Efendimiz'e emredilmiştir. Çünkü bu dönemlerde çocuklar, mallarına yakınları tarafından el konularak mağdur ediliyorlardı. Bu bakımdan yetimler konusu, sosyal bir yaraydı, ağlayıp sızlamalarını işitecek, onlara sahip çıkacak birileri de yoktu.

İşte böyle bir ortamda Allah'ın elçisine ilk vahiyler gelmeye başlamıştı. Yetimleri koruyup kayırmadıkları ve onurlarını incittikleri için insanlara uyarılar yapılmıştı. (Fecr, 89/17; Duha, 93/6; Maun, 107/1-3.) Hz. Peygamber'e de bir yetim olduğu ve Rabbinin kendisini himaye edip koruduğu hatırlatılarak onlara kötü davranmaması emredilmişti. (Duha, 93/9.)

“Yetim” Arapçada “yalnız, tek başına kalan” kimse demekti. “Yavaş giden, geride kalan” anlamına da gelmekte idi. Artık Rahmet Elçisi, yetimlerin dışlanmasına fırsat vermeyecek; yalnızlıklarını gidererek onlara dost olacaktı. Peygamber hayat mücadelesinde geride kalan yetimlerin ellerinden tutacak, engelleri aşırp herkesle beraber Allah yolunda koşmayı onlara öğretecekti.

Duha suresinde bizzat Allah Rasulü'nün yetimlik tecrübesine işaret edilmesi oldukça hikmetli bir yaklaşımdı. Çünkü o, öksüz kalmanın ne demek olduğunu çok iyi biliyordu.

Zira anne babanın şefkatinden mahrum kalmanın, çocuğun ruh dünyasında açtığı yaraların acısını bilfiil çekmişti. Dolayısıyla onların nasıl tedavi edileceğini de pekâlâ biliyordu.

Aslında ilahî irade, genelde bütün Müslümanların, yetim çocukların problemlerini dert edinmelerini istiyordu. Bu amaçla da onlara kendi çocuklarının yetim kaldıklarını farz edip konuyu ona göre düşünmelerini tavsiye ediyordu. Böylece Kur'an, yetimlerin içerisinde bulundukları hâletiruhiye ile müminlerin empati kurmalarını, benzer bir durumla karşılaşmalarının ne derece tedirgin edici olduğunu hatırlatarak onlara şöyle diyordu: “Arkalarında eli ermez, gücü yetmez küçük çocuklar bıraktıkları takdirde, onların hâlleri nice olur diye endişe edenler, yetimlere haksızlık etmekten de öylece korksunlar da Allah'ın cezalandırmasından sakınsınlar ve doğru söz söylesinler.” (Nisa, 4/9.)

Kur'an, kimsesiz çocuklara güzel imkânlar sağlayıp durumlarını düzeltmenin çok hayırlı bir amel olduğunu bizlere bildirir. Yetimlerin müminlerin “kardeşleri” olduğuna, dolayısıyla aynı çatı altında onlarla beraber yaşamının önemine işaret eder. (Bakara, 2/220.)

Ayette “kardeş” kelimesinin kullanılması dikkat çekicidir. Çünkü insan, ahlaki değerleri iyice özümsemediği zaman,

dışlamaya meyledebilir. Adalet ve ölçülü olmaktan sapabilir. İşte böyle bir duruma mahal vermemek için, Kur'an'ın burada özellikle "kardeş" kelimesini kullandığı söylenebilir. Bununla yetimi hafife alıcı bir algıyı veya ön yargıyı önlemeyi ve ailenin asli bir üyesi olarak onu görmeyi hedeflediği anlaşıl-maktadır.

Yetimlerin, kimsesizlerin elin-den tutmak, onları doyurmak Allah'ın has kullarının özelliğidir. Onlar, ahiret âleminde sonsuz nimet ve güzellikleri tadacaklardır. Çünkü onlar, dehşetli kıyamet gününün korku ve endişesini dünya hayatında iken taşırlardı. Dolayısıyla ihtiyaç duymalarına rağmen, yoksulları, yetimleri kendilerine tercih ederlerdi. Bunu yaparken de Mevla'nın hoşnutluğu dışında hiçbir beklenti içerisinde değillerdi.

İşte bu samimiyet ve teslimiyetleri dolayısıyla Allah Teala onları hesap gününün dehşetinden koruyacak, yüzlerini nura, gönüllerini mutluluk ve sürura gark edecektir. Konu ayetlerde şu şekilde dile getirilmektedir: "Kendileri ihtiyaç duydukları hâlde yiyeceklerini, sırf Allah'ın rızasına ermek için fakire, yetime ve esire ikram ederler. Ve derler ki: "Biz size sırf Allah rızası için ikram ediyoruz, yoksa sizden karşılık istemediğimiz gibi bir teşekkür bile beklemiyoruz. Biz, yüzleri ekşiten asık suratlı o günde Rabbimizin gazabından korkarız." Allah da onları o günün felaketinden korur, onların yüzlerine nur, gönüllerine sürur verir." (İnsan, 76/8-11.)

Günümüzde çocukların, ailenin sıcak ortamından mahrum kalmaları, sadece ebeveynin vefatı

şeklinde olmuyor. Zira çağdaş toplumlarda aile ve ekonomik hayatla ilgili başka sorunlar da yaşanmaktadır. Dolayısıyla anne baba hayatta olduğu hâlde, çocuklar ailenin güvenli ortamından değişik nedenlerle kopabilmektedir. Bu yönüyle modern toplumlarda kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların sorunları daha farklı boyutlar kazanmıştır. Ülkemizde 40 bin civarında sokak çocuğu olduğu belirtilmektedir. Bu rakamın daha yüksek olduğu şeklinde rivayetler de vardır. (Öner Ergenç, "Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar, Gençlerde Madde Kullanımı ve Bağımlılığı," Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu, Ensar, İstanbul 2010, 65.)

Bahsedilen problemin önümüzdeki yıllarda daha da tehlikeli boyutlar kazanacağı anlaşılmaktadır. Şu ifadeler, bu acı gerçeği ortaya koymaktadır: "Ailenin zayıflatılması en çok çocuklara zarar vermektedir. Bugün dünya ölçeğinde aileden mahrum yetişen milyonlarca çocuk, maalesef insani değerleri tanımadan büyümektedirler. Onların önemli bir kesimi, sıcak bir yuvaya hasret, sokakları mekân tutmuştur; fırsatçılık ve çıkarıcılık ihtirasıyla yanan bir ateş topu hâlinde büyümektedirler. Aileden kaçan çocukları, geleneklerin baskısından kurtulan özgürlük savaşçıları diye yüreklendirmeye devam ettiğimiz müddetçe, bu ateş topunun kucağımızda patlayacağına kuşku yoktur." (Kemal Sandıkçı, "Bir Medeniyet Projesi Olarak Aile," Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu, 35.)

Kimsesizlik, herhâlde hayatın en dramatik yönlerinden biridir. Çünkü insanın en önemli özelliği, kendi hemcinsleri ile

kurduğu ülfet ve muhabbet bağlarıdır. Dolayısıyla çevresinde konuşacağı, kaynaşacağı kimseler bulamaması, yalnızlığa terk edilmesi, insan için oldukça acı veren bir durumdur. Bu tür insanlar, yaşama şevklerini ve heyecanlarını yitirir, hayatları anlamsız bir hâle gelir. Karamsarlığa kapılıp kendilerine olan güvenlerini iyice kaybederler.

Hele bu yalnızlaşmayı bir genç yaşıyorsa, bunun duygulardaki tahribatı daha da onarılmaz bir hâle gelir. Zira bu dönem, değişim ve arayış dönemi olduğu için kaygılar, korkular ve gelecek endişeleri yaşanır. Gerek yalnızlığa terk edilmenin doğurduğu psikolojik bunalımlar, gerekse çocukluk ve gençlik döneminin getirdiği problemleri birlikte düşündüğümüzde, kimsesiz ve yetimlerin ne kadar acı dolu bir süreçten geçtiklerini daha iyi anlarız.

Zamanımızda kimsesiz ve korumasız çocukların hırsızlık, kapkaç, cinayet, fuhuş, uyuşturucu gibi karanlık işlerde suç a itildikleri bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla çocukları sokağın bataklığına saplanmaktan ve şer odaklarına yem olmaktan kurtarmak, önemli görevlerimizdendir. Kapılarımızı ve gönüllerimizi yetimlere ve kimsesiz çocuklara açmamız gerekir. Hatta bu hayırlı amelde acele etmek müminlere yakışan ve Allah'a yaklaştıran erdemlice bir davranış olacaktır. Böylece kimsesiz çocuk, ailesinden kopmanın ruhunda doğurduğu kasırgaları bir ölçüde dindirecek, sağlık ve eğitim ihtiyaçlarını karşılayacak, sevgi, ilgi ve güven boşluğunu dolduracaktır. ■

Bir Hadis Bir Yorum

Günün Şükrünü Eda Edebilmek

Hale Çerçibaşı *Diyanet İşleri uzmanı*

Enes b. Malik'ten nakledildiğine göre, Rasulüllah (s.a.s.) yatağına uzandığında şöyle dua ederdi: "Bizi yedirip doyuran, bizi içirip kandıran, (her konuda) bize yeten ve bizi sığındıran Allah'a hamdolsun. İhtiyaçlarını karşılayacak durumu ve sığınacak bir yeri olmayan nice kimseler vardır!"
(Müslim, Zikir, 64.)

"Bizi yedirip doyuran, bizi içirip kandıran, (her konuda) bize yeten ve bizi sığındıran Allah'a hamdolsun. İhtiyaçlarını karşılayacak durumu ve sığınacak bir yeri olmayan nice kimseler vardır!" (Müslim, Zikir, 64.) Allah Rasulü yatağına uzandığı zaman geçirdiği günün şükrünü bu duayla eda ederdi. Zira huzuru yerinde, bedeni sağlıklı ve günlük yiyeceği yanında olarak bir gün geçirmek, dünya nimetlerine sahip olmakla eş değerdi onun nezdinde. (Tirmizi, Zühd, 34.) Kulluğun gereği olan şükür (Bakara, 2/172; Nahl, 16/114.) vahye muhatap kılındığı yirmi üç yıl boyunca defalarca hatırlatılan hasletlerden biriydi. Hz. Peygamber'in Rabbine şükreden bir kul olabilmek gayesiyle geceleri ayakları şişinceye kadar namaz kılması, (Buhari, Teheccüd, 6.) yatıp kalkarken, yiyip içerken, yeni bir nimete kavuştuğunda dilinden "elhamdülillah" tespihini düşürmemesi, (Buhari, Deavat, 8; Müslim, Zikir, 64; Tirmizi, Deavat, 55; Ebu Davud, Libas, 1.) sevindirici bir haber aldığı anda ya da kendisine bir müjde verildiğinde şükür secdesine gitmesi (Ebu Davud, Cihad, 162.) hep bu sebeptendi.

İnsanın kimseye muhtaç kalmadan karnını doyurması, kendisini türlü tehlikelerden güvende hissedeceği bir mekâna sahip olması gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi şükretmek için yeterli sebeplerdir. Ne var ki çoğu zaman insan elindeki bu nimetlerin kıymetinin farkında bile değildir. Hatta bunlara zorunlu bir şekilde sahip olması gerektiğini düşünür ve kendini şükretmekten müstağni görür. Hâlbuki kendilerine karşı sonsuz iyilik sahibi olduğu hâlde insanların çoğunun şükretmediğini bildiren Yüce Allah, (Mü'min, 40/61.) kullarının nankörlük gafletine düşmelerini asla istemez. (Bakara, 2/152.) Onlara istedikleri her şeyi verdiğini hatırlatarak saymakla bitmeyecek nimetlerini (İbrahim, 14/34.) şöyle zikreder: O hiçbir şey bilmez hâlde dünyaya gelen insana kulaklar, kalpler ve gözler vermiş, (Nahl, 16/78.) onu yaratılmışların birçoğundan üstün kılmıştır. (İsra, 17/70.) Ona yeryüzünde imkân ve iktidar tanımış, geçim vasıtaları vermiştir. (Araf, 7/10.) Göklerde ve yerde ne varsa hepsini, (Lokman, 31/20.) geceyi ve gündüzü,

güneşi ve ayı, bütün yıldızları ona amade eylemiştir. (Nahl, 16/12.) Yağmurun müjdecisi olan rüzgârları göndermiş, (Rûm, 30/46.) yağmurla hayat verdiği ölü topraktan meyvelerinden yemesi için nice hurma bahçeleri, üzüm bağları yaratmış ve içlerinden pınarlar fışkırtmıştır. (Yasin, 36/33-35.) Denizleri onun emrine vermiş, (Nahl, 16/14.) bazısını susuzluğu giderecek şekilde içimi kolay, bazısını da tuzlu ve acı yaratmıştır. (Fâtır, 35/12.) Geçiminde birçok fayda sağlayan hayvanları ona boyun eğdirmiştir. (Yasin, 36/71-73.) Onun için evini huzur ve dinlenme yeri kılmış, dağlarda barınaklar var etmiş, kendisini sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta koruyacak zırhlar vermiştir. (Nahl, 16/80-81.)

Allah Teala, insana bahşettiği bütün bu nimetlere karşılık ona gösterdiği doğru yolda iki tercih sunar. İnsan dilerse şükreder dilerse nankörlük eder. (İnsan, 76/3.) Bununla birlikte kendisinden beklenen, bütün bu nimetleri bahşeden Rabbine nankörlük etmeyip şükretmesidir. (Bakara, 2/152.) Yüce Allah şükürün karşılığını muhakkak vereceğini (Nisa, 4/147.) ve nimetlerini daha da

arttıracağını vaad eder. (İbrahim, 14/7.) Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük eden de bilmelidir ki Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. (Neml, 27/40.) Şükre ihtiyacı olan Allah değil, kuldur. İnsan şükrettiği sürece elindeki nimetlerin gerçek sahibinin idrakinde olur ve kulluk bilincini muhafaza eder.

İnsanoğlu elindeki nimetin kıymetini çoğunlukla onu kaybettiğinde anlar. Hatta elinekinde sahip olduğu sürece nefsi daha da fazlasını istemeye sevk eder kendisini. Ancak nefsin isteklerinin sonu yoktur. Rasulü Allah insanın bu zaafını, "Âdemoğlunun bir vadi dolusu altını olsa, iki vadi olmasını ister! Onun ağzını ancak toprak doldurur." (Buhari, Rikak, 10.) hadisiyle ifade eder. O, kişinin hep daha fazlasını isteyip hâlini mali imkânlar bakımından ve bedenlen kendinden daha iyi durumda olanlarla kıyaslamasından ziyade kendisinden daha kötü durumda olanlara bakmasını tavsiye eder. (Buhari, Rikak, 30.) Nitekim Allah'ın verdiği nimetleri küçümsemek ve onların kıymetini bilmek adına en uygun davranış budur. (Müslim, Zühd, 9.)

Allah Rasulü'nün beyan ettiği üzere yemek, içmek, barınmak gibi ihtiyaçlar her ne kadar günlük hayatta zorunlu ve sıradan karşılanırsa da aslında bunların her biri şükretmeyi gerektiren nimetlerdir. Biz farkında olmasak da etrafımızda bu en temel ihtiyaçlarla imtihan edilen nice insanlar var. Fakirlik, kuraklık ya da savaşlar nedeniyle bir lokma ekmeğe muhtaç olan, içecek bir damla su için feryat eden, sığınacak bir çatı altı, gölgelik bile bulamayan birçok kimse var. Şükredilmesi gereken bu kadar nimete sahipken onları göz ardı edip küçümsemek, kendimize yapacağımız en büyük kötülük ve Rabbimize yapacağımız en büyük nankörlük olur. Günlük hayat telaşesinde böyle bir gaflete düşme ihtimali herkes için söz konusudur. Bu nedenle Sevgili Peygamberimiz ve önceki peygamberler gibi şükredenlerden olabilmek (Zümer, 39/65-66.) ve şükür duygusunu yitirmemek için şu dua ile Rabbimizden yardım talep etmeliyiz: "Allah'ım, seni zikretmek, sana şükretmek ve sana güzelce ibadet etmek için bana yardım et!" (Ebu Davud, Vitir, 26.) ■

örnek
hayatlar

Bestekâr Din Görevlilerimizden Râkım Elkutlu (Râkım Hoca)

Tanburi Ali Efendi'den sonra İzmir'de musikimizi tanıtan ve musikiden anlayan bir çevrenin oluşmasına yardımcı olan bu yüzyılın en dikkate değer bestekârlarındandır.

Ahmet Şahin Ak *Necmeddin Erbakan Üniv. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak.*

Hoca Râkım Elkutlu 1872 (Mehmet Nazmi Özalp'e göre doğum tarihi 1869'dur. İbnü-lemin Mahmut Kemal İnal'a göre 1872'dir. Hoş Sadâ s. 240'de İzmir'de doğdu. Babası İzmir'in tanınmış ailelerinden Hisar Camii İmam ve Hatibi Şuayb Efendi, annesi Sıdika Hanım'dır. İlkokulu mahallesinde bitirdikten sonra orta öğrenimini İzmir İdadisinde tamamladı. Zağralı Müderris İsmail Efendi'den dinî ilimler, amcası İzmirli Şeyh Neyzen Emin Dede Efendi'den de musiki öğrendi. Yine Mevlevi şeyhi olan dayısı Şeyh Nurettin Efendi'den de teşvik görmüştür. 1892'de babasının ölümü üzerine 20 yaşında Hisar Camii'ne imam ve hatip olmuştur. (Mustafa Rona. 50 Yıllık Türk Müsikisi

(İlaveli 3. Baskı) s.157.) Ölünceye kadar bu görevde kalmıştır. Amcası Şeyh Nayi Emin Dede'nin vefatından sonra Tanburi Ali Efendi'den beş yıl, Santo Şikâri'den on yıl eser meşk etmiştir. Klasik Türk Musiki-sinin büyük bestekârlarından olan Zekâi Dede'nin öğrencisi Aziz Efendi'den de faydalanmıştır. (Dr. Mehmet Nazmi Özalp, Türk Müsikîsi Tarihi -Derleme- II. cilt s. 59-60.) Musi-kimizin amelî ve nazari inceliklerini böyle

büyük hocalardan öğrenen Râkım Elkutlu, bestekârlığında bunu açıkça ispatlamıştır. Hepsî Mevlevî tarikatına mensup olan aile büyükleri ile Mevlevihane de yapılan ayinlere katılarak musikimizi tanımaya çalışmıştır. Bundan dolayı dinî musikimizi ve Mevlevîliği öğrenmiş, daha sonraki yıllarda Kudümzenbaşı olmuştur. Uzun yıllar İzmir Musiki Cemiyetinin başkanlığını yapmıştır.

Çok hızlı beste yaptığını ve şiir seçmekte çok titiz olduğunu, en çok Nahit Hilmi Bey, Orhan Rahmi Gökçe ile yeğeni Advîye Hanım'ın şiirlerini seçtiğini öğrencisi Hüseyin Mayadağ'ın anılarından öğreniyoruz. Her zaman yakınlarına bestekâr olarak İsmail Dede'yi rehber aldığını, büyük bestekâr olabilmek için her formda eser vermenin gerektiğini söylemiş.

Otuz beş yaşlarında iken dayısı şeyh Nurettin Efendi bir güfte vererek bir ayin bestelemesini istemiş. Ayinin bestesini bir gecede bitirerek ertesi gün tekkede ayinin hazır olduğunu söylemiş. İş ciddiye almadığını ve baştan savma bir beste yaptığını zanneden dayısı Râkım Hoca'yı kovmuş; fakat yakınlarının ısrarı ile

Râkım Hoca dinî ve dindışı musikimizin hemen her formunda 450'ye yakın eser vermiştir.

okunmasına razı olmuş. Ayin okunup bittikten sonra çok beğenilerek gönlü alınmış.

Karcıgar makamındaki bu ayin, Mevlevihaneler kapanıncaya kadar hemen her dergâhta okunmuş ve Konya Mevlevihanesince de beğenilmiştir. Râkım Hoca dinî ve dindışı musikimizin hemen her formunda 450'ye yakın eser vermiştir. Râkım Hoca 1948'de Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Tanburi Ali Efendi'den sonra İzmir'de musikimizi tanıtan ve musikiden anlayan bir çevrenin oluşmasına yardımcı olan bu yüzyılın en

dikkate değer bestekârlarındandır.

Son derece esprili bir kişiliği olan Râkım Hoca'ya bir gün, o zamanki değerine göre, 200 bin lirası olursa ne yapacağını sormuşlar, Râkım Hoca da "İlhamım kaçardı" demiş. (Özalp, a.g.e., s. 59-60.) ■

Râkım Elkutlu Hoca'ya ait bir tevşihin notası.

Kendini Bilme ve Sanat

İnsanın kendini inşa etmesinde tüm tecrübeleri etkindir. İnsan bilimde doğruyu, dinde ölümsüz Hakikat'i, sanatta ise güzeli arar. İnsanın aradığı tüm bu unsurlar aslında (ideal) insanı, İslam'ın diliyle ifade edecek olursak Allah'ın veryüzündeki halifesini varlığa getiren unsurlardır.

Dr. Kevser Çelik *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi*

Kendini bilmek adına hayatını kurban eden büyük bilge Sokrates, "bilgelik, kendini bilmektir"; kendini bilmek adına yollara düşen Türk düşünür Yunus Emre, "...İlim, kendini bilmektir..."; kendini bilmede rehber kabul ettiğimiz Hz. Muhammed (s.a.s.) "Nefsini bilen, Rabbini bilir." der. Rehberimiz Kur'an ise, "Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da kendilerine kendilerini unutturduğu kimse-ler gibi olmayın..." (Haşr, 59/19) diye buyurur. Felsefenin ve tasavvufun temel prensibi olan kendini bilmek, aslında insanın kendini arama, kendini keşfetme serüvenidir. Kendini bilme serüveninde insanın kendini bulması ve kendini inşa etmesi bir bütün olarak gerçekleşmektedir. Dolayısıyla insanın kendini inşa etmesinde tüm tecrübeleri etkindir. İnsan bilimde doğruyu, dinde ölümsüz Hakikat'i, sanatta ise güzeli arar. İnsanın ara-

dığı tüm bu unsurlar aslında (ideal) insanı, İslam'ın diliyle ifade edecek olursak Allah'ın veryüzündeki halifesini varlığa getiren unsurlardır.

İnsanda var olan estetik duyguyu görünür kılan sanat, toplumları dönüştürücü gücüyle medeni toplumu, insanları dönüştürücü gücüyle kültürlü, medeni insanı inşa eder. Buna göre sanat, toplumda ve toplumun üyesi olan insanda 'kendini sevmeye ve kendine saygı duymaya' ve zarafet duygusunu geliştirir. Sanat da ancak bu duyguların geliştiği bir ruhun eseridir.

"Yaratanların en güzeli" (Mu'minun, 23/14.) Allah, "en güzel biçimde yarattığı" (Tin, 95/4.) insanı, güzelden ve güzellikten zevk alacak şekilde estetik duyguyla donatmıştır. Ancak bu duygunun gerçekliğe dönüşmesi, ortaya çıkması insanın kendini bilmesiyle müm-

kündür. Aksi takdirde güzel dediğimiz şey, sanat olarak kabul ettiğimiz şey, estetik zevk dediğimiz şey bir anlamda eğlenceyle eşitlenecektir. Kendini bilmemenin sonucunda “karakterin gevşediği ve eridiği yerde ilim hoşla gitmeye, sanat ise eğlendirmeye gayret eder. Filozoflar ve sanatçılar asırlardan beri hakikati ve güzelliği, insanlığın derinliklerinde aramakla meşgul görünüyorlar.” (Schiller, Estetik Üzerine, Türkçesi: Melahat Özgü, İstanbul: Kaknüs Yayınları 1999, s. 36.) O hâlde “kendinin olan şeyleri (ya da kendini) bilmeyen kimse başkalarına ait olan şeyleri (sanatı) de bilemez.” (Michel Foucault, Huck Gutman ve Patrick H. Hutton, Kendini Bilmek, Türkçesi: Gül Çağalı Güven, İstanbul: Om Yayınları, 1999, s. 20.)

Sanatçı, duygu ve düşünceleriyle diğer bir ifadeyle ben'iyle eserini ortaya koyarken tecrübe dünyasına yenilerini ekleyerek zenginleştirirken; sanatın alıcısı ise bu tecrübeyle bağ kurarak tecrübe dünyasında yenilerini var ederek zenginleştirir. Sanatla zenginleşen bu tecrübe, kendini bilme ve kendini yapma sürecinde insanın varlık değerine, Gerçek Varlık'a daha da yaklaşma şeklinde anlam kazandırır. Böyle bir yaşam felsefesini tüm içtenliğiyle benimseyen insan, kendine ve çevresine farklı bir gözle bakmayı bir eyleme dönüştürür, kişi olma ve kişiliğini geliştirme fırsatını bulur. Kendi dünyasında ve yaşantısında sanata, estetik duygulara kucak açan insan, duyan, düşünen ve üreten bir yapıya bürünür. Bu yapıyla insan, estetik duygusunu bir hayat tarzına dönüştürür. Aynı zamanda kendini ve çevresini daha iyi ve daha güzel doğru geliştirme isteğini canlandırır. İnanan insan kendini sanatla görünür kılar. Öyleyse, “sanat ve güzelliği tanımak, insanı tanımak.” (Ali Şeriatî, Sanat, Tercüme: Ejder Okumuş, Sait Okumuş, Şamil Öçal, Ankara: Fecr Yayınları 2008, s. 21.) demektir. Kendini bulan güzel insan ya da güzel ruh, düşüncesiyle, bakışıyla, konuşmasıyla, eylemiyle güzelliğini sergileyebilir.

Süleymaniye Camii

Namaz, güzeli arayan insan ile en güzelin buluşması olarak anlaşılmalıdır. Yaptığı işin iyi ve güzel olmasından Allah'ın hoşnut olacağını uman mümin, hem ibadetinde hem de ibadetini yapacağı mekânda estetik duyguyu yaşar. Bunun en canlı örnekleri, güzellik ve zarafetiyle görenlerin gözünde ve gönlünde estetik zevk uyandıran ve yaşatan Süleymaniye'dir, Sultanahmet'tir.

İnanan insan hür bir şahıs olduğu için kendisinde bir dünya yaratmalı ve kendisinde bir dünya bulunduğu için bir şahıs olmalıdır. Bilinçli olarak güzellik arayışındaki sanatta da insan sınırlı bilinciyle tabiatın sınırsız doğurganlığını kendisi gibi benimseyerek (A. N. Whitehead, Adventures of Ideas, New York: The Free Press, 1967, s. 272.) kendini bulma ve inşa etme teşebbüsü sergiler. Kendinde var olan medeni güzellik ve incelikleri ortaya çıkarak medeniyetler kurar.

"Din ve irfanın kucağında doğmuş, bu iki memeden süt emmiş" (Şeriati, a.g.e., s. 104.) olan "sanat eseri, görünmeyenden (Allah'tan) gelen bir mesajdır." (Whitehead, Adventures of Ideas, s. 271.) "Görünmeyen'den gelen mesaj" olduğu için "sanatın kaynağı, (insandaki) yeniden-yaratma arzusunda mevcuttur. (Bu yeniden-yaratma arzusundan dolayı) tekerrürün bazı biçimlerinde, hem kendimizin hem de atalarımızın duygusal hayatını yeniden yaşamak için kişisel eylem ya da kavrayışlarımızla geçmiş ve geleceği dramatize etme ihtiyacı duyarız. ... Bu yüzden sanatın kayna-

ğı, oyun, dinî ritüeller, kabile seremonileri, dans, mağara resimleri, şiir, edebiyat, düzyazı ve müzikten ortaya çıkan törensel gelişmelerdedir." (Whitehead, Adventures of Ideas, s. 271.) "İnsanlık ritüellerle sanatkâr olmuştur." (A. N. Whitehead, Religion in the Making, New York: Fordham University Press 1996, s. 21.) derken, ibadetleri, kendini bilme sürecinde insanın kendini inşa etmesi olarak anlıyoruz. Namaz, 'güzeli arayan insan ile en güzelin buluşması' olarak anlaşılmalıdır. "Yaptığı işin iyi ve güzel olmasından Allah'ın hoşnut olacağı"nı uman mümin, hem ibadetinde hem de ibadetini yapacağı mekânda estetik duyguyu yaşar. Bunun en canlı örnekleri, güzellik ve zarafetiyle görenlerin gözünde ve gönlünde estetik zevk uyandıran ve yaşatan Süleymaniye'dir, Sultanahmet'tir.

Söz konusu ritüeller/ibadetler, hayatın zorunlulukları ve zorlukları arasında bir ışık gibi ruhumuzda uyanan bir tecrübeyi yeniden üretir ve inananın sanat adına sergilemek istediği çabayı kutsal olana dönüştürür. Buna göre bir anlamda duygu derinliğinin ya da insanlığın derinliğinin çözülmesi olan sanat eseri, herkesin görünür kılabilceği bir tecrübe değildir. Güzel sözün sahibi, güzel ruhlu insandır. Ruhtaki güzelliklerin kelimelerle varlığa büründüğü "...güzel bir söz, kökü sağlam, dalları göğe yükselen bir ağaç gibidir." (İbrahim, 14/24.) Her güzel de, sadece güzelliği anlayanlar için sevimlidir (İmam Gazali, İhyau 'Ulûmi'd-din, Tercüme: Ahmed Serdaroğlu, İstanbul: Bedir Yayınevi 1975, s. 697)

Gizemi özgürlüğünden kaynaklanan sanatın varlık kazanması, öncelikle insanın inancında yaşadığı canlılığın özgürce kanatlanmasıyla mümkündür. İnsan bu yolla bütün yeteneklerini gerçekleştirme ve geliştirme fırsatı yakalar.

Sanatın yüceliği ve kutsallığı, insanın kendini bilmesinde ve 'insanın insan olması'nda ortaya çıkar. ■

Din Hizmetleri ve Cami Musikisi

Burada esas olan musiki değildir ancak, İslam'a duyulan saygı ve sevginin bir tezahürü olarak ibadetleri bir sanat inceliği ve güzelliği ile yapmanın bir sonucudur. Güzel yazı (hüsnühat) nasıl Kur'an-ı Kerim'e duyulan sonsuz saygı ve sevginin bir tezahürü olmuşsa, güzel ses ile ibadetleri icra etmek, müzik sanatını kullanarak Allah'a yakarış ve ibadetlerde böyle bir anlayışın eseridir.

Ahmet Şahin Ak *Necmettin Erbakan Üniv. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak.*

Musikinin geçmişi, insanlık tarihi kadar eskidir. Bilim adamları, insanların ilk devirlerde bile duygu ve düşüncelerini musiki ile anlattıkları hususunda bazı tespitler yapmışlardır. Musikinin dinden doğduğu düşüncesi de bugün musiki tarihçileri, felsefeciler ve sosyologlar tarafından benimsenmektedir.

Totemizm, Şamanizm, Animizm gibi dinlerde musikinin önemli rolü vardı. Bu dinlerin etkisindeki toplumlarda müzisyenler aynı zamanda din adamları idiler. İslamiyet'i kabulden önce atalarımızın dini olan "Şamanizm'de (veya Gök tanrı dini) "Kam", "Bakı" ya da "Şaman" denilen din adamları ellerindeki çalgı ile çalıp söyleyerek dinî

mesajlarını iletirlerdi. İslamiyet de bu sanatın karşısında olmamıştır. Ancak her olgu gibi musikinin de iyi ve doğru yolda; iyi ve güzel duyguları hissettirip, ortaya çıkaracak şekilde kullanılması istenmiştir.

"Türk Din Musikisi"ni başlıca iki bölümde ele almak gerekir bunlardan biri "Cami Musikisi" diğeri de "Tekke Musikisi" veya başka bir tanımlama ile "Tasavvuf Musikisi"dir.

Burada esas olan musiki değildir ancak, İslam'a duyulan saygı ve sevginin bir tezahürü olarak ibadetleri bir sanat inceliği ve güzelliği ile yapmanın bir sonucudur. Güzel yazı (hüsnühat) nasıl Kur'an-ı Kerim'e duyulan sonsuz saygı ve sevginin bir tezahürü

olmuşsa, güzel ses ile ibadetleri icra etmek, müzik sanatını kullanarak Allah'a yakarış ve ibadetlerde böyle bir anlayışın eseridir.

Sanat, tasavvufta ve dinde önemli bir etken olmakla beraber, amaç değildir. Asıl amaç sanatın incelik ve merhalelerini kullanarak ruhumuzu yüceltip Allah'a (c.c.) yaklaşmaktır. Musiki ve sema zikirlerinde sadece işitme duyumuza değil, aynı zamanda gözümüze hitap eden tenasüp ve estetiğin bize yaşattığı deruni ve beşerî zevki, ilahî bir zevk ve mest hâline getirme gayesini güden tasavvuf anlayışı çerçevesinde sanatın tek başına çok şey ifade etmediği anlaşılabilir.

Ruhlar yaratıldığında, Yaratıcı tarafından "Elestü bi Rabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?)" diye hitap olundu. Ruhlar "Kalû, belâ (evet dediler)" ve bu "Rabbani" hitap ile mest oldular.

Kâinatın bidayetinde olduğu gibi nihayetinde de musiki vardır. Allah (c.c.), cesetlere

"Kalkın, mahşer yerinde toplanın" diyebilirdi. Fakat bu emri söz ile değil İsrail (a.s.) Sur'a üfleyeceği bir çeşit musiki denilebilecek ses ile tebliğ edecektir.

İnsanın dünya hayatına başlaması ve kendisine bir isim konulması, kulağına okunan ezan ve kamet ile, yani bir bakıma musiki ile başlamaktadır. İnsanın dünya hayatının sonunda ise yine musiki ile anlam kazanan "sala" verilmesi, musikinin ne kadar fonksiyonel olduğunu ortaya koymaktadır. Büyük mutasavvıf Hz. Mevlana da Mesnevi'sine "Bişnev in ney (Dinle bu neyi)" diye başlayarak; dinlemenin, işitmenin, sesin yani musikinin önemini vurgulamıştır.

İslam Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.s.), Kur'an'ın güzel sesle ve bir kaideye bağlı ahenkle okunmasını emretmiştir. Tecvit ve kıraat böylece doğmuştur ki, bu ilimlerin musiki ile yakın ilişkileri vardır. Bu ilişkinin önemine binaen Osmanlı müellifleri musiki

için, "Musiki-i İlm-i Şerif" ibaresini kullanmışlardır.

Din görevlilerimiz ve musiki

Günümüzde din görevlilerimizin bazıları-
nın musiki ilmini yani, makam ve usuller
ile dinî musiki repertuarını bir şekilde
öğrendiklerini biliyoruz. Bu öğrenim bu yıl
yapılan değişikliğe kadar İlahiyat Fakülteleri
ve daha önceleri ise Yüksek İslam Enstitüsü
müfredatında bulunan "Dinî Musiki" dersle-
rini aldıkları için gerçekleşmiştir. Ne yazık ki
bu yıl yapılan bir değişiklikle İlahiyat Fakül-
telerinin ders programlarından Dinî Musiki
dersleri çıkarılmıştır.

Din görevlilerimizin kıraatlarının daha tesirli
olması bakımından musikinın son derece
ehemmiyeti vardır. Çünkü güzel ses ve mana-
ya uygun bir makamla yapılan Kur'an tilaveti,
sala ve ezan gibi ibadetlerin halk üzerindeki
tesirleri çok daha kuvvetli olmaktadır.

Güzel ezan okuyabilmek için iyi bir ses ma-
teryaline sahip olmakla birlikte, asıl gerekli
olan sesin eğitilmiş olmasıdır. Ses eğitimi
"İnsanlara sesini konuşurken ve şarkı söyler-
ken, anatomik ve fizyolojik yapı özelliklerine
uygun olarak kullanılabilmesi için gereken
davranışları kazandırır. Önceden tespit edil-
miş ilke ve yöntemlerle planlanan hedeflere
yönelik olarak uygulanan, planlı programlı
bir etkileşim sürecidir." Bu etkileşim süreci
içerisinde bireye sesin oluşumu, kullanılma-
sı ve korunmasına ilişkin doğru davranışlar
kazandırılması hedeflenir.

Ses eğitimi solunum-fonasyon-rezonans-ar-
tikülasyon olmak üzere dört temel davranış
alanından oluşur.

Solunum doğru ve güzel ses elde edebil-
mek için gerekli olan en önemli ögedir.
Doğru solunum yapmak sesi oluşturma
aşamasında ilk basamak olarak da kabul

Din görevlilerimizin kıraatlarının
daha tesirli olması bakımından
musikinın son derece ehemmiyeti
vardır. Çünkü güzel ses ve manaya
uygun bir makamla yapılan Kur'an
tilaveti, sala ve ezan gibi ibadetlerin
halk üzerindeki tesirleri çok daha
kuvvetli olmaktadır.

edilebilir. Günlük yaşantı esnasında soluk
alıp verme hareketleri farkında olmadan
(refleks olarak) tekrarlanır. Ses kullanımı
sırasında ise soluk alma daha çabuk, soluk
verme ise denetimli ve kontrollü olarak
bilinçli bir şekilde ve söylenecek müzik
cümlesi için gerekli olan süre içerisinde
yapılmalıdır.

Basit bir misal vererek yazımıza son vere-
lim: Sabah ezanı bilindiği gibi saba veya
bestenigâr gibi hüznü makamlardan okun-
maktadır. Eğer bu makamlar yerine mesela
nihavent makamında okursanız bu etkiyi
oluşturamaz ve ruha tesir edemezsiniz. Yine
musiki bilen bir imamın kıldırıldığı namazın
rükûnları arasındaki irtibat, yani secdeye
giderken söylenen lafza-i celal ile iftidah
tekbirindeki lafza-i celal farklı tonlamalarda
olmaktadır. Eğer imam musiki bilmiyorsa
bu tonlamalar yanlış olacağından rükûnlar
arasında cemaati yanıltan komutlar ortaya
çıkacaktır.

Yine güzel ses ve ahenkle kılınan bir namaz
ruha hoş geleceği için cemaati daha çok cezbe-
decek ve cami cemaatini çoğaltıp aynı zaman-
da ibadeti bir zevk hâline getirecektir. ■

fıkıh köşesi

Din İşleri Yüksek Kurulundan

Bir vaktin namazı kılınırken diğer namazın vakti girerse kılınmakta olan namaz bozulur mu?

Bir vaktin namazı kılınırken diğer vaktin ezanı okunsa, namaz tamamlanır. (Buhari, Mevakit, 28.) Bu namazı kaza etmeye de gerek yoktur. Ancak unutmamak gerekir ki bir özür olmadan namazı son vaktine bırakmak tahrimen mekruhtur.

Sabah ve cuma namazı dışında namaz kılarken vaktin çıkmasının o namazı bozmaya-çağı konusunda âlimler görüş birliği içindedir. Sabah namazında ise güneş doğarken namaz kılmayı nehyeden hadislerle dayanan İmam Ebu Hanife güneşin doğmasının kılınmakta olan namazı bozacağını söylemiştir. Bunun yanında İmam Ebu Yusuf ve Muhammed son oturuşta teşehhüt miktarı oturulmuşsa namazın bozulmayacağını ifade etmişlerdir. Diğer mezhepler ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sabah namazının bir rekâtı kılındıktan sonra güneş doğar veya ikinci namazının bir rekâtı kılındıktan sonra güneş batarsa o namazın tamamlanacağını ve geçerli olacağını bildiren hadisine (Buhari, Mevakit, 27.) dayanarak namaz kılarken vaktin çıkmasının o namazı bozmayacağını belirtmişlerdir.

Buna göre sabah namazında ihtilaf bulunmakla birlikte bir vaktin namazı kılınırken diğer vaktin ezanının okunması kılınmakta olan namazı bozmaz.

Kunut duasını bilmeyen bir kimse ne yapar?

Sözlükte Allah'a ihlasla kulluk etmek, namaz ve duayı uzatmak, sükût etmek, dua etmek, ibadet kastıyla ayakta durmak gibi anlamlara gelen kunut, dinî bir terim olarak, namazda rükûdan önce veya sonra ayakta dua etmeyi ifade eder.

Hanefilere göre, vitir namazının üçüncü rekâtında kunut yapmak vaciptir. Kunutta tekbir almak ve kunut duaları olan "Allahümme inna neste'inuke" ve "Allahümme iyyake na'büdü" dualarını okumak ise sünnettir. Bu duayı bilmeyen kimse "Rabbena atina" duasını okur veya üç defa "Allahümmeğfir li" der. Namazda kunutu unutan kişi, namazın sonunda sehiv secdesi yapar.

Şafii ve Malikilere göre ise, sabah namazının ikinci rekâtında, rükûdan sonra kunut yapılır. Sabah namazında kunut yapmak Şafiilere göre sünnet, Malikilere göre ise müstehaptır. Şafii veya Maliki imamın arkasında sabah namazı kılan bir Hanefi, dilerse kunut duasına katılır, dilerse sessizce bekler.

Namazda dudaklar hiç kıpırdatılmadan yapılan kıraat ile kıraat şartı gerçekleşmiş olur mu?

Konuşabilen kişinin namazda Fatiha ve diğer sureleri, dili kıpırdatmaksızın ve ses çıkartmaksızın zihinden tekrarlaması okuma (kıraat) sayılmaz. Böyle yapmakla namazın rüknu olan kıraat yerine getirilmiş olmaz. Kişinin kendi duyabileceği bir sesle, fısıldar gibi, harfleri yerlerinden çıkartarak ve eğer yanında başkaları varsa onları rahatsız etmeyecek bir şekilde okuması gerekir.

Namazda Fatiha suresi okunduğunda “âmin” demenin hükmü nedir?

Âmin, Yüce Allah'ın kabul etmesini temenni amacıyla duanın sonunda söylenen sözdür. Peygamberimiz (s.a.s.) duanın sonunda “Âmin” denilmesini tavsiye etmiştir. (Müslim, Salat, 62, 87; Buhari, Ezan, 111; İbn Mace, İkame, 14.)

Hanefi mezhebine göre Fatiha'nın sonunda “Âmin”in gizli söylenilmesi sünnettir. Bu konuda imam, cemaat ve yalnız başına kılanlar arasında fark yoktur. Ancak, yanındakileri rahatsız edecek şekilde bağırarak âmin demek doğru değildir.

Şafii ve Hanbeli mezheplerine göre ise âmin; açık kıraatli namazlarda açıktan, gizli kıraatli namazlarda gizlice söylenir.

İmamdan farklı bir mekânda hoparlör bağlantısıyla imama uyulabilir mi?

Cemaatle namaz kılınırken imamla cemaatin yerlerinin hakikaten veya hükmen bir olması gerekir. Bu birlik, safların bitişik olmasıyla sağlanır. Eğer namaz aynı bina içinde kılınıyorsa, içerdeki mekânları bir sayılır. Bu itibarla, çok katlı binalarda mescit olarak kullanılan bir katta cemaatle namaz kılınırken, bu kat cemaati almadığı takdirde, alt veya üstten bu kata bitişik katlarda duran cemaatin, hoparlör veya müezzinin tebliği ile imamın intikallerinden haberdar olmaları hâlinde, imama uymaları sahihtir. İmamı veya imamı görenleri görmeleri şart değildir. Ses bağlantısının kesilmesi durumunda ise, imamın hareketlerinin takip edilememesi sebebiyle imama uyanların namazları bozulur.

İmama uyan biri Fatiha okuyabilir mi?

Hanefi mezhebine göre cemaatle namaz kılarken, imama uyan kimse Fatiha'yı ve ardından okunan ayet veya sureyi imam ile birlikte okumaz. İmama uyan cemaatten, namazda Kur'an okuma yükümlülüğü tamamen düşer. Şafii ve Hanbeli mezheplerine göre ise okuma yükümlülüğü tamamen düşmez. İmama uyan kişi, imamın sessiz okuduğu namazlarda, namaz başından itibaren Fatiha ve sureyi okur. Sesli okunan namazlarda ise, imamın Fatiha'yı bitirip kısa ara vermesi esnasında sadece Fatiha'yı okur.

Hanefiler, “Kur'an okunduğu zaman onu dinleyiniz ve susunuz ki merhamet olunasınız.” (A'raf, 7/204.) ayetini ve “Kim imamın arkasında namaz kılsa, imamın kıraati onun da kıraatidir.” (İbn Mace, İkametü's-salat, 13.), “İmam, kendisine uyulmak için öne geçirilmiştir.” (Buhari, Salat, 18.), “İmam okuyunca susun.” (İbn Mace, İkametü's-salat, 13.) gibi hadisleri delil kabul etmektedirler. Şafiiler ise “Fatiha'yı okumayanın namazı yoktur.” (Müslim, Salat, 34.) hadisi ve benzerlerinin genel anlamına itibar etmektedirler.

Farklı mezhepten bir imama uyararak namaz kılınabilir mi?

Mezhep farklılığı namazda iktidaya (imama uymaya) engel değildir. Dolaşısıyla bir kimse, başka mezhepten bir imama uyararak namaz kılabilir. Aksi görüşte olanlar varsa da kişi, imamın kendi mezhebindeki şartlara aykırı bir davranış içinde bulunup bulunmadığını araştırması da gerekmez.

Mustafa Mulani

(İrlandalı, Eski Piskopos)

Haz: Prof. Dr. Abdülaziz Hatip *Marmara Üniv. İlahiyat Fak.*

Aslen İrlandalıyım. İnançlarına son derece bağlı Katolik bir ailede dünyaya geldim. Bizim oralarda her baba, oğlunun Hristiyanlık dinine hizmet eden bir papaz olmasını arzu eder. Çünkü bu, aile için büyük bir onurdur. Bu nedenle ben de bir dinî lisede okudum. Ardından altı sene Felsefe ve İlahiyat okumak için Saint Patrik Üniversitesi'ne bağlı bir dinî fakülteye girdim. Tüm tahsilim boyunca İslam hakkında tek kelime bile duymadım.

1971 yılında mezun olduktan sadece iki ay sonra misyonerlik hizmeti için Amerika'ya gittim. Bizim fakülte her sene iki yüz tane papaz mezun ediyordu. Amerika'dan piskoposlar gelir ve değişik bölgelerde misyonerlik hizmeti için mezunların çoğunu götürürlerdi. Ben de New Georgius eyaletinde papaz olarak görev yaptım. Her seviyedeki insanlar için dinî oryantasyon programlarını hazırlama ve bu işi yapacak kimselerin eğitiminden sorumluydum.

Bu işimin yanı sıra Katolik lisesinde din derisi öğretmenliği yapıyordum. İnsanlara doğru yolu göstermek ve onlara güzel rehberlik etmek için araştırma ve okumayı çok sevdim. Araştırma ve incelemede derinleştikçe inancım konusunda kuşku duymak gibi tu-

haf duygulara kapıldım. Durumu Başpiskoposa açmaya karar verdim. Huzuruna çıktım ve "İsimden kuşku duyuyorum; hatta bizim inancımıza göre Tanrıya iman konusunda bile şüphelerim var." dedim. Bana temkinli davranmamı ve etraflıca düşünmemi tavsiye etti. Bir yıl kadar süre tanıdı. Bu zaman zarfında konuyu sükûnetle değerlendirmemi söyledi.

Öte yandan ruhbanlık düşünce ve uygulamasını da kabullenemiyordum. Bu düşünceye göre, çoğu Hristiyan din adamının Papanın emriyle evlenememesini aklım almıyordu. Bunu insan tabiatı ve fitratına aykırı buluyordum.

Kuşkularımı katlayan ve beni şaşkınlık içinde yaşamaya mahkûm eden sebeplerden bir kısmı bunlardı. Söylediklerime kendim inanmadan insanlara nasıl vaaz edebilirdim ki? Bu nedenle henüz İslam hakkında hiçbir şey bilmeden istifa ettim.

İslam'ı daha fazla tanımak istedim. Bunun için İslam tarihini ve İslam medeniyetini incelemeye merak sardım. Bu arada bazı Müslüman âlimlerin konferanslarına da devam ettim. Konuşmaların konusu genellikle Kur'an, hadis, İslam'ın esasları vs. idi. Bu, tamamen meRâkımı gidermeye yönelikti.

Hiç unutmam o dönemde Mısır'ı, oradaki Ezher Üniversitesi'ni ve bunların büyük İslami rolünü duymuştum. Hatta ilk defa Ezher'in adını duymam, bu üniversitenin iki öğretim üyesinin, Harvard Üniversitesi'nin üç yüzüncü yıl dönümü münasebetiyle düzenlenen törenlere kendi kıyafetleriyle katılmaları ve yaptıkları konuşmada Ezher'in dünyanın en eski üniversitesi olduğunu belirtmeleriyle oldu. Bu törenlere dünyanın tüm köklü üniversitelerinden temsilciler iştirak etmişti. Bu görüntü ve resimler üniversitenin kayıtları arasında yer almaktadır.

Bu nedenle doktora tez konusu olarak, 'İslam Âlimleri ve Şeyh Abdülmecid Selim'den Günümüze Mısır Sosyal Hayatındaki Rollerini' seçtim.

Ramazan ayında Mısır'a geldiğimde, halkın çok muntazam ve düzenli bir hayat sürdürdüğünü fark ettim. İnsanlar ezanı duyunca camilere gidiyorlar, orada güzelce abdest alıyor ve son derece düzenli saflar hâlinde namaza duruyorlardı. Akşam olunca cadde ve sokaklar tamamen boşalıyordu.

Yine o günlerde hemen tüm Müslümanların akşamdan sonra camilere akın ettikleri, yatışı ve teravih dedikleri iki namaz kılmaları da dikkatimi çekti. Namazdan sonra insanların bir kısmı dükkânlarına ve iş yerlerine gidiyor, orada, sahur dedikleri geç vakte kadar kalıyorlardı. Ardından da sabah namazını kılıp yatıyorlardı. Tüm bunlara bakarak toplumun, hayatını dinî ölçülere göre düzenlediği kanaatine varmışım.

Bütün insanların son, hak din olarak İslam'a inanması gerektiğine kesin kanaat etmeme rağmen Müslüman olmadan önce tam dört ay tereddüt ettim. Bu zaman zarfında hep vereceğim kararı tüm yönleriyle gözden geçiriyor ve büyük bir teenniyle hareket ediyordum. Bir insanın dinini değiştirmesi kolay değildi. Dört ay sonra Allah gönlümü tam olarak İslam'a açtı. Allah'ın hak dinine girmek nasip oldu. Adımı Mustafa Mulani olarak değiştirdim. Mustafa, Hz. Peygamber'in mübarek adıydı.

Müslüman olduğum anda, ruh ve kalbimi âdeta kanatlandıran apaydınlık bir âleme girdiğimi hissettim. Kelime-i şehadeti getirdiğimde dünyada hiçbir şehadetname (diploma) ile kıyaslanamayacak bir şehadetname kazandığımı hissettim. Sanki omzumdaki tüm yükler, ağırlıklar, kaygı, endişe, şüphe ve mutsuzluklar bir anda indi. O ana kadar ömrümde hiç duymadığım bir ferahlık ve mutluluk duydum.

O anda Hz. Muhammed'in peygamber ve rasullerin sonuncusu olduğuna tüm kalbimle iman ettim. Batılıların çeşitli bahanelerle tenkit konusu ettikleri sünnet ve şeriatine tam kanaat getirdim. Her bir meselesinin birçok hikmetinin olduğuna inandım. ■

Arap dilinde haddi aşan ve sınıra tecavüz eden her şeye fâhîş denir. Dolayısıyla kötü ve çirkin olan bütün söz, eylem ve davranışlar bu kelimenin kapsamına girer. Kötü ve çirkin bir davranış olan cimrilik de fuhş olarak ifade edilmiştir.

Kur'an Kavramları

Fâhîş ve Fahşa

Doç. Dr. İsmail Karagöz *Rehberlik ve Teftiş Başkanı*

1. Sözlük anlamı

Fuhş, fâhîş, fâhîşe (çoğulu) ve fahşa kelimelerinin türediği "f-h-ş" kökünün asıl anlamı; "bir şeyin kötü ve çirkin olmasıdır." Arap dilinde haddi aşan ve sınıra tecavüz eden her şeye fâhîş denir. Dolayısıyla kötü ve çirkin olan bütün söz, eylem ve davranışlar bu kelimenin kapsamına girer. Kötü ve çirkin bir davranış olan cimrilik de fuhş olarak ifade edilmiştir. (İbn Fâris.)

2. Kur'an-ı Kerim'deki anlamı

Kur'an-ı Kerim'de "f-h-ş" kökünden gelen 24 kelime şu anlamlarda kullanılmıştır:

a) Zina yani evlilik dışı cinsel ilişki. (Nisa, 4/15, 19, 22, 25; Yusuf, 12/24; İsrâ, 17/32; Necm, 53/32.) Kur'an'da zina haram kılınmış, çok kötü, çok çirkin, edep dışı ve isyan olan bir eylem olarak görüldüğü için "fâhîşe" olarak nitelenmiştir. Zina, dünyada had cezası konulan büyük günahlardan biridir. (Nur, 24/2.) Kur'an'da, zina etmek şöyle dursun zinaya vasıta olacak söz, eylem ve davranışlar da yasaklanmıştır. "Zinaya yaklaşmayın, çünkü zina, son derece çirkin bir iştir (fâhîşe) ve çok kötü bir yoldur." (İsrâ, 17/32.)

b) Eşcinsellik, homoseksüellik, lutilik. (Araf, 7/80; Neml, 27/54;

Ankebut, 29/28.) Lut peygamberin kavmi ile ilgili olarak "Hakikaten siz kadınları bırakıp, şehvetle erkeklerle yaklaşıyorsunuz, hayır, siz haddi aşan bir toplumsunuz." ayetinde (Araf, 7/81.) ifade edilen çok çirkin, çok kötü, pis, edep ve ahlak dışı ve fitrata aykırı bir eylemdir, haddi aşmak, cehalet (Neml, 27/54.), sapkınlık ve büyük günahıdır. Bu sebeple (Neml, 27/55.) Yüce Allah, Lut kavmini üzerlerine taş yağdırmak suretiyle helak etmiştir. (Hud, 11/82.) Peygamberimiz (s.a.s.); "Allah, Lut kavminin yaptığını yapana lanet eder." buyurmuştur. (İbn Hanbel, I, 309, 317.)

c) Kişinin evlenme yasağı olan kadınlarla evlenmesi. Nisa suresinin 22'nci ayetinde cahiliye döneminde üvey anne ile yapılan evlilik "fâhîşe" olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla dinen evlenilmesi yasak olan erkek ve kadınların birbirleri ile evlenmeleri "fâhîşe" denilecek nitelikte çok çirkin bir eylemdir. Bu kapsamda enest ilişkilerin de "fahşa" olduğunu söylememiz gerekir.

ç) Eşlerin birbirlerine kötü davranışları ve eziyet etmeleri (nüşuz). Nisa suresinin 19'uncu ayetinde geçen "fâhîşe-i mübeyyine" tabiri ile hangi davranışın kast edildiği konusunda müfessirler farklı açıklamalar yapmış-

lardır. Bu tabir ile nüşuz yani eşlerin birbirlerine başkaldırmaları ve saygısızlık etmeleri, eşe ve aile fertlerine eziyet etmek, kindar, kötü ahlaklı, kötü sözlü ve geçimsiz olmak veya zina (Hazin ve Kurtubi; Nisa, 4/19.) Ahzab suresinin 30'uncu ve Talak suresinin birinci ayetinde geçen "fâhişe-i mübeyyine" tabiri ise nüşuz ve kötü ahlak anlamındadır. (Taberani, Ahzab, 33/30; Talak, 65/1.)

d) Çirkin söz, eylem ve davranışlar. (Bakara, 2/169; Nur, 24/21; Şura, 42/37; Necm, 53/32; bk. Beydavi, I, 240, II, 540; Hazin, VI, 111, 414.) Kur'an'a, sünnete ve akliseline uygun olmayan her türlü çirkin söz, eylem ve davranışlar fuhş yani edepsizlik ve hayasızlıktır.

e) Cimrilik etmek, zekâtı vermemek. (Bakara, 2/268; bk. Beydavi, I, 423.)

f) Büyük günahlar, haramlar. (Al-i İmran, 3/135; En'am, 6/151; Araf, 7/28-29, 33; 28; Nahl, 16/90; Nur, 24/21; Şura, 42/37.)

g) İman ve ibadetlerde Allah'a ortak koşmak, müstehcenlik ve çıplaklık. (Araf, 7/28-29; bk. Hazin, II, 540.)

Özellikle ayet ve hadislerin etkisi ile dilimize Arapçadan çok sayıda kelime girmiş, ancak kelimelerin bazıları kısmen, bazıları tamamen anlam değiş-

mine veya anlam daralmasına uğramıştır. Arapçadan Türkçeye giren "fuhş" ve "fâhişe" kelimeleri, anlam daralmasına uğramış birincisi zina, ikincisi zinakâr kadın anlamında kullanılmıştır. Hâlbuki Kur'an-ı Kerim'de bu kelime ile sadece zina değil kötü ve çirkin olan bütün söz, eylem ve davranışlar, içki, kumar, hırsızlık ve iftira gibi büyük günahlar ifade edilmiştir. Peygamberimiz (s.a.s.) içki içen, hırsızlık yapan ve zina eden kimseleri "fevâhiş" yani fuhuş işleyen kimseler olarak nitelemiştir. (Malik, el-'Amelü fi Cami'is-Salati, 23, No: 400.)

3. Fuhş olan söz, eylem ve davranışlar yasaklanmıştır

"Fuhş" olan söz, eylem ve davranışlar, ayet-i kerime ve hadis-i şeriflerde kesin bir üslupla yasaklanmaktadır: "Allah, fuhş olan (söz, eylem ve davranışlar) ı yasaklar." (Nahl, 16/90.) "(Ey Peygamberim) De ki, "Rabbim açık ve gizli fuhşu haram kılmıştır." (Araf, 7/33.), "(Zina ve benzeri) çirkinlik ve edepsizliklere (fuhş), bunların açığına da gizlisine de yaklaşmayın." (En'am, 6/151.) "Fuhuştan sakının, çünkü Allah, fuhşu sevmez." (Müslim, Selam, 11.)

4. Fuhş olan söz, eylem ve davranışların bedeli

İnsan yaralama ve öldürme, hırsızlık, zina ve iftira gibi suçlara dünyada had cezası konulmuştur. (Bakara, 2/178-179; Nisa, 4/93; Maide, 5/38; Nur, 24/1-2, 4.) Nur suresinin 19'uncu ayetinde inanlar arasında fuhş olan söz, eylem ve davranışların yayılmasını isteyen kimseler için dünya ve ahirette "elem dolu bir azap" olduğu bildirilmektedir.

Sonuç olarak; Yüce Kitabımızda fâhişe, fahşa ve fevâhiş kelimeleri; Allah'ın yasak ettiği ve sevmediği inanç, söz, eylem ve davranışları ifade etmek için kullanılmıştır. Başta şirk, zina, livata, iftira, cana kıyma, hırsızlık, cimrilik, içki ve kumar gibi büyük günahlar olmak üzere haram kılınan, çirkin, kaba, edep ve ahlak dışı olan söz eylem ve davranışlar bu kelimeler ile ifade edilmiş, bu tür söz, eylem ve davranış sahipleri yerilmiş, dünya ve ahirette ceza olduğu bildirilmiş ve bunlardan uzak durulması istenmiştir. Ancak iman zafiyeti veya edep, ahlak ve hayâ yoksulu olan kimseler fuhş olan söz söyleyebilir, eylem yapabilir ve davranış sergileyebilir. Muttaki Müslüman ise fuhş ve fâhişe olarak nitelenen söz söyleyemez, eylemde bulunamaz ve davranış sergileyemez, imanı, ahlakı ve ibadetleri bunlara engel olur. ■

Yetim ve Yoksullara Yardım

Dr. Zafer Koç *Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı*

I. Plan

- Yetim kavramı
- Kur'an-ı Kerim'de yetim ve yoksullar
- Hadis-i şeriflerde yetim ve yoksullar
- Yetim ve yoksulu koruyup gözetmenin gereği
- Yetimler dışında kalan yardıma muhtaç kimseler
- İslam'da sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın önemi

II. İşleniş

"Yetim ve Yoksullara Yardım" adıyla hazırlanacak konuşmaya ilgili ayet ve hadisler derlenerek başlanabilir. Yetim, öksüz ve yoksul terimlerinin tanımı yapılır. Toplumu oluşturan bireylerin farklı statülerine işaret edilerek sosyal barış ve huzurun sağlanması için dayanışmanın önemine vurgu yapılır. Ayetlerin tefsirinden ve hadislerin açıklamalarından hareketle İslam'ın öngördüğü model toplumda yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan ahlaki ve hukuki yaptırımlar tespit edilir. Yetim ve yoksulu koruyup gözetme-

nin, onlara yardımcı olmanın gerekliliği ve sevabı üzerinde durulur. Yetimlere karşı duyarlı olmamanın dünyevi ve uhrevi sorumluluğu anlatılır. Kendisi de bir yetim olarak büyüyen Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hayatından örnekler sunularak bu çerçevede Müslümanların tesis ettikleri sosyal düzenlemelere ve işleyişlerine yer verilir.

III. Özet sunum

Yetim, anneden veya babadan herhangi birisinin ölümü ile büyük bir acı yaşamakta veya bu yalnızlığa mecbur olmaktadır. Yetimlik Allah'ın takdiriyle oluşmaktadır. İlahî irade ile gerçekleşen bu olay karşısında maddi-manevi en büyük desteklerinden mahrum bir hayat sürmeye mecbur kalan yetimlerin, hem kendilerinin hem de mallarının korunmaya ihtiyacı vardır. Biçare yetimler asla istismar edilmemeli bilakis onların hak-hukukuna daha çok hassasiyet gösterilmelidir. Nitekim Yüce Allah insanları bu bağlamda sık sık uyarmış, Hz. Peygamber de hayatı boyunca daima yetimlerin yanında yer almış, Müslümanları yetimler hakkında dikkatli olmaya çağırmıştır. Toplumsal huzur ve barışı tehdit eden anarşi

ve terörün en önemli nedenlerinden biri de insanların, yoksul ve yetimlere kucak açmamaları, onları yoksunluk ve yalnızlığa itmeleridir.

IV. Konuyla ilgili bazı ayetler

“...Bir de sana yetimleri soruyorlar. De ki, “Onların durumlarını düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlara karışır (birlikte yaşar)sanız (bir sakıncası yok. Onlar da) sizin kardeşlerinizdir. Allah bozguncuyu yapıcı olandan ayırır...” (Bakara, 2/220.)

“Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla (helali haramla) değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü bu, büyük bir günahtır.” (Nisa, 4/2.)

“Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (buluğa) erdiklerinde, eğer reşit olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleyle getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeye) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter.” (Nisa, 4/6.)

“Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak ve ancak karınlarını doldurasiya ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir.” (Nisa, 4/10.)

“Rüştüne erişinceye kadar yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın...” (En'am, 6/152.)

“O seni yetim bulup da barındırmadı mı? Öyleyse sakın yetimi ezme!” (Duha, 93/6, 9.)

Konuyla ilgili ayrıca şu ayetlere de bakılabilir: Bakara, 2/83, 177, 215; Nisa, 4/3, 8, 36, 127; Enfal, 8/41; İsrâ, 17/34; Kehf, 18/82; Kasas, 27/7-13; Haşr, 59/7; İnsan, 76/8; Fecr, 89/17; Beled, 90/15, 16; Maun, 107/2.

V. Konu ile ilgili bazı hadisler

“Ben ve yetime bakan kimse cennette şöyleyiz. Orta parmağı ile başparmağını yan yana getirip aralarını açıp kapayarak işaret etti.” (Buhari, Talak 14, Edeb, 24.)

“Bir kimse, Müslümanların arasında bulunan bir yetimi alarak yedirip içirmek üzere evine götürürse, affedilmeyecek bir suç (şirk) işlemiği takdirde, Allah Teala onu mutlaka cennete koyar.” (Tirmizi, Birr, 14, Hadis no: 1918.)

“Bir kimse sırf Allah rızası için bir yetimin başını okşarsa, elinin dokunduğu her saç teline karşılık ona sevap vardır.” (Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 250.)

“Allah katında en sevimli ev, içinde yetime ikram olunan evdir.” (Taberani, Mu'cemu'l-Kebir, XII, Hadis no: 13434.)

“Bir adam Hz. Peygamber'e gelerek: “Ben fakirim, hiçbir şeyim yok, üstelik bir de yetimim var!” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.): “Yetimin malından ye! Ancak bunu yaparken ne israfa kaç, ne aceleci ol, ne de kendine mal et' buyurdular.” (Ebu Davud, Vesaya 8, (2872).)

“Müslüman toplum içinde en hayırlı aile yuvası, içinde bir yetimin barındığı ve ona iyi davranıldığı yuvadır. Müslüman toplum içinde en kötü aile yuvası, bir yetimin barındırıldığı esnada ona kötü davranıldığı yuvadır.” (İbn Mace, Edeb, 6, Hadis no: 3679.)

“Bir adam, Rasulüllah (s.a.s.)'a, kalbinin katılığından şikâyet etti. Rasulüllah (s.a.s.) da: “Yetimin başını okşa, zavallı fakirleri yedir.” buyurdu. (Ahmet b. Hanbel, Müsned, II, 263.)

“Allahım! İki zayıf kimsenin; yetimle kadının hakkını yemekten herkesi şiddetle sakındırıyorum.” (Nesai, es-Sünenü'l-Kübra, İşretü'n-Nisa, 64, V, 363.)

Konuyla ilgili ayrıca şu hadislerle de bakılabilir: Buhari, Vesaya, 23, 195, Tıb 48; Müslim, Cihad ve Siyer, 137; Cuma, 43; Züh'd 2, 42;

İman, 38; Tirmizi, Birr, 14, (1919); Ebu Davud, Vesaya, 7; Cihad, 70; Edeb, 131; Ahmed bin Hanbel, II, 387; III, 21; V, 198; Nesai, Vesaya, 11; İbn Mace, Edeb, 6.

VI. Konu ile ilgili bazı hikmetli sözler

Mal, dağıtıp bağışlamakla elden çıksa da onun yerine gönülde o mal yerine yüzlerce hayat gelir. Hak tarlasına temiz tohumlar ekilsin de sonunda mahsul vermesin, hiç olur mu? (Hz. Mevlana)

VII. Verilebilecek mesajlar

Yetim ve yoksullara karşı;

Yetime iyi muamele ve maddi yardımda bulunmak gerekir. Mekke’de daha ziyade yetim ve yoksullara şefkatle yaklaşmayı emreden, itip-kakmayı yasaklayan ayetler gelmiştir. Medine’de ise yetimlerin himayesine yönelik daha kesin emirler, pratik çözümler/kurallar içeren ayetler inmiştir. Yetime yardım için başta bireylere sorumluluklar yüklenmiş, kurumsal olarak yardım fonları kurulması emredilmiştir.

Yetimleri geleceğe hazırlamak; yetimlerin istikbalini düşünmek, onların maddi bakımdan kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlamak olduğu gibi, ahlaki bakımdan da eğitim-öğretimlerini temin etmeyi, sağlıklı bir birey olarak topluma kazandırmayı ifade eder.

Bu noktadan hareketle, yetimi sadece babasını yitirmiş çocuk olarak algılamak gerekir. Ergenlik çağına geldiği hâlde rüştünü ispat edemeyen, geçimini teminde aciz kalan, kendi ayakları üzerinde durmayı başaramayanlara aynı şefkat kanadını germek, onları toplum yetimleri görerek destek olmak her ferdin görevi olmalıdır.

Yetimlerin ıslahı. Yetimlerin korunup gözetilmesi, durumlarının düzeltilmesi ile hem yetim ve yoksulların hem de toplumun kazançlı olacağı unutulmamalıdır. Zira yetimin sorumluluğunu üzerine alanlar (veli veya

devlet) topluma yararlı bir birey yetiştirmekle kamu düzenine yönelik muhtemel zararları önlemiş olmaktadır. Nitekim cemiyetlerin başına bela olanlar arasında gelişigüzel yetişen; ilmi-ahlaki ve mesleki formasyona sahip olmadan hayata atılan, kanun-kural tanımayan, hak-hukuk gözetmeyenler vardır.

Yetimin malı korunmalı, şartlar oluştuğunda kendisine teslim edilmelidir. Yetim başının okşanması, ona sevgi ve şefkat gösterilmesi bir aşamaya kadar yeterli olabilir. Ancak yetim rüştüne erdiğinde malının geciktirilmemesi kendisine teslim edilmesi zorunludur. Hatta mal teslimini, şahitler huzurunda yaparak her türlü şaibenin de önüne geçmek gerekir. Bu himayede, yetimin bir kuruşuna dahi göz dikmemek, ayetlerde ve hadislerde ısrarla vurgulanan bir husustur.

Yetim ve yoksulların evlendirilmeleri.

Yetim/öksüzlerin ve yoksulların sorumluluğunu üzerine alanların en önemli görevlerinden biri de onları uygun bir eşle evlendirmeleri, yuva kurmalarında onlara rehberlik etmeleridir.

Günümüz şartlarında oluşturulan “Koruyucu aile” uygulaması, kurumsal bir yapılanmaya dönüştürülerek, toplumdaki tüm yetim, yoksul ve bakıma muhtaç kimseleri kapsayıcı bir niteliğe kavuşturulmalıdır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının “Gönül Elçileri” ve “Koruyucu Aile” proje ve faaliyetlerinin yaptığı katkıların bilincinde olmak gerekir.

VII. Yararlanılabilecek diğer bazı kaynaklar

* İmam Gazali, İhyau Ulumiddin.

* Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili.

* Prof. Dr. Y. Kandemir, İ. Lütfi Çakan, R. Küçük, Riyazü's-Salihin Tercüme ve Şerhi.

* DİA, “Dârüleytam” md., VIII, 521; “Daruşşafaka” md., IX, 7-9. ■

İslam Sanatı

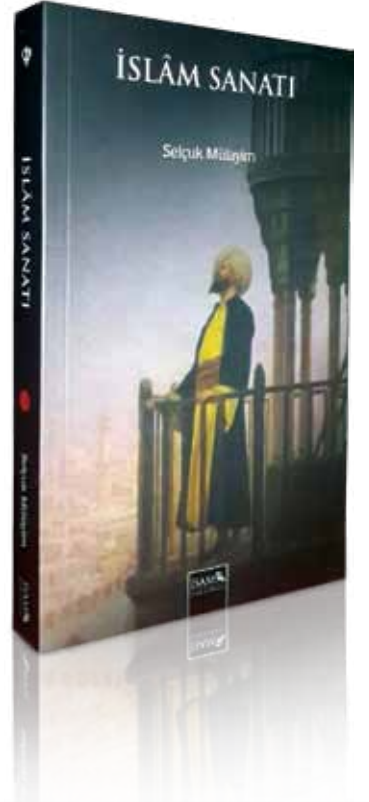
Sanatı ana hatlarıyla tarif eden kimi kitaplar, 'sanat; inancın estetik hüviyet kazanmasıdır', der. İslam Sanatları giriş sadedinde okunması gereken temel eserlerden birisi İslam Sanatı (ed. Aziz Doğanay, 284 s., İsam yay. 2010.) adını taşıyor. Selçuk Mülâyim'in kaleme aldığı eser İslam Sanatı'nı dönemler ve üsluplar eşliğinde irdelerken, Şehir ve Mimari, Mukarnas, Süslemeden Tezyinata, Yarınki İslam Sanatı başlıklarını taşıyor. Yazar evvela tanımdan yola çıkarak Türk Sanatı, Türk-İslam Sanatı ya da İslam Sanatı şeklindeki ayrımların kaynağına inip, bu türden tanımları farklı yönetim ve toplumsal düzenlere karşılık gelen politik eksenlerde irdelemeye çalışmış.

Yazar, temel bir eksiklik olarak öncelikle bugünkü Sanat Tarihi alanının İslam Sanatlarını temellendirmede yetersiz kalacağını ifade ederek kitaba giriş yapıyor. Buradan mülhem olarak yapılan yorumlar ve değerlendirmeler hep eksik ve yetersiz kalmıştır. Ancak İslam Sanatı araştırmacıları, sanat eserini yorumlarken bazen batını (ezoterik) bazen de doğruca Kur'an ve sünnetten esinlenerek yola çıkmışlar ve sanatın yorumlanışında Yaratıcı ile bağ kuran bir vasıta düşüncesi olduğunun idrakine varmışlardır.

Sanat tarihi alanında başat ve sürükleyici bir amil olmuş olan İslam sanatı, yaşanan her devirde ve hüküm sürülen her coğrafyada çoğu zaman geleneğin hâkim rengini alırken yer yer de özgün arayışlara sahne olmuştur. Burada belki Osmanlı sanatının da ayrı bir bahis konusu yapılması gerekir. Zira yazar Osmanlı sanatını şu sözlerle tarif ve tasnif eder: "Osmanlı sanatı adını verdiğimiz, tarihin kalın tabakası, temel

olarak Selçuklu geleneğine dayanmakla birlikte, bir kültür çevresi olarak sonunda sadece "kendi" olabilmeyi başarmış, yayıldığı geniş coğrafyaya rağmen standart bir üslup yaratabilmiştir. Anadolu dışına atlayan yeni ve değişik çehreli bir İslam genişlemesinin güçlü patronları, sanat atölyelerini de Batı'ya taşımışlardı." (s. 50) Kitapta dünün İslam Sanatına dair önemli parametreler altları çizilerek aktarılırken, bugünden yarının hazırlığı noktasında da önemli ipuçları ve tespitler yer alır. Sonuçta büyük kültürel miraslar üzerinde hayatı idame ettirmek bizim için

büyük kazanç vesilesi olmaktan çıkmış durumdadır. Yine yazarın ifadesiyle "Sadece inançlı olmak yetmiyor, geçmişten gelen değerlere; en azından mimari ve el sanatlarına duyarlı olmadıkça ve daha umutlu bir yarın için bunlarla bütünleşmedikçe, zamanı ve mekânı genişletmek mümkün değildir. Dünden bugüne gelen değerleri göz önünde tutmayı, bir geri dönüş ya da bir tekrarlama olarak algılamadan, şekillerin anlam boyutlarındaki denklemleri kavramak durumundayız."

İslam Estetiği

İslam Sanatıyla birlikte okunması gereken diğer bir kitap ise İslam Estetiği (234 s., İsam yay., 2012) adını taşıyor. Sanatın mütemim bir cüzü sayabileceğimiz estetik bahsinde yazar Turan Koç, evvela İslam sanatını bütün boyutlarıyla tanımlarken İslam'ın estetik görüşünü de bütün veçheleriyle gözler önüne sermiştir. İslam'ın estetik görüşünün ne olduğunu tespit etmek için İslam'ın varlık ve güzellik telakkisinin ne olduğunu ve bunun sanat eserine nasıl yansıtıldığını, hangi dil ve üslupla tezahür ettiğine bakmakla mümkün olacağını ifade

eden yazar, İslam'ın estetik ve sanat anlayışını üç ana temele dayandırır. Birincisi; imanın özünü oluşturan tevhit, ikincisi; insani idrak düzeyinde tezahürü olan ihsan ve bu ikisi arasında ilişkinin mahiyet ve biçimini belirleyen Kur'an ve hadis. Yazar eserinde ilk bölümde detaylandığı bu

başlıklarda tevhidi mesajın estetik ifadesi; ihsanı imanın estetik boyutu; Kur'an'ı ise İslam estetiği ve sanatının can damarı olarak tarif eder. Eserin diğer bölümlerinde ise; Güzellik ve Estetik Tecrübe, İslam Estetiği ve Sanatının Kelami Boyutu, İhsanın Tezahürleri ve son bölümde ise İslam Sanatı ve Resim başlıkları yer alıyor.

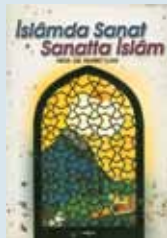
İslam dünyasında estetik ve sanatla ilgili yapılan çalışmalar maalesef istenen düzeyde değildir. Burada yazarı da umutsuzluğa düşüren olumsuz bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Burada belki yazarın da eserde sık sık ifade ettiği üzere estetiğin, sanatın ya da eskilerin ifadesiyle zevk-i selimin dilini yakalayamamak buradaki sıkıntıların belki de başlıca müsebbibidir. Zira "Sanat ve estetik duyarlılıkla buluşan dil, dinin vazgeçemeyeceği bir ifade aracıdır." (s. 9) O yüzden yazar kitabın hulasası diyebileceğimiz şu altı çizili sözleri kaleme alır: İslam sanatı hayatla iç içe olan bir sanattır ve zaten bu yüzden vardır. Bu sanat, estetik anlayışının geliştirdiği geleneksel yaklaşımlar içinde çalışmış olsa da, son derece kompleks, derinlikli ve çeşitli yaklaşımları denemiş bir sanattır. Ama asırlar boyunca ortaya konmuş olan sanat eserlerinde en göze çarpan şey birliktir." (s. 221) Bundan dolayıdır ki İslam Sanatı ve Estetiği dediğimizde tevhidin yansımalarını görürüz. ■

Türk Sanatı,
Oktay Aslanpaşa,
Remzi Kitabevi, 2011, 454 s.

İslam Sanatının Oluşumu,
Oleg Grabar,
Kanat Kitap, 2010, 316 s.

İslamda Sanat
Sanatta İslam,
Prof. Dr. Nusret Çam,
Akçağ yay. 2012, 262 s.

Estetik'in Serüveni
Prof. Dr. Mevlüt Albayrak,
Akçağ yay. 2012, 374 s.

İslâm Kùltüründe Hoşgörü

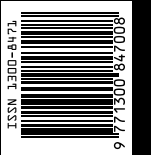

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden, yurt dışında Muşavirlik ve Ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

www.diyaret.gov.tr

“Varattığı her şeyi güzel yaratan,
insanı başlangıçta çamurdan yaratan,
sonra onun soyunu, bayağı bir suyun özünden yapan,
sonra onu şekillendirip ruhundan ona üfleyen Allah’tır.
Size kulaklar, gözler, kalpler verilmiştir.
Öyleyken, pek az şükrediyorsunuz.”

(Secde, 32/7-9.)

FİYATI: 3,50 TL